

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Generalmajor Anders Sandberg og den Sandbergske Proees.

Et Bidrag til Belysning af den danske venstre Fløjs Kamp
i Slaget ved Lund.

Ved

Oberstløjtnant **J. C. W. Hirsch.**

Særtryk af „Militært Tidsskrift“. XXX.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1901.

HER LIGGER KECKE MEND
HVIS BEEN OC BLOD ER BLANDET
IBLANDT HINANDEN SAA
AT INGEN SIGER ANDET
END DE ER AFF EEN SLECT
DE VAR OC AFF EEN TROE
DOG KUNDE DE MED FRED
EY HOS HINANDEN BOE

(Indskrift paa Mindestøtten ved Lund).

Den 4. December 1676 tilføjedes der uden for Lund de danske Vaaben det første følelige Knæk i den skaanske Fejde, et Knæk, hvis Efterveer kunde spores under hele Krigen. Vel var et dansk Korps allerede i August s. A. bleven oprevet ved Halmstad, men Kong Christian stod dog endnu i December som Indehaver af næsten hele Skaane og Bleking, medens den svenske Konges Stilling Dag for Dag blev mere mislig, da Utilfredsheden ulmede blandt hans Stormænd. Slaget ved Lund danner saa at sige Vendepunktet i Krigen og har derfor faaet en saadan Betydning i Nordens Historie, at svenske og danske Skribenter atter og atter vende tilbage til Drøftelsen af de mange uklare Punkter i dette tredobbelte Slag. Der foreligger da ogsaa allerede en hel Litteratur om denne for Danmark saa skæbnesvangre Dag, i hvilken den danske venstre Fløjs Nederlag og Flugt er bleven tilstrækkelig konstateret. Naar der nu desuagtet — trods det lidet tillokkende Emne — atter fra dansk Side fremkommer et Bidrag til Belysning af denne Kamp, er Grunden den, at der er gjort Forsøg paa at overføre Ansvar for de ved Slagets Begyndelse begaaede Fejl fra Overgeneralen, Carl Arenstorff, til den

næstkommanderende ved venstre Fløj, Generalmajor Anders Sandberg, og at der i flere af de i de sidste Decennier fremkomne Brochurer og Afhandlinger er rejst Paastande og draget Slutninger, som sikkert ved en nærmere Prøvelse ville vise sig uholdbare. Det vil derfor vistnok være tidssvarende at forelægge Offentligheden de vigtige Aktstykker, der findes i det danske Rigsarkiv, for at Læseren derved kan sættes i Stand til at danne sig en selvstændig Mening om Forholdene ved venstre Fløj før og under Slaget den 4. Decbr. I første Række fremtræde da Vidneforhørene i den Sandbergske Proces, hvis Oplysninger vel ofte tidligere ere blevne benyttede, men som, citerede i afrevne Sætninger, løsnede fra deres Forbindelse og berøvede den Baggrund, der giver dem Betydning, ere blevne brugte til at bevise snart ét, snart noget helt modsat.

Destoværre haves der i de danske Arkiver kun meget faa Aktstykker til Belysning af Centrums — saa godt som ingen til Belysning af højre Fløjs Kamp, medens der utvivlsomt i offentlige og private Arkiver i Sverrig endnu maa findes utrykte Breve og Relationer, der maatte kunne løse flere af de Gaader, der henstaa uløste om Forholdene under dette indviklede Slag. Det vilde derfor være en fortjenstfuld Gerning, om man paa svensk Side samlede og sigtede disse Aktstykker og gjorde dem tilgængelige for Granskeren.

I. Anders Sandberg.

Anders Sandberg — hvis Navn Historien til evige Tider har knyttet til Ulykkesdagen ved Lund — var den sidste mandlige Ætling af en gammel jysk Herremandsslægt. Han var Søn af Rigens Raad og Ridder Ulrik Sandberg til Kvelstrup og dennes 2. Hustru Anne Gyldestjerne og er vistnok født i 1620¹⁾ paa Lundenæs, hvor

¹⁾ Hofmanns Fundatser III. 110.

Faderen dengang var Lensmand. Fra 1635—37 besøgte Anders Herlufsholm. Under Opholdet her mistede han sin Fader († 29. Sept. 1636), og Kongen beskikkede da først Gunde Lange og Aaret efter Anders' Halvbroder Oberst Henrik Sandberg til Værge for Drengen, der altsaa endnu ikke havde naaet Myndighedsalderen — 18 Aar¹⁾. Sin militære Løbebane begyndte han — efter eget Udsigende — som Pikener og har maaske allerede under Torstensonsfejden (1644—45) kæmpet for Fædrelandet. Fra 1646—51 var han i Udlandet og har da rimeligvis uddannet sig under Trediveaars Krigens store Hærførere, medens hans fædrene Gaard Kvelstrup, der havde været i Slægtens Besiddelse siden 1472, var bortforpagtet til Broderen Henrik.

I 1653 træffe vi endelig Anders i Hjemmet, da han den 5. Maj d. A. blev udnævnt til Ritmester i det nyoprettede Regiment jyske Sogneryttere, og Aaret efter førte han sin Brud, Ingeborg Krabbe — en Datter af Iver til Kongstedlund og Dorthe Juul — hjem til Kvelstrup²⁾. Efter Mønstringen 1655 blev hans Rytterkompagni, der hidtil havde haft Standkvarter i Vejle, forlagt til Horsens, og Anders forblev nu her, indtil største Delen af Hæren i 1657 koncentreredes i Holsten i Anledning af den paatænkte Krig mod Sverrig. Den 19. April 1657 modtog han Udnævnelse til Oberstvagtmester (Major) og blev gjort til Chef for en Ryttereskadron paa 3 Kompagnier, der i Glückstadt indlemmedes i den bekendte Jens v. Haderslebens (Lövenclaus) Rytterregiment, hvilket paa dette Tidspunkt talte 1300 Heste, fordelte paa 4 Eskadroner à 3 Kompagnier.

¹⁾ For disse og flere vigtige biografiske Oplysninger bringes her ved Hr. Arkivar Thiset en Tak.

²⁾ 5. September 1654 fik Erik Høegh Bevilling til at gøre sin (Sted-)Datter Ingeborg Krabbes Bryllup „efter gammel hidtil brugelig Sædvane, eftersom Brøllupsbreffvene dertil befindes udskreffne, forind voris sidste om Brøllupers Forandring vdgangne Forordning“. Jyske Reg. 1654. 318.

Den 1. Juni udgik den danske Krigserklæring, men først den 16. s. M. begyndte Rigmarsken Anders Bille Operationerne og rykkede med 4 Rytt. Rgmt. — hvoriblandt det Løvenclauske — og 3 Inf. Rgmt. ind i det Sverrig tilhørende Stift Bremen, der uden Vanskelighed erobredes. Men Begivenhederne udviklede sig nu med rivende Hurtighed. Den 20. Juni havde Carl Gustaf i Polen modtaget den danske Krigserklæring, den 18. Juli stod han alt ved Holstens Grænse. Af Frygt for at blive afskaaren gik Anders Bille atter over Elben, men efterlod 3 Rytt.- og 1 Fodrgmt. i Stiftet og beordrede Genmaj. F. Buchwaldt til at overtage Kommandoen her. Men denne, der mente sig forbigaaet, forlod sin Post, og da Svenskekongens dygtigste General, Carl Gustaf Wrangel, kort efter trængte ind i Stiftet, herskede der her en grænseløs Forvirring. Skandse efter Skandse overgav sig saa godt som uden Sværds slag, og Rytteriet, der maatte agere uden de andre Vaabenarter og uden Støttepunkter, hvorpaa det kunde repliere sig, blev dels nedsablet, dels sprængt. Man anslaa'r Tabet her til 16 Rytterkompagnier, deriblandt den Sandbergske Eskadron. Det eneste Punkt, der forblev i de Danskes Besiddelse, var Bremervörde, der holdtes af Oberst Lübbes til efter Roskildefreden.

Sandberg reddede sig efter Nederlaget over til Glückstadt. Den 10. August kvitterede han her for et temmelig betydeligt Kvantum Proviant og Fourage, som han dog vistnok har modtaget til hele den forsprængte Styrke, thi samtidig angives der, at hans Kompagni var „ganske ruineret“, og paa en Styrkeliste fra dette Tidspunkt opføres det med „Nul Ryttere“¹⁾. Ret længe kan han dog ikke være forbleven i Glückstadt, og han maa i alt Fald have forladt Fæstningen før Anders Bille brød op herfra; thi den 26. August var han i Middelfart, hvor han hos daværende Generalkrigskom. Johan Chri-

¹⁾ Nic. Bennickes Regnskaber.

stoffer Körbitz modtog en Sum til Erstatning for, at han havde mistet „alt sit“ i Stift Bremen.

Medens han i September opholdt sig paa Fyn, erfarede han, at nogle af hans forsprængte Folk havde reddet sig over til Samsø. Han udvirkede da kongelig Ordre til, at Samsingerne skulde være ham behjælpelige med at afhente og overføre til Øen de Ryttere, der havde søgt Tilflugt paa Mols og Helgenæs. Det lykkedes ham virkelig ogsaa at faa samlet en Del af sit Mandskab, og med dette satte han i Novbr. atter over til Sjælland for at marchere til Møen, hvor han skulde overtage Kommandoen som højstbefalende¹⁾. Begivenhederne paa Halvøen, hvor Carl Gustav koncentrerede sin Styrke langs Lillebelt, har dog maaske bragt Regeringen i Tanker om ikke at splitte de faa Kræfter, der i Øjeblikket fandtes paa Sjælland, og Sandberg har næppe overtaget Kommandoen paa Møen, men maa være bleven holdt tilbage paa Sjælland; thi den 3. Febr. 1658 — samme Dag den svenske Generalkvartermester, Erik Dahlberg rekognoscerede Isen mellem Fyn og Langeland — modtog Sandberg Ordre til at marchere til Kjøbenhavn „med saa mange Ryttere af Regimentet, som der her i Landet er, og hvis dennem er forordnet til Underhold af Kronborg og Frederiksborg Lehn, have de med sig hid at tage“²⁾.

Sjælland faldt uden Sværds slag, og den 26. Febr. sluttede de danske Udsendinge i Roskilde den forsmædeligste Fred, nogen dansk Regering har undertegnet.

Efter Fredsslutningen fik Sandberg anvist Kvarter i Ebeltoft og modtog sin Bestalling som Oberstsvagtmester ved de jyske Sogneryttere, da der under Krigsforberedelserne det foregaaende Aar ikke havde været Lejlighed til at udstede nogen officiel Bestalling for ham³⁾.

1) Sjæll. Tegn. 1657. 231.

2) Sjæll. Tegn. 1657. 364.

3) Bestallingsprotokol 1757. 60.

Om nogen Reorganisation af Kompagnierne kunde der dog foreløbig ikke være Tale, da Svenskerne endnu ikke havde rømmet Halvøen, og Tiden slæbte sig saaledes hen, indtil Carl Gustav gjorde en brat Ende paa Freden ved den 7. Aug. atter at lande paa Sjælland. De danske Officerer og Underofficerer paa Halvøen og Fyn, der befandt sig inden for de svenske Troppers Omraade, bleve ved „Rupturen“ arresterede og behandlede som Krigsfanger, og denne Skæbne ramte ogsaa Anders Sandberg. Hvor han er bleven interneret, kan ikke ses. Han sad endnu fangen den 20. Febr. 1659, da Broderen, Major Tyge Sandberg, fik Ordre til at samle og føre „de Sogneryttere af tidligere Oberst Jens' Rgmt.“, indtil Anders kom paa fri Fod. Den 7. Oktbr. s. A. maa han dog vist have været udvekslet; thi paa denne Dag fik han Bestalling som Oberstløjtnant til Hest, og overtog kort efter Broderens Eskadron i Hans Frijs' Rgmt., da Tyge var falden i Slaget ved Nyborg den 14. Novbr. 1659.

Efter Tilbageerobringen af Fyn døde Krigen hen. Begge Nationer vare trætte og udtømte, og da den væsentligste Hindring for Freden i Norden var forsvunden ved den erobrelystne Svenskekonges pludselige Død, sluttedes Freden endelig i Kjøbenhavn den 27. Maj 1660.

Under den forholdsviis lange Fredsperiode, der nu paafulgte, hører man kun lidt til Anders Sandberg. Han underskrev i 1661 Suverænitetssakten sammen med den øvrige Adel og udnævntes 1. Aug. 1670, da det nationale Rytteri blev oprettet, til Oberst og Chef for nordjyske natl. Rytt. Rgmt.

I Sommeren 1675 herskede der en travl Virksomhed i Danmark. Haabet om at genvinde de tabte Provinser hinsides Sundet havde bevæget Christian V. til at slutte et Angrebsforbund med Kejseren og Kurbrandenburg imod Sverrig, hvis Stilling i Nordtyskland var stærkt truet. Den danske Hær blev derfor bragt op til en betydelig Styrke. Nye Regimenter hvervedes, og en Del af de bestaaende nationale dubleredes. Sandbergs nord-

jyske Regiment blev saaledes formeret i 2 Regimenter — 3. og 4. jyske Rytterregiment — henholdsvis under Sandberg og General Carl Arenstorff, og Sandberg udnævntes den 11. Juni 1675 til Generalmajor til Hest¹⁾. Efter den med Kurfyrsten aftalte Felttogsplan, skulde den danske Hær kooperere med Brandenburgerne mod de svenske Provinser i Nordtyskland, og i de første Dage af September brød Hæren under Kong Christians egen Kommando ind i Meklenburg og rykkede, dækket af et stærkt Rytteri, frem mod Passet ved Damgarten. Under denne Fremrykning førte Sandberg en Del af Avantgarden, men da Svenskerne trak sig ind i deres faste Pladser, kom Rytteriet ikke til at spille nogen betydelig Rolle under dette Aars Felttog. Medens Brandenburgerne gav sig i Lag med de pommerske Fæstninger, lagde den danske Hær sig for Wismar, og Sandberg fik — sammen med Henrik Sehested — Post i Terrain-afsnittet mellem Meklenburger- og Lübeckerporten og stod her, indtil Fæstningen den 13. Decbr. toges med Storm. Uagtet Sandbergs Regiment saaledes kun var bleven benyttet ved Afspærringen, havde det lidt meget i den sludfulde Vinter, da smitsomme Sygdomme medtog Cerneringstropperne i den Grad, at Christian V. nær havde opgivet Belejringen.

Kom Rytteriet ikke til at spille nogen Rolle under Felttoget 1675, skulde det blive anderledes, da Krigsskuepladsen i 1676 blev forlagt til Skaane. Efterat den danske Hær den 29. Juni 1676 var landet ved Raa, rykkede Christian V. for Helsingborg, der kapitulerede efter 3 Dages Belejring, hvorpaa den danske Feltherre, den dygtige Hertug Johan Adolf af Slesvig-Holsten-Plöen, beredte sig til at indeslutte Landskrone. For at erholde Føling med Fjenden, der havde trukket sig sammen i Egnen om Christianstad, sendtes Sandberg den 18. Juli frem mod Østergjøngeherrer med henved 600 Officerer

¹⁾ Krigs Koll. Exped. 1675.

og Menige, afgivne af forskellige Rytterregimenter samt Ramstedts Dragoner¹⁾, og stod her observerende indtil den 23., da han erholdt Ordre til at tiltræde Tilbage-toget, efterladende en Arrièregarde paa 100 Ryttere og 50 Dragoner²⁾. Men da Carl XI. trak sig op i det egentlige Sverrig, sendtes Sandberg atter den 25. Juli frem med 800 Heste for at holde Passéne over Helgeaa besatte, indtil Landskrones Kastel var faldet. Slottet kapitulerede dog allerede den 3. August, da den svenske Kommandant ikke turde afvente en Storm. Medens den ringe svenske Styrke, der havde staaet i Skaane og Bleking, trak sig op i Smaaland, kun efterladende svage Besætninger i Malmø, Christianstad og Bodekul Skandse, rykkede Johan Adolf, der nu mente tilstrækkeligt at have sikret sin Basis, for Christianstad, idet han nøjedes med at indeslutte Malmø med et Rytterkorps, støttet af 400 opbudte skaanske Bønder. Den 14. August naaede Hertugen op foran Fæstningen, og den næste Morgen toges denne med Storm efter en haardnakket Modstand paa Voldene og i Gaderne. Sandberg blev nu skudt frem til den smaalandske Grænse for at beskytte en Rejsning af Bønderne i Bleking og Gjöngeherred. Befolkningen i de skaanske Provinser — navnlig Bønderne langs den gamle danske Landegrænse, hvor Aarhundreders Nabokævl med Smaalændingerne havde øget Nationalhadet — modtog de danske Tropper som Befriere og sluttede sig til Hæren som Guerillabander under Betegnelsen „Friskytter“, medens der af Fjenden — og til Dels ogsaa af de regulære danske Tropper — tillagdes dem Øgenavnet „Snaphaner“, et Navn, der snart skulde blive frygtet i hele Skaane³⁾.

1) Krigs Koll. Exped. 1160/1676.

2) Krigs Koll. Exped. 1194/1676.

3) Et Forsøg paa at indordne dem i 2 nationale skaanske Afdelinger: skaanske Dragoner under Sten Brahe og skaanske Rostjeneste under Hans Dellev Steensen, maatte atter opgives. Bønderne vilde ikke underordne sig regelbundne Forhold og

Den 19. August var der imidlertid indtruffet en Hjobspost fra den vestlige Krigsskueplads. Her var nemlig den 17. et Korps²⁾ under Generalmajor Duncan bleven overrumplet og fuldstændig oprevet ved Fyllebro tæt ved Halmstad af hele den svenske Hær under Kong Carls egen Kommando. Hertugen af Plöen saa sig derfor nødsaget til at ile til Halland, da Erobringen af Halmstad var af Vigtighed for at opnaa Forbindelse med den norske Hær, der under Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve stod i Linien Vennersborg-Båhus. Den 27. August lejrede den danske Hær sig uden for Halmstad, men Carl XI. oppebiede ikke dens Ankomst. Han trak sig atter tilbage til Smaaland efter at have kastet 2 Batailloner ind i Fæstningen. Sandberg har dog næppe deltaget i Toget til Halland, men er vistnok forbleven i Bleking for at dække Besættelsen²⁾ af Christianopel og Indtagelsen af Bodekul Skanse samt for at holde Ebbe Ulfeldt og Pontus de la Gardie i Skak, medens Johan Adolf i September stod for Halmstad. Den 15. s. M. blev dog Belejringen af denne Fæstning opgiven, og den danske Hær forlagdes den 1. Oktb. i Vinterkvarterer i Nordskaane. Da man imidlertid ved Hjælp af

navnlig ikke opgive den stadige Forbindelse med deres Hjembygder.

1) Duncans Korps bestod af 6 Bat. Inf., Tropps Dragoner og 500 Ryttere, kommanderede af forskellige Regimenter. Han medførte tre 127 dige Kanoner og 3 Morterer (Krigs Koll. Exped. 1232/1676, Ordren til Duncan) hvortil der efter — Felttøjhusskriverens Regnskab — kom de Korpsets Inf. tildelte otte 36 Regimentstykker. Den i Vaupells dansk-norske Hærs Hist. I. 124 opgivne Styrkefordeling er altsaa mindre korrekt. Navnlig har Forfatteren læst tolv 37 dige Kanoner i Stedet for tre 127 dige og tilføjet tre 67 dige, som ikke omtales i Ordren.

2) Den 25. Septb. besatte Oblt. B. V. Lützow Christianopel med 8 Kompagnier, der vare kastede i Land af Admiral Tromp, og den 8. Oktb. erobrede Kapt. Herbst Bodekul Skandse, der erholdt en Besætning af 100 Md. regulære Tropper og 100 Friskytter under Kommando af Kapt. Krummensee. Indk. Sag til Krigs Koll. 7, 471, 590. 1677.

Friskytterne¹⁾ havde bragt i Erfaring, at Fjenden trak Forstærkning til sig fra det egentlige Sverrig, sendtes Sandberg den 18. Oktb. ind i Smaaland med 700 Heste for at skaffe nærmere Oplysning²⁾. Han kom imidlertid for sent. Den svenske Hær var da allerede brudt op og passerede den 23. Oktb. den gamle Landegrænse ved Markaryd.

Det lykkedes dog ikke Kong Carl at overrumple de Danske i deres Kantonementer. Da Svenskerne trængte ind over Grænsen, stod den danske Hær rede til at spærre dem Vejen til Malmø, det eneste faste Punkt de endnu havde tilbage i Skaane. Den svenske Konge søgte da at omgaa de Danskes højre Fløj, men General Carl Arenstorff, der i Hertugen af Plöens Fraværelse midlertidigt førte Kommandoen over den danske Hær, tilintetgjorde Virkningerne af Svenskernes omgaaende Bevægelse ved at gaa tilbage bag Saxaaen, stadig spærrende Vejen til Malmø. Efter at Carl XI. den 30. Oktb. havde gjort et forgæves Forsøg paa at tage Helsingborg ved et coup

¹⁾ Naar Vaupell I. 134 meddeler, at den gamle Gjøngehøvding. Svend Poulsen, paa dette Tidspunkt har spillet en Rolle ved Ledelsen af Sikringstjenesten, maa dette vist hero paa en Fejltagelse. Poulsen laa syg i Kjøbenhavn, da han d. 29. Novb. 76 kvitterede for en Termin af de Naadepenge — 30 Rd. aarligt — som Kongen havde tilstaaet ham (Kommiss. Goth. Braems Regnskab). Svend Poulsen har vist overhovedet ikke spillet nogen Rolle ved Friskytterne i 1676. Hverken svenske eller danske Kilder nævne ham som Friskyttekapitajn, og man kender dog Navnene paa en stor Del af disse. Den 13. Juli 1676 var han bleven udnævnt til Major og havde faaet Tilladelse til at hverve et Kompagni, men det er vistnok ikke blevet til noget med denne Hvervning, da man kun kan konstatere, at 4 navngivne Mænd have faaet Pas til at komme til ham. Han har dog maaske i August 1676 været i Skaane, thi Felttøjhuskriveren ved Armeen her fik den 2. Aug. Ordre til at udlevere ham 12 Skaal Ø Krudt og 20 Skaal Ø Bly, men dette er næppe blevet hævet, da Poulsens Kvittering ikke foreligger.

²⁾ Skaanske Samlg. 1674—76—80.

de main ¹⁾), manøvrerede Hærene i en 8 Dages Tid mod hinanden indtil de den 11. Novbr. sloge sig ned paa Plateauet N. Ø. for Lund, kun skilte fra hinanden ved den Sænkning, hvori den 100—150 Al. brede Lødde- eller Kæflingeaa løber. Medens den svenske Hær byggede sig en Lejr af Jord og Halmhytter ved Lille Harje N. for Sænkningen, opførte de Danske en Barakkelejr ved Skælshøj, $\frac{3}{4}$ Mil N. Ø. for Lund, og Modstanderne forbleve nu i denne Stilling indtil den 3. December, uden at der forefaldt noget betydeligere Sammenstød, idet man paa begge Sider forstærkede sig ved at drage de detacherede Afdelinger til Hovedhæren. Den Rytterstyrke, der under Generalmajor Meerheim og Oberst Gottfred Rauch havde holdt Malmø indesluttet, forenede sig saaledes med Armeen, og Anders Sandberg er vist ogsaa først nu stødt til Hertugen i Lejren ved Skælshøj. Men den danske Hær skulde her lide et smerteligt Tab, idet dens dygtige Anfører, Johan Adolf af Plöen, den 20. Novbr. definitivt traadte tilbage og nedlagde Kommandoen, da han ikke var i Samstemning med Kongens nærmeste Omgivelser, og vel hovedsagelig, fordi han ikke kunde arbejde sammen med Krigssekretær Herman Meier, der havde Kongens Øre. For at forstaa dette — og meget af det efterfølgende — bliver det imidlertid nødvendigt at forklare, hvilken Stilling Krigssekretæren indtog i Hærestyrelsen i denne Periode af Christian V'. Regering. Men for at Læseren kan faa en rigtig Opfattelse af Herman Meiers Betydning, maa flere Krigsbegivenheder

¹⁾ Slottet forsvarede af Oblt. Georg Møller med 2 Komp. Fodfolk mod 4 Inf. Rgmt. og nogle Feltstykker under Kong Carls egen Kommando. Den 2. Novbr. kom et nyt Parti — 8 Truppe Ryttere og 4 Faner Fodfolk for at bemægtige sig nogle Kanoner, som de ikke havde ført med sig ved det første Besøg. De maatte dog vende tilbage med uforrettet Sag, da Møller fra Slottet overdængede dem med en saadan Ild, at Opholdet i Byen blev umuligt. Krigs Koll. Indk. Sag. 2. Novbr. 1676.

— der egentlig ligge uden for denne Afhandlings Ramme — kortelig berøres.

Efter Enevoldsmagts Indførelse var Ledelsen af alle Hærens Anliggender bleven henlagt under det den 12. Jan. 1661 oprettede Krigskollegium, i hvilket Præses, Feltherren Hans Schack, og Krigssekretær Herman Meier, — der af Præses benyttedes til at føre Kollegiets Skrivelser i Pennen, — snart fik en alt overvejende Indflydelse, medens de øvrige Medlemmer kun under ekstraordinære Omstændigheder ses at have faaet Lejlighed til at gøre deres Meninger gældende. Meier var Meklenburger af Fødsel, havde studeret ved de nordtyske Universiteter og kom til Danmark under Kjøbenhavns Belejring, hvor han vist straks har sluttet sig til Hans Schack, hvem han utvivlsomt har staaet bi i dennes Kamp mod Rivalen, den dygtige Generalfeltmarskal Ernst Albrecht v. Eberstein. Krigssekretæren var en flittig Mand, der besad en overordentlig Arbejdsdygtighed. I den Tid, han fungerede som Krigssekretær, konciperede han selv saa godt som alle de Skrivelser, der udgik fra Krigskollegiet og fra 1670 tillige alle de kongelige Haandbreve, der underskrevs af Kongen, og som „immediate angik Militien“. Igennem 18 samfulde Aar ere hans gnidrede men afgørende og betydningsfulde Koncepter den vigtigste Kilde til Hærens og Officerskorpsets Historie. Medens han oprindelig kun var Kollegiets Sekretær, traadte han Aar for Aar mere og mere i Forgrunden og tilrev sig lidt efter lidt en Krigsministers hele Magt, især efter at han fra 1670 arbejdede sammen med Kongen personlig. Da den skaanske Krig udbrød, var Feltherren døende, og Feltmarskalløjtnant Weyher, der under Kongen førte Kommandoen, var en gammel Mand, der — ukendt som han var med Administrationen — lod Meier skalte og valte efter Forholdsbefindende med Personel og Materiel. En grænseløs Forvirring blev da ogsaa Følgen af, at en Mand, der ikke havde Forstand paa Hærens Tarv, og som aldrig

selv havde været Soldat, eneraadende styrede dens Anliggender. Regimenter, Batailloner og Kompagnier reves over for kort efter atter „at understikkes“ ved andre Afdelinger. Herman Meier opererede med Tal og havde næppe nogen Anelse om, at han ved sin planløse Sønderlemmelse og Understikken ødelagde Regimenternes Brugbarhed. Men da Hertugen af Pløen efter Wismars Indtagelse fik Præsidiet i Krigskollegiet, maatte det utvivlsomt komme til Rivninger, eftersom en Mand med Hertugens Energi næppe har fundet sig i at nøjes med den Plads, Krigssekretæren levnede ham. Dog Meier sad for fast i Kongens Gunst og støttedes af en Hofkamarilla, hvoriblandt Ærgerrigheder som Brødrene Arenstorff, der kun kunde vinde ved Hertugens Fratræden. For at fremskynde hans Aftakken, udsprede man, at han var vundet af Hertugen af Gottorp, en Beskyldning, der skulde synes at ligge uendelig fjernt, da Johan Adolf hidtil havde vist (og i Fremtiden vedblev at vise) det mest glødende Had til det gottorpske Hus. Det er derfor forstaaeligt, at Overfeltmarskallen — thi denne Titel førte han — efter i henved 11 Maaneder forgæves at have søgt Samarbejde med Herman Meier, nu, da han mærkede at hans Stilling hos Kongen var undergravet¹⁾, er bleven træt af Kampen, og som en sleben Hofmand har foretrukket at vige Pladsen i Stilhed, da han ikke kunde paatage sig Ansvaret for Krigsførelsen, naar han paa alle Omraader modarbejdedes af en uansvarlig Krigsminister, der skjulte sig bag den enevældige Konges Person. Hertugen skiltes fra Kongen, uden at det kom til noget Brud og — saa vidt man nu kan se — uden at Kongen har været indblandet i hans og Meiers Kævlerier. Hans Eftermand Carl Arenstorff førte kun Kommandoen i 20 Dage. Han blev haardt saaret i Slaget ved Lund og døde 6 Dage derefter. I omtrent et halvt Aar havde Krigssekretæren nu frit Bord. Hæren

¹⁾ Se Johan Adolf's Brev til Kongen af 4/3 1677.

havde ingen bestemt Overfeltherre, og Meier herskede uden Indblanding over Generalerne. Men i Slutningen af Maj 1677 overtog den fra Brandenburg indkaldte Feltmarskalløjtnant Joachim Rüdiger v. der Goltz Kommandoen over den danske Hær. Goltz var en myndig Mand, en anerkendt dygtig Soldat og fra den brandenburgske Hær vant til en Orden og Kommando, der var vidt forskellig fra det Meierske Kaos. Det kom derfor ogsaa snart til stormende Optrin imellem Arméens tvende Overhoveder, indtil de endelig den 14. Aug. (s. A.) havde et skarpt Sammenstød i Landskrone, hvor Goltz ligefrem sigtede Meier for at ville escamotere ham bort, og ytrede at Krigssekretæren „depossedierte ihm seiner Charge“, hvilket han kunde bevise ved Generaladjutanterne. Infanterisagerne sendte man til Generalmajor Uffeln, Kavalerisagerne til Baudissin, og han, Feltherren, holdtes i Uvidenhed om, hvad der foregik ved Arméen. Eksempelvis anførte han, at han saaledes ikke havde faaet Melding om, at Major Erhorn — der var tiltalt for sit Forhold i Slaget ved Nørremønge — var bleven dømt fra sin Charge og kasseret. Da Erhorn kort efter sin Kassation havde henvendt sig til ham og bedt om Orlov fra Landskrone til Kjøbenhavn, havde Goltz — der troede at Majoren endnu stod i Tjenesten — nægtet ham at rejse og formanet ham til hellere at tilse sin Bataillon, hvilket Paalæg fra den højstkommanderendes Mund af Erhorn blev betragtet som en Tilkendegivelse af, at hans Kassation var annulleret, og Majoren vægrede sig derfor ved at takke af. Først da Officererne af Dronningens Livregiment havde klaget til Goltz over Erhorns Overhørighed, havde Feltmarskalløjtnanten erfaret, at en Bataillonskommandør i den Armée, han kommanderede, var bleven kasseret, uden at man havde gjort sig den Ulejlighed at underrette ham derom. Han — Feltmarskalløjtnanten — havde intet at sige. Meier svarede hertil, at Goltz ikke skulde forivne sig: „meines Wissens wäre nicht das geringste geschehen der gleichen, alsz seine Gedancken

fielen. Ich müsze solche ihm frei laszen, und bleibe in dem, darin ich Unrecht gethan habe, responsabel an Ihr. Maj. als meinem Herren und Könige, und wäre von niemand sonst schuldig mich wasz aufbürden zu laszen, dasz ich nicht gethan hätte¹⁾. Goltz klagede til Kongen og fremstillede det passerede, idet han paastod, at Meier lige fra det første havde modarbejdet ham og pønset paa at drive ham ud af dansk Tjeneste. Den 18. Aug. indgav Krigssekretæren sit Forsvar, men Goltz vilde ikke anerkende Sandheden af hans Fremstilling. Feltmarskalløjtnanten førte vel endnu Kommandoen over Ekspeditionen til Rügen i September 1677, men han havde faaet nok af danske Forhold, og efter i halvfemte Maaned at have holdt det ud med Herman Meier, nedlagde han Kommandoen og trak sig tilbage til Brandenburg. Efter at Krigssekretæren saaledes paa mindre end ét Aar havde skilt Danmark af med 2 dygtige Hærførere, følte ingen af Udlandets berømte Generaler Lyst til at forsøge sig i dansk Tjeneste. Man maatte altsaa holde sig til de indenlandske. Men de to ældste og mest energiske af disse, General Gustav Adolf Baudissin og Generalløjtnant Henrik Rysenstein var det lykkedes Herman Meier at fjerne i Løbet af Efteraaret 1677. Han havde bevirket, at der nægtedes Baudissin en Forfremmelse, som denne ifølge sin Alder maatte anse sig berettiget til, og havde chikaneret Rysenstein saaledes, at denne — forpint — glemte sig selv og tilskrev Kongen et uhøfligt Brev. Tilbage blev da Frederik Arenstorff, en Mand, der havde skrantet siden Slaget ved Lund, men som Krigssekretæren kunde gøre sig Haab om at beherske. Denne blev da den 25. Febr. 1678 udnævnt til Overgeneral af Navn, medens Herman Meier i Virkeligheden var Hærens Herre, idet han i Krigsraadet hypnotiserede Overgeneralen til at stemme efter Krigssekretærens Ønsker og viljeløs slæbte ham med paa et Tog for at undsætte Christianstad.

¹⁾ Krigskoll. Ind. Sag 889/1677.

Og da saa dette mislykkedes, og Fæstningen kapitulerede til Carl XI, medens den danske Hær stod ørkesløs i knap 2 Kanonskuds Afstand derfra, lod han Overgeneralen falde. Arenstorff blev stemplet som Førræder, og Herman Meier indgav en Memorial paa 15 Punkter, der kom til at danne Grundlaget for de 76 Spørgsmaal der under Processen rettedes mod hans fordums Ven og Medforbundne. Thi Herman Meier var foruden Krigssekretær tillige Generalauditor. Han var allestedsnærværende: Dommer for Offentligheden, Aktor i det skjulte i alle de Processer af Betydning, der bleve anlagte i denne Periode. Arenstorff dømtes fra Ære, Liv og Gods, men blev senere benaadet, da Meiers Rolle som Krigssekretær forlængst var udspillet. Efter at Arenstorff den 8. Aug. 1678 havde forladt Arméén, overtog Chefen for det münsterske Hjælpekorps, Gustav Wilhelm Wedel, Kommandoen over den danske Hær og traadte kort efter over i dansk Tjeneste. Maaske har Meier indset, at han og Wedel ikke kunde arbejde sammen og er frivilligt traadt tilbage, maaske er Initiativet til hans Fjernelse udgaaet fra Kongen. Ved Slutningen af August 1678 havde Kommissæren i Landskrone, Jens Harboe, overtaget Posten som Krigssekretær¹⁾. Den sidste Gang Herman Meier optræder som Hærfører, er i et Brev til Kongen, dateret Møllerød den 25. Aug., underskrevet af Meier, men hvori Wedel dog har tilføjet en Efterskrift. Da det maaske — bedre end noget andet — betegner hvilken Magtstilling Krigssekretæren har indtaget, og hvor godt han har levet sig ind i Forholdene, hidsættes her en Passus af dette Brev: „Sollte er (Fjenden) beym Süderasaz umbgehen, so kan er nicht allein in voller Bataille an uns kommen, sondern unsz von unserem Fourage coupiren Ich bin gesinnt auf den Galgenber[g], umb die Höhen ihm nicht zu laszen, eine Redoute legen zu laszen, und drinnen einen Officiren hinein zu commandieren,

¹⁾ Hans Bestalling er af 10/8, men vistnok antedateret.

der sich aufs äusserste darin wehren sollt“. — Meier faldt imidlertid ikke i Unaade. Han udnævntes til Etatsraad og benyttedes som Embedsmand i meget betroede Stillinger¹⁾. Men det aarelange Samarbejde med en saa fuldblods Bureaukrat og Jurist som Krigssekretæren, maatte absolut øve sin Indflydelse paa den unge Konges Karakter. De evindelige Kommissioner, der under den skaanske Krig nedsattes for at udtale deres „pro-et-contra“ om enhver nok saa klar Situation, skyldes derfor sikkert den meierske Paavirkning. Men Krigsførelsen lammedes herved, idet det belejlige Øjeblik gik tabt, medens man delibererede, om der maaske ikke kunde gøres et bedre Træk.

Efter saaledes at have gjort Læseren bekendt med den Mand, der paa dette Tidspunkt holdt alle Traadene i sin Haand, vende vi tilbage til Lejrene ved Lund.

Ved Hertugen af Pløens Fratræden udnævntes, som ovenfor omtalt, General Carl Arenstorff til Overgeneral. Denne var vel en modig Soldat, der i Hertugens Fraværelse havde ledet Hærens Operationer med Dygtighed, men han manglede den Karakterfasthed og aandelige Overlegenhed, som en saa ansvarsfuld Post krævede. Tilmed bleve hans Hænder bundne, ved at Christian V. selv var til Stede ved Arméen og havde opslaaet sit Hovedkvarter paa Herregaarden Svenstorp foran Lejrens højre Fløj. Medens den danske Hær havde Kommunikation med Sjælland, hvorfra den saa temmelig rigelig fik Tilførsel, havde den svenske Hær en fattig Egn bag sig og stod midt i en fjendtligsindet Befolkning, der paa alle tænkelige Maader hindrede den Tilførsel af Proviant og Brændsel. Hungersnød og ondartede Sygdomme bleve en naturlig Følge heraf, og Tilstanden i Lejren ved Lille

---

¹⁾ Jfr. Biogr. Lex.

Harje blev snart uudholdelig. „Sveltekriget“, som Svenskerne betegnende kalde dette 6 Ugers Vinterfelttog, havde reduceret den Hær, hvormed Carl XI. den 23. Oktbr. brød ind i Skaane til omtrent det halve. Han besluttede da at lade det komme til en Afgørelse. Natten til den 4. Decbr. brød han derfor op fra Lejren og gik over Løddeaa, hvis Isdække var saa stærkt, at saavel Rytteri som Artilleri med Lethed kunde passere over. Paa den danske højre Fløj havde man ved 11 Tiden om Natten den 3. hørt Røre i den svenske Lejr, og Generalmajor Meerheim var derfor gaaet frem over Isen med 100 Ryttere for at indhente Efterretninger, men denne Rekognoscering var straks paa den anden Side Aaen bleven afvist af General Ascheberg, ved hvilken Lejlighed der faldt 2 Kanonskud fra et svensk Retranchement ved Ørtofte. Gennem en Sænkning V. for Hoby — tæt ind under den danske venstre Fløjs Forvagter — foretog den svenske Hær nu uforstyrret en Flankemarche, der burde være bleven skæbnesvanger for den. Men Heldet fulgte de svenske Vaaben. I den mørke Vintermorgen opdagede de danske Forvagter først Fjendens Overgang, da han i fuld Slagorden var naaet frem i Højde med Stangby Kirke, og inden Meldingerne herom naaede det fjerne Hovedkvarter ved Svenstorp, og den kommanderende kunde træffe sine Bestemmelser, havde Carl XI. omgaaet den danske venstre Fløj og ilede mod Lund for at bemægtige sig det dominerende Bakkeparti umiddelbart uden for Staden.

Da General Arenstorff var bleven klar paa, at Fjenden havde tourneret hans venstre Fløj og vilde naa det omtalt Højdedrag før han, efter en Frontforandring paa mer end en ret Vinkel i Batailleorden kunde rykke ham i Møde, beordrede han Generalmajor Sandberg til, med hele venstre Fløj — 1 Dragon- og 7 Rytterregimenter — at afmarchere til venstre og binde Fjenden, indtil Infanteriet i Centrum og højre Fløj havde foretaget Opmarchen til den nye Front og kunde naa op. Venstre

Fløjs Forposter dannede Fortravet og cotoyerede paa Højderne fra Hobby over Stangby til Lund Fjendens Fremrykning, medens Fløjens 22 Eskadroner fulgte Bevægelsen saa godt det lod sig gøre i det af Grøfter og Diger gennemskaarne Terrain. Begge Modstandere forcerede Marchen jo nærmere de kom Lund, saa at den danske Fløjs bageste Eskadroner maatte slutte op i Galop. Uagtet Svenskernes Avantgarde maatte beskrive den ydre Kurve i dette Kapløb, havde den dog saa meget Forspring, at den samtidig med det danske Fortrav naaede til Vejrmøllebakken c. 1000 Alen N. for Lund. Omtrent et Kvarter maalte de 2 Modstandere hinanden og lode Hestene puste ud, hvorpaa Svenskerne gik frem til Angreb, og Kampen bølgede nu frem og tilbage i mere end 2 Timer i Terrainet umiddelbart N. for Staden, idet de efterfølgende Eskadroner af den svenske højre og den danske venstre Fløj efterhaanden grebe ind. Begge Majestæter vare til Stede, og der kæmpedes med glimrende Tapperhed paa begge Sider, men snart dannede den hele Ryttermasse kun en uordentlig Hob, og alle Kommandoforhold løsnedes, da en stor Del højere og lavere Officerer af begge Hære vare faldne eller saarede. Den danske Overgeneral, der personlig førte en af Eskadronerne frem til Angreb, blev straks i Begyndelsen af Kampen dødeligt saaret og maatte bringes ud af Kampen.

Ved 11 Tiden var de danskes Modstand brudt, og Mandskabet nægtede Lydighed. En fuldstændig Panik greb den hele Fløj. Alt opløste sig i den vildeste Flugt, og Rytterne søgte ad forskellige Veje at unddrage sig Forfølgernes Sværd. Da de danske vare bedre beredne end de svenske, lykkedes det ogsaa en stor Del af dem at redde sig over Løddeaa, men de havde faaet en saadan Skræk i Blodet, at det var umuligt for Generalmajor Sandberg atter at faa Hold paa dem, og de fortsatte Flugten til Landskrone, uagtet Carl XI. — der selv ledede Forfølgelsen — standsede denne S. for Aaen. Da Fløjen ved den forcerede Marche om Morgen

havde tabt Forbindelsen med Infanteriet i Centrum, der ikke havde kunnet vinde med, og da den, paa Grund af et mellemliggende Højdedrag, var uvidende om Centrums Skæbne, søgte kun en forsvindende lille Del af venstre Fløj at samle sig hen til det dengang endnu intakte Centrum.

Første Afdeling af Slaget ved Lund var endt med et fuldstændigt Nederlag for de danske Vaaben, og det skulde ikke vare længe, før en lignende Skæbne ramte de venstre Fløjbatailloner af Centrums Infanteri. Omtrent samtidig med at venstre Fløj sprængt forlod Valpladsen, var det danske Infanteri — efter at have foretaget den omtalte Frontforandring — i Batailleorden naaet op til Bakkedraget Ø. for Lund-Landskronejen omtrent 2000 Alen N. for det Punkt, hvor Fortropperne 2 Timer tidligere vare stødt sammen. Efter en kort Artillerikamp tørnede Modstanderne imod hinanden i Dalstrøget lige Ø. for Landskronejen, idet den danske Slagorden rykkede de angribende Svenskere i Møde. Sammenstødet blev voldsomt og blodigt, men det lykkedes de danske at drive Fjenden tilbage og erobre hans Artilleri. Det svenske Fodfolk greb imidlertid atter Offensiven, samtidigt med at saavel 1. som 2. Træfning af de i det danske Centrum staaende venstre Batailloner bleve angrebne i Ryg og Flanke af Eskadroner af Svenskernes sejrige højre Fløj, der opgave Forfølgelsen for at ile deres betrængte Fodfolk til Hjælp, samt af nye Eskadroner fra Svenskernes 2. Træfning. Angreben fra alle Sider, kastedes 1. Træfning ind paa 2. og lammede derved dennes Modstandskraft, medens enkelte af de fjendtlige Eskadroner trængte gennem et Melletrum i den danske Slaglinie, skar Centrum over i 2 ulige Dele og jog den venstre sammen i en uordentlig Hob. Scenerne fra venstre Fløjs Kamp gentoges nu her. Mandskabet nægtede at lystre, en Del kastede Vaabnene og søgte paa bedste Maade at unddrage sig Kampen. Det lykkedes dog Oberst Cicignon med Stumper af de forsprængte

Afdelinger at slaa sig igennem til Aaen. Men ogsaa denne Trop fortsatte Flugten til Landskrone i den Tro, at alt var tabt. Dette var dog langt fra Tilfældet. Thi samtidig med at denne Kamp fandt Sted, sprængte Generalløjtnant Frederik Arenstorff med den danske højre Fløj Svenskernes venstre og drev ud paa Eftermiddagen, understøttet af de tiloversblevne Batailloner af Centrum, Resterne af den svenske Hær ind under Lund. Kl. 3 skød Frederik Arenstorff 3 Gange dansk Løsen (3 Kanon-skud) fra St. Libers Høj for at kalde de flygtende tilbage og vejd deres Hjælp at fuldende Sejren. Men der kom ingen. De vare for langt fjernede paa Vejen til Landskrone. Derimod kaldte det danske Løsen Carl XI., der indtil nu havde strejft om langs Aaen — tilbage til Valpladsen. Han deboucherede over Valkärri i Ryggen paa den danske Hær, som nu maatte gøre Front til 2 Sider, da General Schultz, der havde taget Kommandoen over Svenskerne efter Kongens Forsvinden, samtidig brød frem fra Lund à cheval paa Landskronevejen. Udmattet af en hel Dags Kamp, forladt af den venstre Fløj og af en Del af Centrum, slog Resterne af den danske Hær sig igennem, idet Livregimentet til Fods under den tapre Oberst Siegfried Bibow paa Valkärri Kirkegaard dækkede Tilbagegangen.

Skønt Sejren saaledes flere Gange i Dagens Løb havde tilsmilet de danske Vaaben, forbleve dog Svenskerne Herrer paa Valpladsen. Carl XI. kunde nu uhindret iværksætte sin Forbindelse med Malmø, og inden Maanedens Udgang skulde ogsaa Helsingborg falde i de svenskes Hænder¹⁾. Intet Under da, at Kong Christian og den danske Nation følte en bitter Skuffelse over den sørgelige Afslutning paa Aarets Felttog, saa meget mere, som man maatte anerkende, at største Delen af de i Slaget engagerede Afdelinger havde gjort god Fyldest. Højre Fløj og Livregimentet til Fods havde kæmpet med

¹⁾ Helsingborg kapitulerede den 30. Decbr. 1676 til General Schultz,

udmærket Tapperhed, og selv de Regimenter og Batalioner af venstre Fløj og Centrum, der havde forladt Valpladsen, havde — før Panikken greb dem — gjort deres Pligt, hvad Fjendens store Tab noksom kunde udvise. At man — trods det overordentlig store Mandefald — ikke havde opnaaet bedre Resultater, maatte altsaa tilskrives Føringen. Til Held for Overgeneralen døde han faa Dage efter Slaget af sine Saar og undgik saaledes at blive krævet til Ansvar. Hans Broder, Generalløjtnant Frederik Arenstorff, der efter højre Fløjs Kamp sikkert i Øjeblikket havde den største Prestige i den danske Hær, bestræbte sig af al Magt for at rense den faldne Overgeneral for de Indvendinger, der muligvis kunde rettes mod de af ham ved Slagets Begyndelse truffne Dispositioner, og søgte at vælte al Skyld over paa næstkommanderende ved venstre Fløj, Generalmajor Sandberg. Da Nationen og Hæren krævede et Offer, blev Krigssekretær Meier Generalløjtnantens naturlige Allierede og gik ham troligt til Haande i denne Sag. Foruden Sandberg, bleve Oberst Cicignon og Major Brüneck udsætte til Ofre. De bleve suspenderede, og Generalfiskalen blev beordret til at anlægge Sag imod dem. Men bag Generalfiskalen stod Generalauditøren, der upaatvivlelig har ledet hele Aktionen mod de 3 Officerer, ligesom det ogsaa er ham, der har konciperet de Udkast, hvorefter senere Spørgsmaalene i de respektive Vidneforhør bleve udarbejdede. At Dommen under saadanne Omstændigheder maatte gaa de anklagede imod, er forstaaeligt: De bleve fradømte deres Charge, og den offentlige Mening slog sig til Taals, da de 3 Officerer vare ofrede for at tilfredsstille General Arenstorffs Manes. Men Efterverdenen var ikke saa nænsom over for Carl Arenstorffs Minde. Den paalagde ham hans store Del af Ansvar. For paa ny at rense ham, udkom der i 1889 ved C. F. v. Arenstorff en Bog betitlet „Generalerne Friderich og Carl v. Arenstorff“, hvori Forfatteren ved Aktstykker fra den Sandbergske Proces, søger at bevise, at Generalmajor Sandberg

bærer hele Skylden for Udfaldet af det ulykkelige Slag. At denne Fremstilling dog maa anses for en Del hildet, skal vises i det efterfølgende, idet der gøres rede for hele Processens Forløb, og Vidneforklaringerne gengives in extenso.

II. Den Sandbergske Proces.

Som ovenfor omtalt blev Generalmajor Sandberg suspenderet, og hans Regiment blev inden Maanedens Udgang givet til Frederik Arenstorffs Oberstløjtnant, Lorenz Stürcke. Næstfølgende 16. Januar forelaa den af Generalfiskalen, Christian Petersen til Kongen indsendte Anklageakt, som Sandberg den 18. s. M. fik Ordre til skriftlig at besvare.

- I Anklageakten hedder det, at Sandberg „welcher bey dem Flügel das oberste Commando gehabt“ (sic!):
- 1° ved en mangelfuld Visitering og Patrouillering har givet Anledning, til at Fjenden ubemærket har kunnet passere over Aaen og marchere til Lund, idet han ikke har opdaget Fjendens Fremrykning, før denne næsten stod ham i Ryggen. Naar Sandberg havde foretaget Visiteringen og Patrouilleringen paa anordnet Maade, maatte han let have kunnet opdage Fjenden, før denne var kommen over Aaen med hele sin Styrke og kunnet forhindre Overgangen eller i det mindste have mødt ham i Batailleorden.
- 2° Han burde have sørget for at Fløjen var avanceret til Fægtning i god Orden, og, da 1. Træfning var kastet, medens 2. (endnu) gjorde „sin Devoir“, burde han have samlet 1. Træfning og igen ført den frem. Generalmajoren er for hurtig og i „Disordre“ ilet til Kamp og har ikke iagttaget, hvad man kunde forde af ham som Generalvagtimester. Den største Del af Fløjen har efter en Salve gjort omkring, „er geraadet i Konfusion“, og har taget Flugten, uden at Generalmajoren har gjort noget for at samle den, uagtet der ingen Fare var. Han

burde i det mindste have standset og samlet sig bag Løddeaa, især da højre Fløj endnu var i fuld Kamp.

- 3° Han har ikke pareret Hs. Maj.' mundtlige Ordre: „at samle Rytteriet og sætte sig“. Lige saa lidt har han adlydt de Ordre, „der ved forskellige Officerer og høje Betjentere“ ere overbragte ham om „at sætte sig og svinge“, „auch an des Generallieutenant Friderich v. Arenstorff auf die Wahlstätte mit des Feindes eigenen Canonen gethane dänische Losung (da durch zu erkennen [ge]-geben wurde, dasz die unsrige des Wahlplatzes Meister waren, und die flüchtigen zum Umkehren rappellirt worden) sich nichts gekehret, sondern nach Landz-Cron zu geflohen“.
- 4° Han har ikke vist sig personlig tapper „dann gesetzt — aber nicht [zu]gestanden — die Reüter hätten sich nicht schwingen oder ihm folgen wollen“, saa burde han dog være bleven hos de fægtende og vist sig som Officer og tapper Kriger.
- 5° Da det nu er indlysende, at Generalmajoren ikke har haandhævet sin Charge, ikke brugt skarpe Midler, da det ikke hjalp med det Gode, og i det hele taget ikke vist Flid med at bringe Mandskabet til at staa, ja endog selv har været blandt de flygtende, saa indstilles til Hs. kongl. Maj., at han dømmes fra Ære, Liv og Gods efter Krigsartiklerne § 7, 75, 96, 100, 101 og 137.

I sit Indlæg besvarer Sandberg disse Klagepunkter saaledes:

ad 1) Generalfiskalen angiver i Indledningen til sin Anklage, at Sandberg var Fører og Kommandør for venstre Fløj „so dasz aber weiter dan im Lager nicht zu extendiren [wäre], allermaszen bekant, dasz mir in Zügen und Avancirung an dem Feinde ein Oberhaupt fürgesetzt“. Han anklages for ikke at have været tilstrækkelig omhyggelig ved Besættelsen og ved Anordningen af Vagterne samt ved Patrouilleringen og Visiteringen, men denne var befaleet af det høje Generalitet. Hvad venstre Fløjs Kampberedskab angaar, da havde

Generalitetet fundet for godt at befale, at af de 7 Regimenter, der vare underlagte Sandberg, skulde én Tredjedel have Hestene sadlede og optømmede, og én Tredjedel hver Nat være parat til at rykke ud. Fra Kl. 9 Aften stode 4 Eskadroner i 1. Linie, og „3 hielten die Bereitschaft hinter der Reserve, gegen Lunden zu“. Patrouilleringen og Visiteringen var indrettet saaledes, at der 4 Gange hver Nat fra de 4 Eskadroner, der stode foran Linien, fremsendtes en Officer og 6 Ryttere, der skulde foretage Visiteringen i følgende Orden: Den paagældende Officer skulde først gaa til Ritmesteren, som havde venstre Fløjvagt ved den lille Høj, „und so vom Obristen (so die Vorwacht commandirte und des Nachts bey Stangby stund) dependirte“. Derpaa skulde Patrouillen gaa til Forvagten og til de af Obersten langs Aaen udstillede Poster „bisz an die Hauptwacht vorm Hauptquartier“, endelig til højre Fløjs Fløjvagt og derfra tilbage til sit Udgangspunkt bag hele Linien. Paa samme Maade skulde der ved 1 Officer og 6 Ryttere 4 Gange hver Nat patrouilleres „ausz Mittel(?)“ af de 3 Eskadroner, som holdtes i Beredskab bag bageste Linie, idet vedkommende Officer begyndte ved Ritmesteren for venstre Fløjvagt, hvorpaa Patrouillen skulde gaa til Borreby(?) og derfra langs Aaen til Ritmesteren, der stod ved Møllen tæt ved Horstall. Efter fuldført Patrouillegang skulde enhver Fører personlig aflægge Rapport til Sandberg. Generalmajoren havde selv tidligere, da det var hans Tur (vel i hans Egenskab som Oberst for et af Fløjens Regimenter), foretaget hele Visiteringen og den næste Morgen aflagt Rapport til General Arenstorff og dennes Broder. I denne Ordning var der senere foretaget den Forandring, at Oberster af begge Fløje skulle foretage Visiteringen, hvilket for hver Fløjs Vedkommende daglig blev befaleet af Generaladjutantløjtnanten. I Løbet af Natten mellem den 3. og 4. December modtog Sandberg kun den Melding, at der var hørt Skud paa den fjendtlige Side, hvilket havde foranlediget ham til at lade hele

Fløjen sidde op og holde til Hest, indtil man havde bragt i Erfaring, at Skydningen hidrørte fra, at Generalmajor Meerheim fra Hovedvagten (ved Svenstorp) var gaaet frem over Aaen og havde allarmeret Fjenden. For øvrigt indkom der — til Trods for det gældende almindelige Paalæg — ingen Meldinger til Sandberg i Løbet af Natten, indtil Oberstløjtnant Bass¹⁾, der som Oberst kommanderede Forvagten, ved Dagens Frembrud lod melde, at Fjenden med 4 à 5 Eskadroner var kommen over Aaen, hvilken Melding Sandberg „so fort“ befordrede videre til Hovedkvarteret, medens han lod hele Fløjen sidde op. En ny Stafet bragte ham derpaa Melding om, at Fjenden blev ved at gaa over, hvilken Melding han ligeledes sendte til Overgeneralen. Endelig, da Dagen var brudt helt frem, kom Kornetten af hans Livkompagni med Melding om, at hele den svenske Hær havde overskredet Aaen. Imidlertid holdt Sandberg til Hest med hele Fløjen (uden at foretage noget), eftersom General Arenstorff nogle Dage i Forvejen havde befalet ham, under saadanne Eventualiteter, at melde til Hovedkvarteret og til Hest afvente nærmere Ordre, „gleich denn auch derselbe (o: General C. Arenstorff) sich so fort bey uns einfant und wir ungesemet mit dem lincken Flügel auf sein Order avancirten und damit lincks ab-marchirten“, saaledes at Oberstløjtnant Bass med sin Forvagt ved

---

1) Adam Hans v. Bars. af en meklenburgsk Adelsslægt, f. 1633, stod i 1672 som Major til Hest i sit Fædrelands Tjeneste, men traadte den 19. Decbr. s. A., ifølge en mellem Hertugen af Meklenburg og Christian V. oprettet Kontrakt, med hele sin Eskadron over i dansk Krigstjeneste. Eskadronen indlemnedes i hollandske hverv. Rytterregiment (fra Juli 1675 kaldet Livregimentet til Hest), i hvilket Bass — som han sædvanlig kaldes her i Danmark — blev Major. I Juni 1675 udnævntes han til Oberstløjtnant og 3. August 1678 til Oberst og Chef for samme Regiment, til hvilket han var knyttet indtil han i 1697 tog sin Afsked. Han blev 8. August 1693 forfremmet til Brigader og 6. April 1697 til Generalmajor.

Stangby dannede Fortravel. Hvorledes Oberstløjtnant Bass har patrouilleret, maa han selv forsvare, eftersom han først ved Dagens Frembrud opdagede, at Fjenden var gaaet over med hele Hæren. „Die Visiterung und Patrollirung, so denen Obristen der Vorwacht obgelegen, ist ihnen allemahl von dero Generalität, oder auf dessen Ordre durch den General-Adjutant-Lieutenant anbefohlen worden“.

ad 2) Man bebrejder ham, at Fløjen „i Disordre“ og uden den rette Afstand imellem Eskadronerne for hurtigt er gaaet frem til Attake, saaledes at de kastede Eskadroner ikke kunde „sætte og recolligere sig“ bag den manglende Reserve, men at største Delen af Fløjen efter at have afgivet en Salve har gjort omkring og taget Flugten. Det er imidlertid bekendt for hele Fløjen, at General Arenstorff selv var til Stede ved Fløjen „und uns zum Gefecht in Eyl anführte, dasz man nicht die Zeit hate in juster Distantz uns gebührend zu rangiren, vielweniger die Bataillie zu formiren, nach des mir etzl. Tage vorher geschickter schriftlicher Aufsatz“. Dersom Generalen ikke selv havde været til Stede ved Fløjen og havde befalet Sandberg til hurtig at følge ham, maa han tilstaa, at han ikke havde vovet at attackere, før Generalløjtnant Frederik Arenstorff efter den projekterede ordre de bataille var kommen til, med mindre Fjenden havde gjort Begyndelsen med at angribe ham. Da Fortravel under Bass var kastet, angreb Fløjen eskadronvis, idet den salig General selv stillede sig i Spidsen for den forreste Ryttereskadron. Der var da intet andet for Sandberg at gøre end at følge efter med Resten „sofern ich nicht coupabel seyn wolte“. Det lykkedes ogsaa at kaste Fjenden, men Generalen og de fleste Officerer af 1. Linie bleve saarede eller dræbte, hvilket blev Aarsag til Konfusionen. Tabet af Officerer var saa stort, at Sandberg — stadig i Engagement med Fjenden — maatte slaa flere Eskadroner sammen til én, „und zum anderen Treffen die meinige anführend“. AlsZ aber die meiste force der feindlichen

Armée uns allein auff dem Halse lag, und wir ohne Hülffe unser Infanterie auch des rechten Flügels — der unserem Wissen nach — annoch nicht in Action war, an dem Feind gebracht, darausz nicht scheiden könnte, würden wir repousiret, deszenungeachtet ich dennoch mit Hülff denen bey mir habenden Obristen alles wieder in Ordnung und zum Stand zum dritten Treffen brachte, auch nunmehr abermahl im Avanciren gegen den Feind war, sahe ich mich von der gantzen Gemeine verlassen und allein die Obristen und die Ober-Officerer bey mir, soviel deren annoch vorhanden, mit welchen ich wieder solche Macht nichts vermochte auszurichten, sondern resolvirte zur Hemmung der Gemeine allen Fleisz nebenst ihnen anzuwenden, gleich dan geschehen, und ob wol solches umbsonst gewesen, so ist doch nach des General-Fiscalen Angeben, so bald nach verrichteten ersten Salve die Flucht nicht, sondern da ich das dritte Treffen vermuthete, erst genommen, gestalt doch wir dasz erste Treffen mit dem andern ohne einige Wendung vergesellschafteten, auch allen beywesenden Obristen und Ober-Officirs bekant — auff welche ich mich kühnliche beruffe, so dessen guhte Wissenschaft haben — dasz ich für jedem Regiment ihnen zugesprochen, encouragirt und ihrer Pflicht erinnert, dieselbe auch mit dem Gewehr in der Hand zum dritten Ansatz sich præsenteret. Alsz aber dennoch unvermuthlich [alles] sich geendert und flüchtigen Fusz gesetzt zur Recolligierung und Hemmung allen Fleisz und Arbeit in der Gühte und mit dem Gewehr angewant, so wol diesz als jenseits der Løde, aber nicht einholen noch zum Stande bringen können. Und jagten wir den Flüchtigen nicht in der Intention nach, die Armée zu verlassen, sondern wieder zu samlen und zu setzen“.

ad 3) Ds. Maj. vil hertil behage at erindre, „dasz ich derozeit Sie mir auffm Felde vorbey ritte“, var jeg ikke ved de første men ved de sidste Officerer af venstre Fløj, at jeg kun havde faa omkring mig, og at største

Delen vare langt forud, hvilke jeg dog haabede at bringe til at staa, „dasz ich damahls Ew köngl. Mayt. bereits unterthänigst und beweglich remonstrirt, wie gerne und willig ich wolte, — wans mir nicht unmöglich wäre — die gesambte flüchtigen einzuholen und zum Stande zu bringen“. Han havde mistet sin bedste Hest, og hans andre Heste vare forsvundne, hvorfor det kun var lykkedes ham at standse nogle faa af Flygtningene, da General Arenstorff indhentede ham, eftersom Konstationen havde grebet dem saaledes, at de ikke laante Øre til hans Forestillinger. Da Generalen saa de flygtende foran, havde han beordret Sandberg til „allgemach“ at følge efter til Landskrone, hvortil han da ogsaa sent paa Aftenen var ankommen med Resterne af sit og Kruses Regimenter. Her erholdt han ved Ritmester Krabbe af Garden til Hest Ordre „til at sætte sig under Fæstningens Kanoner“, men fik senere Befaling til at sidde op med venstre Fløj og søge Generalløjtnant Frederik Arenstorff, hvor han maatte finde ham. Løsenet fra Frederik Arenstorffs Kanoner havde han ikke hørt.

ad 4) Hvad angaar Anklagen om ikke at have opført sig som brav Officer og tapper Krigsmand, da indser Sandberg ikke, hvorledes denne Beskyldning kan harmonere med Fiskalens Paastand i det 2. Klagepunkt, hvor han sigter Sandberg for med altfor stor „Hitze, — so bey einem verzagten sich nicht findet“ — at være ilet til Kamp. Ds Maj. vil af det anførte tilstrækkelig have indset, at jeg ikke selv er begyndt med Flugten men først har fjernet mig fra Valpladsen, da jeg var ladt i Stikken af alle mine Folk og kun havde nogle Officerer om mig, og at jeg alene forlod den i den Hensigt igen at samle Mandskabet. De Officerer, der have været hos mig, kunne bevidne, hvilken Umage jeg har gjort mig for at bringe Mandskabet til at staa, hvilket ikke vilde være lykkedes selv den tapreste.

Han slutter sit Indlæg med at forsikre, at han med Hensyn til Besættelsen, Patrouilleringen og Visiteringen

har gjort sin Pligt, idet han handlede efter Generalitetets Anordninger, og haaber at man ikke vil gøre ham ansvarlig for andres Fejl. Under Kampen mener han at have opført sig som en retskaffen Officer „und nicht manchirt wieder den Feind zu agiren“, hvad hans underordnede Officerer kunne bevidne, og da Flugten var begyndt, kunde han, hverken med det gode eller med Kaarden, bringe Mandskabet til at staa. De af Generalfiskalen citerede Krigsartikler kunde derfor ikke finde Anvendelse over for ham. Han kalder den alvidende Gud til Vidne paa, at dersom det havde staaet i hans Magt at afværge Ulykken ved at ofre sit Liv, havde han intet hellere ønsket, og han begærer intet bedre end at udgyde sit Blod for kongl. Maj.¹⁾.

Til Dommere i Sagen beskikkedes: Rigmarskal Johan Christoffer Körbitz, Geheimeraad Otto Pogwisch, Geheimeraad, Vicekansler Ove Juul, General Baudissin, Generalløjtnant Frederik Arenstorff, Generalmajorerne Jochim Schack og Detlev Rantzau, Generalauditor Herman Meier og Obersterne Hans Frederik Levetzau og Barthold Bülow. Desuden kommanderedes Viceskatmester Holger Vind og Oberst Hans Schack²⁾ til at tiltræde Kommissionen. Da Sandberg betragtede Frederik Arenstorff som interesseret i Sagen, anholdt han den 7. Februar Kongen, om at Generalløjtnanten ikke maatte blive udnævnt til Dommer over ham og Cicignon.

Der udgik nu Citationsskrivelser til 31 Officerer og Underofficerer af venstre Fløj. Sandberg vilde helst have haft alle de Officerer af Fløjen, som i Øjeblikket opholdt sig i Kjøbenhavn, citerede og indgav den 8. Februar en Supplik til Kongen, hvori han androg herom, idet han tilføjede, at Hs. Maj. da af disses Udsagn vilde erfare, at Sandberg, „daz behutsambste wie müglich gewesen, und

¹⁾ Indk. Sag til Krigskoll. Append. 1677 og Krigskoll. Expd. 174/1677.

²⁾ Krigskoll. Expd. 157 og 166/1677.

[dasz] Ihr Exell. der selige General an der Disordre so aus der ersten hitzigen Attaque unter dem lincken Flügel entstanden, die einzige Uhrsache [ist], da er mit denen Esquadronen über beschwerliche tiefe Graben im Gesicht des Feindes deffiliret, sonder Rangierung des Flügels — geschweige der ganzen Armée, wovon wir dan mit dem lincken Flügel ganz separirt — ja, ohne Ertheilung des Feldgeschrei[es] auf dem Feind gejagt, — und ich meinem Gebühr nach als Generalmajor ihm folgen müste“. Sandbergs Ønske blev dog ikke opfyldt, lige saa lidt som hans Anmodning om at lade 4 navngivne Officerer af hans og Kruses Regimentter afhøre, uagtet disse havde været hos Generalmajoren under hele Retraiten. Men hvad der mest maa forbause er, at man ikke afæskede Oberstløjtnant Bars noget Vidnesbyrd, uagtet denne som Fører for Forposterne om Natten og for Fortravet om Morgenen maatte have kunnet give værdifulde Oplysninger¹⁾.

Den 8. Februar mødte Sandberg efter Citation for Kommissionen. Anklageakten, Sandbergs Svarskrivelse herpaa og hans Supplik til Kongen af 8. Februar oplæstes, hvorefter Frederik Arenstorff stod op og indtrængende opfordrede Dommerne til at tilholde Generalmajoren at bevise de Beskyldninger, han i det oplæste Aktstykke havde rettet mod Generalløjtnantens afdøde Broder, der havde ofret Liv og Blod for Konge og Fædreland. Efter at Sandberg og Aktor vare traadte af, oplæstes Sandbergs Bønsskrift til Kongen om, at Frederik Arenstorff ikke maatte komme til at dømme i den foreliggende Sag, hvilket foranledigede Generalløjtnanten til at forlade Retsalen med den Bemærkning, at han — ifølge sin Stilling — i Landskrone kunde have nedsat en Standret over

¹⁾ Han laa vel under Processen som Oberstløjtnant ved Liv. Rgmt. til Hest i Kristianstad, men der burde være affordret ham en skriftlig Erklæring, saaledes som der skete med flere andre Vidner, der vare forhindrede fra personlig at give Møde for Forhøret.

Sandberg. Da Vicekansler Ove Juul var beslægtet med Anklagede, ansaa denne sig ikke for at være uhildet Dommer i Sagen og nedlagde ligeledes sit Mandat. Mødet blev derpaa hævet efter at Kommissionen havde vedtaget, at man skulde skride til Vidneafhøring, og efter at den havde godkendt de 33 Spørgsmaal, der skulde forelægges Vidnerne.

Den 14. Febr. begyndte Forhørene. Som Præsæs fungerede Justitiarius i Højesteret, Geheimeraad Otto Pogwisch, som Bisiddere Generalmajor Detlev Rantzau og Oberst Barthold Bülow. Protokollen førtes af Overauditor Christian Reenberg. Den førtes selvfølgelig paa tysk, men da Reenberg var en født dansk Mand, ere Vidneudsagnene gengivne i et Sprog, der i Slethed og Inkonsekvens med Hensyn til Benyttelsen af Køn og Kasus endog overgaar det slette Tysk, man ellers er vant til at se i Datidens Supplikker og Indberetninger.

De citerede 31 Vidner bleve afhørte i følgende Orden:

1. Obr. Mogens Kruse . . . jyske Rostjeneste.
2. Obr. Georg Brockenhuus Brockenhuus' Dragoner.
3. Obr. Hans Detlev Steensen . . . . . (havde ingen Kommando)¹⁾.
4. Ritm. Henrik Otto Artmar * . . . . . 2. sjæll. Rytt. Rgmt. (Detlev Rantzau).
5. Kornet Johan Schneidewind * . . . . . 1. — — (Fred. Arenstorff).
6. Lt. Otto Keker * . . . . . 1. fynske — (Duncan).
7. Ritm. Eggert Detlev Bernstorff . . . . . Rauchs holst. Rytt. Rgmt.
8. Ritm. Bendix Pogwisch holst. Rytt. Rgmt. (Hen. Sehested).
9. Kapt.-Lt. Herman Esseman . . . . . 4. jyske — (Carl Arenstorff).
10. Rgmt. Kvarterm. Peter Berthelsen . . . . . jyske Rostjeneste (M. Kruse).

¹⁾ Han var 22. Juli 1678 bleven udnævnt til Chef for den Rostjeneste, man agtede at oprette i Skaane; men da Forsøget atter blev opgivet i Begyndelsen af December, fulgte han nu Hovedkvarteret som Volontør.

11. Ritm. Andreas Buggenhagen	2. fynske Rytt. Rgmt. (Conr. Reventlow).		
12. Maj. Hieronymus Grabow	—	—	—
13. Kornet Hector Munroe *	1. —	—	(Duncan).
14. Lt. Hans Bülow	2. —	—	(Conr. Reventlow).
15. Ritm. Henrik Splet	3. jyske	—	(A. Sandberg).
16. Lt. Johan Hartwig	2. fynske	—	(Conr. Reventlow).
17. Kornet Nicolaus Holst	holst.	—	(Hen. Sehested).
18. Lt. Christian Bartholin	2. fynske	—	(Conr. Reventlow).
19. Kornet Oluf Krabbe *	3. jyske	—	(A. Sandberg).
20. Lt. Hans Adam Pulow	1. sjæll.	—	(Fred. Arenstorff).
21. Kornet Otto Abraham Diebitsch	3. jyske	—	(A. Sandberg).
22. Oblt. Hartnak Bibow	2. fynske	—	(Conr. Reventlow)
23. Kvarterm. Jørgen Jensen	1. sjæll.	—	(Fr. Arenstorff).
24. Oblt. Claus Oertzen	holst.	—	(Hen. Sehested).
25. Oblt. Henrik Wortmann	4. jyske	—	(Carl Arenstorff).
26. Ritm. Cay la Mare	—	—	—
27. Ritm. Joach. Brockdorff	—	—	—
28. Kapt.-Lt. Didrik Wortmann	—	—	—
29. Oblt. Borchard Drewitz	3. jyske	—	(A. Sandberg).
30. Lt. Jens Thomsen	jyske Rostjeneste	—	(M. Kruse).
31. Tromp. Hans Michelsen	—	—	—

De Vidner, der i ovenstaaende Fortegnelse ere betegnede med *, vare paa Forpost, hvortil der ogsaa var kommanderet Mandskab af højre Fløjs Afdelinger. Regimentskvartermester Berthelsen og Løjtnant Pulow¹⁾ havde overnattet i Landskrone, hvor de havde Tjenesteanliggender, og kom først ud herfra, da Fortropperne vare kastede. Kvartermester Jørgen Jensen — der angives at staa ved Frederik Arenstorffs Regiment — har rimeligvis været tjenstgørende Kvartermester hos Overgeneralen. Han har ikke været paa Forpost og synes at have del-

¹⁾ Hans Adam Pulow — (underskriver sig „Pulow“) — var Lt. i 1. sjæll. natt. Rytt. Rgmt. Han benyttedes i 1676 som Regimentskvartermester og var 3. Decbr. bleven sendt til Landskrone for at tilse Regimentets der beroende Proviant og Fourage.

taget i Kampen med Oberstløjtnant Wortmanns Eskadron, i Spidsen for hvilken Carl Arenstorff chargerede.

I den Afskrift af Forhørsprotokollen, der opbevares i Rigsarkivet, ere først alle 33 Spørgsmaal opførte, hvorpaa hvert enkelt Vidnes hele Forklaring findes indført „artikelvis“ i den Orden, hvori Vidnerne bleve afhørte, idet der ved Besvarelserne kun er henvist til vedkommende Spørgsmaals Løbe-Nr. Det er en Selvfølge, at Overblikket her ved let tabs, og at det navnlig bliver vanskeligt at fastholde, hvorledes samtlige Vidner stille sig til det samme Spørgsmaal. For at fremme Overskueligheden, ere derfor Vidneudsagnene samlede regimentsvis under hvert enkelt Spørgsmaal i den Orden, hvori Afdelingerne optraadte paa Kamppladsen, det vil sige, i den Orden, de indtog i Lejren, regnet fra venstre Fløj, idet der under hvert Spørgsmaal er undladt at nævne de Vidner, der erklærede, ikke at kunne udtale sig om det forelagte Spørgsmaal. En Undtagelse herfra er dog gjort i de enkelte Tilfælde, hvor Vidnet — ifølge sin Standplads i det omhandlede Øjeblik — burde have kunnet afgive Forklaring.

De Grupper, hvori Vidnerne her ere samlede, bliver da følgende, idet man under Vidneforklaringerne benytter de vedføjede Forkortelser:

Forposterne . . . . . Fp.
Obr. Hans Detlev Steensen.

1. Rgmt. Brockenhuus' Dragoner . . . . . B. D.
2. — 4. jyske natl. Rytterregiment (Carl Arenstorff) . . . . 4 j.
3. — holstenske (Henrik Sehested) . . . . . h.
4. — Rauchs hv. Rytterregiment (Gotfred Rauch) . . . . G. R.
(af 5. — 2. jyske natl. — (Jacob Bülow) var der
ikke citeret et eneste Vidne).
6. — 2. fynske natl. Rytterregiment (Conrad Reventlow) . . 2 f.
7. — 3. jyske (Anders Sandberg) . . . . . 3 j.
8. — jyske Rostjeneste (Mogens Kruse) . . . . . j. R.

Lt. Hans Adam Pulow.

Rgmt. Kvarterm. Peter Berthelsen og Kvarterm. Jørgen Jensen.

Vidneforklaringen.

1. Ob ihm wiszend welcher gestalt von der Generalitet die Ordren an den Obristen gegeben sein, dasz solche die Visitirung der Wachten und Patrollen verrichten sollen?

Fp. Ritm. Artmar¹⁾: Er weisz es nicht. Es sey aber über 14 Patrollen derselbige Nacht zu ihm gekommen, und wie es ihm gesagt worden, seye Obr. Gottfried²⁾ mitt einem gewesen.

Kornet Schneidewind: Er weisz woll, dasz die Obristen solten patrolliren, aber wasz für Ordre sie gehabt haben, wuste er nicht.

Lt. Kecker: Dasz weisz er nicht, aber der Obrist Gottfried hat selbige Nacht die Visitirung gethan.

Obr. Steensen: Er weisz nichts davon, weil er nicht zu commandiren hätte.

B.D. Ob. Brockenhuus: Die Obersten zu Pferde haben es verrichtet und nicht die Draguner.

G.R. Ritm. Bernstorff: Nein! Dasz sie aber patrolliren müsen, wuste er woll.

2 f. Maj. Grabow: Von den Ordren weisz er nichts, dasz es aber den Obr.[isten] befohlen ist, wisze er woll.

3 j. Kornet Diebitsch: Er habe es gehört, dasz die Obersten solten patrolliren. Von dem Ordre weisz er nicht.

j. R. Ob. Kruse (der die Hauptwache damahls hätte): Ihm sey wiszendt, dasz der General-Adjutant-Lieut. Reck habe des Abends anbefohlen einem Obristen von den rechten und einem von dem lincken Flügel dem Gen. Maj. zu assistiren und die Visitirung der Wachten zu verrichten.

2. Umb welche Zeit es gewesen als General Major Meerheim des Abends Allarm veruhrsachte und der Feind mit Canonen schosz?

Fp. Ritm. Artmar: Es ist gahr spät des Abends gewesen. Weisz die Zeit nicht eigentlich.

Kornet Schneidewind: Ungefehr die Klocke 10

¹⁾ Kommanderede venstre Fløjvagt.

²⁾ Gotfred Rauch.

habe er die 2 Schüsse gehört. Ob Meerheim einige Ursache daran wäre gewesen, weisz er nicht.

Lt. Kecker: Vom Allarm wuste er nichts, hatt aber ungefehr beym Mitternacht 2 Canon-Schüsse gehört.

Kornet Munrøe: Ungefehr umb 10 Uhr.

Kornet Krabbe: Ungefehr Kloch 10.

Obr. Steensen: Er wisze eben die Zeit nicht. — Es wäre späht, — ungefehr bey 11 Uhr.

B. D. (Obr. Brockenhuus ved intet herom. Han har da rime-
ligvis ikke ladet sine Dragoner sidde op i Anledning af
Allarmeringen, saaledes som de andre Afdelinger af
Fløjen).

4 j. Kap't.-Lt. Essemann: Eigentlich weisz er es nicht.
Ihm däuchte es war umb 8 Uhr des Abends.

Oblt. Wortman: Habe von kein Allarm gehört. Er
hörte aber, dasz sie geschoszen haben. Umb welcher
Zeit es ist gewesen, weisz er nicht.

2 f. Maj. Grabow: Dasz kan er eben nicht wiszen, er habe
es doch gehört.

Lt. Bülow: Umb 10 Uhr hätten sie Allarm gehört, aber
kein Schusz.

Lt. Hartwig: Er weisz woll dasz Allarm gewesen. Umb
welcher Zeit wisze er nicht.

Lt. Bartholin: Es wäre ungefehr Kloche 11. Er habe
keinen Stücken gehört.

Oblt. Bibow: Umb 10 Uhr ungefehr. Er habe nuhr
ein Schusz gehört.

3 j. Kornet Diebitsch: Er weisz eben nicht umb welcher
Zeit es wäre.

j. R. Obr. Kruse: Esz seye zwischen 11 und 12 Uhr des
Nachts gewesen.

Lt. Thomsen: Eigentlich kan er es nicht sagen. Es
wäre ungefehr zwischen 11 und 12 Uhr.

Trompeter Michelsen: Ungefehr zwischen 11 und 12.

Rgmt. Kvartm. Berthelsen: Er weisz es nicht, dan
er war auszcommandirt einige Todte in Lunden zu be-

graben, und kahn nicht daraus, ehe dasz die Vortruppen waren repousirt. Er seye zwischen des Feindes Truppen durchgekommen.

3. An welchen Obristen vom lincken Flügel die Tour gewesen in der Nacht für der Schlacht die Wachten zu visitiren?

Fp. Kornet Schneidewind: Er weisz nicht an wem die Tour gewesen sey. Oberste Gottfried aber ist bey ihm an der Wacht gekommen, dah Obr.-Lieut. Bass die Wache gehabt habe.

Lt. Kecker: Er weisz es nicht. Oberst Gottfried aber hat patrollirt.

Kornet Munroe: Obr. Gotfried ist auf der Wacht gekommen. Meint dasz die Tour an ihm gewesen.

(Ritm. Artmar og Kornet Krabbe vide intet og synes altsaa ikke at være blevne visiterede af Obersten).

Obr. Steensen: Er wisze es nicht. Es ist ihm aber gesagt worden, dasz es am Obr. Gotfried wäre.

4 j. Ritm. la Mare: Er vermeinte, dasz die Tour an Obr. Gotfried wäre gewesen.

h. Oblt. Oertzen: Die Tour ist an Obr. Gotfried gewesen.

G.R. Ritm. Bernstorff: An Obr. Gotfried.

j. R. Obr. Kruse: Die Tour sey am Obristen Gotfried gewesen.

4. An welchen Obristen vom rechten Flügel die Tour gewesen in der Nacht für der Schlacht die Wachten zu visitiren?

Samtlige 31 Vidner erklærede ikke at vide Besked herom.

5. Wasz dasz für einer gewesen, der vom Obrist-Lieutenant Bass mit anbrechendem Tage zum eersten Mahl am General-Major Sandberg geschichet, und wasz derselbe für Kundschafft gebracht?

Fp. Ritm. Artmar: Er habe die Flügel-Wacht gehabt und dasz bey ein Hügel zwischen Stangby und Hoyby [o: Hoby],

da er mit dem anbrechenden Tage habe gesehen bey 21 Troupen vom Feinde hier über dem Aw stehende, welches er den Hrn. General Major Sandberg mit ein Corporal untter Obr. Seehsted von Lieut. Buchwald hinterbragte, und raportirte der Corporal, dasz der Ritmeister auff sein Pasz soo lang solte bestehen bleiben, bisz der General Major selbst zu ihm kahn, oder dasz er ihm ander Order schichte. Und ein gutte halb Stund dar nach seye der Hr. General mit dem General Major Sandberg herausz gekommen, woo[r]auff die Vorwacht von Obr. Lieutenant Bass sich auch bey ihm setzte, und hat der slg. Hr. General solche Ordre gegeben, dasz sie solten lincks abmarchiren, und wan der Feind sich movirte, sollen sie sich auch moviren, und alsz der Feind stille stund, sollen sie auch bestehen bleiben, also dasz sie sich nach des Feindes March richten solten, welches bis an der Windtmühle vor Lund geschehen ist.

Kornet Schneidewind: Er weisz wohl dasz ein Cornet mit anbrechendem Tage an General Major Sandberg ist geschicket worden mit der Kundschaftt, dasz der Feind übermarchirte. Von welchen Regiment er wäre, weisz er nicht. Zwey Bauern haben auch in der Wache selbige Kundschaftt gebracht.

Lt. Kecker: Er weisz woll, dasz der Obr.-Lieut. ein Cornet mit anbrechendem Tage an den General Major Sandberg habe geschickt. Und brachten zwey Bauern die Kundschaftt, dasz der Feind über der Aw marchirte.

Kornet Munroe: Weisz nichts davon.

Kornet Krabbe: Esz war ein Reutter gewesen. Wisse aber nicht wasz er gebracht hätte.

Obr. Steensen: Er wäre des Morgens ungefehr bey 8 Uhr in des slg. Hrn. Generals Quartier gewesen, da kahn ein Reutter und andeüte[te], dasz der Feind sich über dem Aw zog, welches er selbst an den sl. Hrn. General und General-Lieutenant in Presence des Hrn. Admiral Jul gesagt hat. Ob selbige Reutter der eerste oder der ander wäre

gewesen, und ob nach dem mehr seind hingeschicket, wuste er nicht.

- h. Oblt. Oertzen: Er hielte eben mit sein Squadron in Bereitschafft, und als er mit dem Tage sahe, dasz der Feind über der Aw wäre, hat er selbst dem General Major Sandberg dieses advertirt, und ist eben selbige Zeit ein von Obr. Lieutenant Bass an dem Hrn. General Major angekommen, welcher brachte die selbige Kundschafft. Der General Major lies darauff strax zu Pferde blasen, und er (sc. Obr. Lieutenant) ritte alsobald nach seinem Ohrt.
- 2 f. Ritm. Buggenhagen: Er kan es nicht wiszen, weil er in den Hütten lag und hätt sein Bein zerschmettert.
- j. R. Obr. Kruse: Esz sey ein Reutter von sein (sc. Obr. Cruse) Leib Compagnie gewesen, Nahmens Christen Petersön Fischer. Der bragte die Kundschafft an dem Gen. Major Sandberg und von ihm an dem slg. Hrn. General und weiter an dem Obr. Kruse, soo die Haupt Wache hätte, dasz der Feindt mit 5 starche Squadronen auff dem Eysz wäre fertig über zu marchiren. Der selbige Reutter war von Corporal Barthold From an Obr. Lieutenant Bass geschicket. Es war ungefehr ein halb Stunde vor Tag.

6. Wasz dasz für einer gewesen, soo zum andren Mahl vom Obr. Lieut. Basz am General Major Sandberg geschicket. Umb wasz Zeit derselbe gekommen, und was Kundschafft er gebracht habe?

- Fp. Ritm. Artmar: Er weisz nichts davon, dan er ein a parte Wacht habe gehabt.
- Lt. Keker: Er wisze es nicht, doch hätte er gehört, dasz die Ordre an Obr. Lieutenant Bass gekommen sey, dasz, ob der Feind zu starck wäre, solte er zurücke ziehen, woo aber er bastant genug wäre, solte er auff dem Feind treffen.
- Kornet Krabbe: Es wäre ein Reutter von der Wacht commandirt. Von den Kundschafftten weisz er nichts.

(Kornetterne Schneidewind og Munroe kunde ikke udtale sig om Spørgsmaalet).

Obr. Steensen: Referirt sich an dem vorigen.

2 f. Lt. Bülow: Weisz nicht. Ist auch wech geschicht gewesen.

j. R. Obr. Kruse: Esz war auch ein Reuter von Obr. Krusen Leib Compagnie, Zigwart Brockenhuus zustendig, bey Nahmen Jacob X. Sey im gleichen von dem Corporal an dem Obr. Lieut. Bass darauff an dem General Major und von ihm an dem sehl. Hrn. General geschichet. Er kahn zu vollen Tage, bragte die Kundschaft, dasz der Feind noch stercher und stercher über marchirte. Es wäre bey 3 Viertel Stunde nach dem, dasz der eerste Reuter die voorbenante Kundschaft gebracht hätte.

7. Ob ihm wiszend, dasz einer von diesen beiden Kundschaften im Hauptquartier bey Ihr Königl. Mayestet oder General Arénstorff gekommen und da Rapport gethan hat, und zu wasz Zeit solche gekommen, oder was Kundschaft sie gebracht haben?

(Officererne af Forposterne kunde ikke udtale sig herom).

h. Oblt. Oertzen: Dasz habe er gehört, dasz der General Major alsobald habe befohlen, dasz ein solte nach dem Hauptquartier fort reiten und an dem sl. Hrn. General solche Kundschaft bringen. Wen er aber hinschichte, wuste er nicht.

j. R. Obr. Kruse: Ja er wisze das[z] sie seind alle beyde bei dem sehl. Hrn. General gewesen. Sonsten hatte er (sc. Obrist) sie durch einen Officirer wieder zurücke gesant. Sie seind aber von ihm an der Vorwacht wieder hingeschicht.

8. Wasz der Cornet vom General Major Sandbergs Leib Compagnie fur Zeittung gebracht. Umb welche Zeit und an wem er Rapport gethan?

(Officererne af Forposterne kunde ikke udtale sig herom).

4 j. Oblt. Wortmann: Alsz es schon Tage wäre, ist ein Officirer ihm vorbey geritten und sagte, dasz der Feind ubergieng. Den Officirer kennete er nicht.

**9. Wie langé der lincke Flügél zu Pferde geseszen ist,
bevor er ausz dem Lager marchirt ist?**

- Fp. Kornet Schneidewind: Er habe gesehen, dasz die Standarten seind auszgerückt mit dem Tage. Wie lange aber sie zu Pferde seind geseszen, wuste er nicht.
Kornet Munroe: Er weisz es nicht, weil er die rechte Flügél Wacht hätte und kahn erstlich im Feldt als der linker Flügél im Treffen war.
- B.D. Obr. Brockenhuus: Es sey ungefehr ein halb Stund gewesen, dasz er mit seinem Regimente zu Pferde ist geseszen. Von dem andern wuste er nichts.
- 4 j. Oblt. Wortmann: So bald sie aufsaszen, sind sie auch auszmarchirt.
Ritm. la Mare: Esz wäre bey $\frac{1}{4}$ Stunde ungefehrlich.
- h. Ritm. Pogwisch: Es mochte ungefehr ein halb Viertelstunde gewesen sein.
Kornet Holst: Mit ihrer Squadron haben sie ein halb Stunde zu Pferde geseszen, ehe sie seynt auszmarchirt.
Oblt. Oertzen: Dasz war nicht lang. Ungefehr $\frac{1}{4}$ Stunde.
- G.R. Ritm. Bernstorff: Ungefehr ein gutter Viertel Stunde.
- 2 f. Maj. Grabow: Er ist beim le[tz]ten Linie gewesen, und haben sie alsobald marchirt, alsz sie zu Pferde sein gekommen und só continuirt bisz sie am Feinde waren.
Lt. Bülow: Sie marchirten strax ab.
Lt. Hartwig: Bey ein Viertelstund mögte esz sein.
Lt. Bartholin: Sie seynd strax abmarchirt.
Oblt. Bibow: Sie seynd alsobald marchirt, nach dem sie $\frac{1}{4}$ Stund zu Pferde seynd gewesen.
- 3 j. Kornet Diebitsch: Sie seynd also bald auszmarchirt, alsz sie aufsaszen.
- j. R. Obr. Kruse: Es sey ihm unwiszend, weil er die Hauptwache gehabt.

10. Ob im Ausmarche die Squadronen des lincken Flügels nach der Bataglie-Ordnung marchiret haben?

Fp. Ritm. Artmar: Er habe nur 2 Squadronen gesehen im Anfang, als er seine Poste quitirte und sich mit dem Feinde movirte. Die Squadronen seind marchirt wie im ordinarie March.

Kornet Schneidewind: Dasz weis er nit, weil er mit dem Vortrouppen ist commendirt, dasz er sich gleich mit dem Feinde moviren solte.

Lt. Kecker: Er habe 3 à 4 Squadronen. Squadron-Weisz marchiren sehen und nicht weiter.

(Kornetterne Munroe og Krabbe kunde intet oplyse).

Obr. Steensen: Es sey ihm unbewusst.

B.D. Obr. Brockenhuus: Soo viel als er sehen köndte, haben die Trouppen im Ausmarchiren sich nach der Ordnung gesetzt. Habe er auch ferner gesehen, dasz Ihr köngl. Majestet vor die Squadronen auff und niedergeritten und gesagt: „Haltet euch wohl!“

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Ja! dasz habe er gesehen, dasz sie anfänglich in Bataglie seind marchirt.

Oblt. Wortmann: Sie seynd erst in Bataglie gestellet und haben marchirt so lang alsz sie köndten, welches nicht lang wegen der Defiladen dauerte. Darauff sie Squadron-Weisz marchiren müsz[t]en.

Ritm. la Mare: Sie seynd Squadron-Weisz marchirt.

h. Ritm. Pogwisch: Als sie aus dem Lager rücheten, seind sie in Bataglions-Ordnung marchirt.

Kornet Holst: Sie seynd in Bataglie-Ordnung im Anfang marchirt, welches nicht wegen ihre Contramarche lange wärete, weil sie durch den Graben defiliren müsten. Hernacher seynd sie wieder gestellet vom sl. Generalen, und sichte der sl. Hr. General Capitain-Lieutenant Boblitz¹⁾, dasz die Infanterie solte marchiren, weil kein Fuszfolch noch nicht gekommen, auch nicht zu sehen

¹⁾ Christoffer Frederik Gans zu Putlitz af 2. fynske natt. Rytt. Rgmt.

wäre. Bald darauff ist der Combat mit denen Vortruppen angangen.

Oblt. Oertzen: Als sie ausmarchirten, seynd sie in Bataglie gestellet. Nachdem aber sie durch Graben und Hecken defiliren und den Contremarche nebenst dem Feinde observiren müezen, haben sie nicht in ihren Linien und Distancen können bleiben, so viel als er gesehen hat. Hat auch nur auff sein Squadron Achtung gegeben.

G. R. Ritm. Bernstorff: Sie seynd lincks abmarchirt. Squadron-Weise.

2 f. Major Grabow: So viel er gesehen, seynd sie in Bataglie-Ordnung ausmarchirt.

Lt. Bülow: Er habe kein Achtung darauff gegeben wegen der Contremarche.

Lt. Hartwig: Es wäre unmöglich dasz sie wegen der Graben in Bataglie-Ordnung köndten marchiren. Haben sich aber gestellt, wie sie am Feinde kahmen.

Lt. Bartholin: Wie sie eerst aus dem Lager marchirten, seind sie lincks abmarchirt und in Contremarche neben den Feind. Als sie aber defiliren müezen, haben sie nicht die Bataglie-Ordnung allezeit können halten.

Oblt. Bibow: Squadron-Weisz seind sie ausmarchirt. Darnach setzten sie sich in Bataglie.

3 j. Kornet Diebitsch: Sie haben, soo viel als er gesehen, in gutter Ordnung lincks abmarchirt.

j. R. Obr. Kruse: Ist ihm unwiszend, dieweil er von der Haupt-Wache durch den General-Adjutant-Lieut. Reck ist commendirt sein Rang in der Bataglie zu suchen, welches vor Lund zu finden wäre, und weil sie drei viertel Weges vorausz waren, habe er im vollen Trabe gefolget und getroffen. Und alsz er ein Canon-Schutz nahe wäre, seind sie schon in Fevr und Flammen gewesen, und habe er zwey Squadronen von General Major Sandbergen secundirt, welche meisten über den Hauffen wären. Lt. Thomsen: Weisz es nicht, dan sie kahmen zu der Bataglie, da die andren in Fewr waren.

ii. Ob solche Squadronen ordentlich einander gefolget und in ihren Linien und Distancen geblieben sein?

(Forpostofficererne og Oberst Steensen kunde ikke ud-tale sig herom).

B.D. Obr. Brockenhuus: Davon weisz er nichts, weil er mit seinem Regimente habe zu thun gehabt.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Sie seind vom Lager ausz immer in Contremarch gegen dem Feinde marchirt. Sie haben aber wegen die Graben defiliren müssen, gleich-woll sich eylands wieder gestellt.

Oblt. Wortmann: Ja! So viel es möglich wäre.

Ritm. la Mare: So lang sie wegen der Graben nicht nötig hätten zu defiliren, haben sie Squadron-Weisz einander gefolget.

Ritm. Brochdorff: Sein Auszage ist diese, dasz sie Squadron-Weisz haben gefochten und wegen der Defi-laden baldt in Confusion gerathen.

h. Ritm. Pogwisch: Sie haben über Graben und Mauern defiliren müssen, dasz kauhm 2 köndten zusammen reiten, also dasz die Squadronen nicht in ihren Linien und ordentliche Distancen haben bleiben können. Darauff ist das Combat alsobald Squadron-Weisz angegangen.

(Kornet Holst og Oblt. Oertzen henholde sig til deres Besvarelse af det foregaaende Spørgsmaal).

G.R. Ritm. Bernstorff: Soolange sie eben Feldt haben gehabt, haben sie ordentlich marchirt, und an vntterschiedliche Graben haben sie defiliren müssen.

2 f. Maj. Grabow: So viel als er sehen köndte, seynd sie auch in ihrer Ordnung geblieben.

Lt. Bülow: Er weisz es nicht — ist weggeschicht ge-wesen.

Lt. Hartwig: Referirt sich auff dem vorigen.

Lt. Bartholin: Dasz habe er nicht observirt.

Oblt. Bibow: So weit alsz die Marche wolte zulassen, und sie nicht defiliren müssen, seynd sie in ihren Di-stance geblieben.

- 3 j. Kornet Diebitsch: Über den Graben haben sie defiliren müssen.
- j. R. Obr. Kruse: Er weisz es nicht, weil er von Anfang nicht dabey war.

12. Wo das Combat am eersten angegangen? Welcher Gestalt die Vortruppen gefochten?

Fp. Ritm. Artmar: Esz ist bey der Windtmühle angegangen. Die Voortruppen haben sich in 7 Troupen getheilet, und also gefochten bisz sie von dem Dragonern seind secundirt worden.

Kornet Schneidewind: Vor Lund bey der Windtmühle. Sie sein bey $\frac{1}{4}$ Stunde still gestanden ehe es angieng und waren die Vortruppen in 6 Troupen getheilet. Zwey Mahl haben sie chargirt, der dritte Mahl seind sie repousirt. Seind auch von den Dragunern secundirt. Des Feindes Troupen haben erstlich attaquirt.

Lt. Kecker: Vor Lunden, bey der Windtmühle. Und ist der Feind über den Graben auff ihnen zugegangen. Dan haben die Vortruppen, die 6 Troupen machten, 2 Mahl gegen den Feind chargirt, etzliche aber nur ein Mahl, und sein sie von den Dragunern secundirt worden. Kornet Munroe: Weisz nicht ¹⁾).

Kornet Krabbe: Vor Lund, bey der Windtmühle. Und als der Feind die Vortruppen attaquirte, haben sie sich woll gewehret, und traff er mit seinen Troupe 3 Mahl.

Obr. Steensen: Vor Lund, bey der Windtmühle gieng der Combat am eersten an, und wurden die Vortruppen im Anfang repousirt und kähmen in Disordre auff den andern.

B.D. Obr. Brockenhuus: Die Vortruppen traffen wohl, genug sie wurden repousirt. Untter Lund ist der Combat erstlich angegangen.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Bey der Windtmühle sey es angegangen, und habe der sl. General den Obr. Steensøn

¹⁾ Han var paa højre Fløjvagt.

befohlen, dasz er die Vortrouppen fort auff dem Feinde avanciren lasze, und als die Vortrouppen sich etwas auffhielten, habe der sl. General ihm als Regiments-Quartiermeister wieder beordret dasz er dem Obr. Steensøn sagen solte, dasz die Vortrouppen noch avanciren solten, woauff der Obr. Steensøn geandtwortet, dasz der Obr. Lieutenant Bass werde sich nicht in seiner Com-mando greiffen laszen. Also ist der Feind auff den unsrigen losz gegangen und sie im dritten Treffen zer-trennet. Zeithero habe er sie nicht gesehen.

Oblt. Wortmann: Bey Lund! Habe gesehen dasz sie mit dem Feinde wol gefochten haben.

Ritm. la Mare: Bey Lund ist es angefangen. Welcher gestalt die Vortrouppen gefochten, weisz er nicht. Er habe nicht als Dampf gesehen.

h. Ritm. Pogwisch: Bey der Windmühle ist dasz Combat angegangen. Wie die Vortrouppen gefochten, wuste er nicht.

Kornet Holst: Bey der Windmühle ist es angegangen. Wie sie gefochten, köndten sie nicht sehen.

Oblt. Oertzen: Bey der Windmühle ist es angefangen. Wie die Vortrouppen gefochten haben, weisz er nicht.

G.R. Ritm. Bernstorff: Bey Lund. Er weisz aber nicht wie die Vortrouppen gefochten.

2 f. Maj. Grabow: Vor Lund sey es angegangen. Er habe nicht gesehen wie die Vortrouppen gefochten.

Lt. Bülow: Vor Lund ist es angefangen. Von den Vortrouppen wuszte er nichts.

Lt. Hartwig: Bey der Windmühle ist es angefangen. Wie die Vortrouppen haben gefochten, weisz er nicht.

Lt. Bartholin: Vor Lund bey der Windmühlen. Wie die Vortrouppen gefochten, weisz er nicht.

Oblt. Bibow: Vor Lund ist es angefangen. Er habe die Vortrouppen nicht gesehen.

3 j. Kornet Diebitsch: Vor Lund ist es angefangen. Er habe nicht gesehen, wie die Vortrouppen gefochten haben.

j. R. Obr. Kruse: Dasz Combat seye vor Lund auff der Pointe vor dem lincken Flügel angefangen, so er gesehen, wie er noch ein Canon-Schusz davon wäre, ehe er dazu gekommen. Die Vortrouppen seind schon repousirt gewesen, ehe er dazu gekommen.

Lt. Thomsen: Weisz es nicht, den die Vortrouppen seynd schon repousirt gewesen, ehe er dazu [ge]kommen [sei].

Lt. Pulow: Er wuszte es nicht, dan die Vortrouppen waren geschlagen, ehe er ausz Lund kähme.

Kvarterm. Jensen: Bey Lunden sey esz angefangen. Von den Vortrouppen weisz er nicht.

13. Wie die eerste Linie des lincken Flügels getroffen, und die darin stehende Esquadronen gefochten?

Fp. Ritm. Artmar: Weil sie zwischen Deiche und Graben waren postirt, haben sie Squadron-Weisz gefochten, und als unsere Squadrons seind an[ge]kommen, hat der Feind, der im gleicher Front stunde, gesucht den unsrigen die Passage abzuschneiden nachgerade wie sie in der Enge auffkommen. Wie aber die andren gefochten, wisze er nicht.

Kornet Schneidewind: Er habe gesehen dasz 4 Squadronen vom lincken Flügel auff dem Feind Squadron-Weisz gefochten und woll getroffen, und haben sie den Feind 2 Mahl glücklich über den Graben repousirt. Weil aber der Feind stunde in voller Fronte, hatt er die unsrige in der Flanche eingehawen und wieder zurücke repousirt. Darauff ist die Confusion gefolget.

Lt. Kecker: Er habe die Linien nicht observiren können, weisz aber dasz die Dragouner woll getroffen und im vollen Feuvr gewesen seind.

Obr. Steensen: Er habe die gantze Linie nicht können observiren. Erstlich traf Ob. Brockenhus sein Regiment auff ein feindliche Regiment zu Pferde, darauff kahn Ob. Lieut. Oertzen und traff zum rechten Hand. Nach und nach kahmen einige andren Esquadronen und traffen.

Wer sie wären, wuste er nicht, den eben alsz sie kahmen, traffen sie mit dem Feinde.

B.D. Obr. Bröckenhuus: Weil er selbst mit seinem Regimente im Fewr und Flamme gewesen, wuste er davon nichts. Er habe mit seinem Regiment über die Graben defiliren müssen, also dasz nur zwey à drey zugleich passiren köndten. Als er darüber gekommen wäre, habe er seine Squadron rangirt, ehe er auff dem Feinde loszgieng. Ist darnach alsobald auff dem Feinde loszgegangen. Wie die andre Squadronen getroffen und gefochten, wuste er nicht. Er köndte selbige Action nicht anders als für eine Rencontre estimiren und keine Bataglie.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Als die Vortrouppen und Dragunern seind geschlagen, habe er gehört, dasz die Regimenter auff der Reye getroffen. Auff was Manier weisz er nicht.

Oblt. Wortmann: Der sl. Hr. General habe ihm selbst angeführt, und er mit sein Squadron woll getroffen. Dasz sie aber in der Linie gleich getroffen haben, kan er nicht sagen.

Ritm. la Mare: So viel alsz er gesehen habe, haben sie Squadron-Weisz gefochten.

h. Ritm. Pogwisch: Dasz weisz er nicht. Er habe selbst zu thun gehabt.

Kornet Holst: Er weisz von keiner Linie, dan sie haben Squadron-Weisz getroffen und die äuserste Squadronen vom lincken Flügel seind in ihrer Squadronen poussirt und da durch weggeflüchtet. Darauff kahmen ihrer Squadronen zum Gefecht an ein sehr desauantageuse Ort, dan ein Reutter war im Graben ein ander oben, so dasz ein Wunder wäre, dasz ein Mann davon gekommen, weil die Infanterie ihnen dahmahls manquirte.

Oblt. Oertzen: Von der Linie weisz er nicht[s] zu sagen. Er habe mit seinen Squadron die Draguner secundirt, welche kahmen bey seiner rechten Hand zu stehen, gleichwol sie den Flügel slieszen solten, und

nach dem er mit einem feindlichen Squadron wol getroffen hätte. Teste à teste stellten sich strax 2 andre feindliche Squadronen gegen ihm in der Flanque, gaben Fevr an beiden Seiten, woe sie waren umbringt, und sein Pferd [ward] unttter ihm geschoszen.

G.R. Ritm. Bernstorff: Sie haben Squadron-Weisze gefochten, wegen uneben Feldt.

2 f. Maj. Grabow: Sie haben fast gleich getroffen, die eerste und ander Linie zusammen.

Lt. Bülow: Sie haben Squadron-Weisz getroffen, dan sie waren in Contremarche gegen dem Feind und sich nach des Feindes Motion gerichtet.

Lt. Hartwig: Sie haben Squadron-Weisz getroffen.

Lt. Bartholin: Sie haben Squadron-Weisz gefochten. Er hat eben die Linie nicht observirt.

Oblt. Bibow: Sie seynd zwar in Bataglie rangé gestanden, haben aber Squadron-Weisz fechten müszen, weil sie nach des Feindes Marche sich haben gerichtet.

3 f. Kornet Diebitsch: Von der Linie weisz er nicht. Sein Squadron aber hat woll getroffen.

j. R. Obr. Kruse: So weit er habe gesehen ist der Feind dasz erste Mahl glücklich [re]poussirt. Sie haben aber en Defilé getroffen und über Graben und hoole Wege gehen müszen.

Lt. Thomsen: Von der gantzen Linie weisz er nicht, aber sie haben mit ihren Squadron gefochten so bald sie an[ge]kommen und haben über Graben also defiliren müszen, dasz kauhm unttterweilen 2 bey einander reitten köndten.

Trompeter Michelsen: Er weisz es nicht, den sie seynd mit ihr Squadron in voller courier angekommen und darauf getroffen.

Kvarterm. Jensen: Sie haben Squadron-Weisz gefochten.

14. **Wie die andre Linie oder Reserve des lincken Flügels getroffen, und die darin gesetzte Esquadronen gefochten?**

- Fp. Kornet Schneidewind: Er habe keine Linie oder Reserve gesehen. Weisz nichts weiter alsz oben gesagt ist.
- Obr. Steensen: Er hat es nicht observirt.
(Obr. Brockenhuus ved intet herom).
- 4 j. Oblt. Wortmann: Sie haben gefolget und getroffen, soo bald sie angekommen [sind].
- Ritm. la Mare: Als er eben in der Defilade war, winchte der sl. Hr. General ihm mit den Degen, er solte fort avanciren. Habe soo im vollen Trabe avancirt und getroffen, und habe der Obr. Seested ihm gefolget und fluchs getroffen, und also secundirte er seiner Squadron.
- h. Ritm. Pogwisch: Er habe nur einige Squadronen vom ersten Linien auf der rechte Hand stehen sehen. Selbst war er in der ander Linie und habe vor seine und des Obristen Squadron nichts als Feinde vorgefunden.
- Kornet Holst: Referirt sich an den 13. Post.
- G.R. Ritm. Bernstorff: Der Feind ist zwischen beyden Linien gekommen und habe sie in Disordre gebracht, also dász sie nicht recht zum fechten seind gekómmen.
- 2 f. Maj. Grabow: Referirt sich auf dem vorigen.
- Lt. Bülow: Er wisze es nicht, dan er habe mit den seinigen zu thun gehabt.
- Lt. Hartwig: Sie haben mit ihren Squadron ein feindliche Squadron geschlagen. Darnach sey alsobald ein feindliche Squadron auff ihnen gekómmen, dász sie sich haben schwingen müssen.
- Lt. Bartholin: Er weisz es nich. Er war in der eersten Linie.
- Ob.-Lt. Bibow: Die andre Linie oder Reserve hintter ihm stehend, war in Confusion ehe als es zum Treffen káhm, soo dász er nicht weisz, wo von es her káhm. Weisz also nicht viel davon zu sagen.
- (3. jyske Rytt. Rgmts. Officerer kunde ikke udtale sig om Spørgsmaalet).

j. R. Obr. Kruse: Sein Ob. Lieutenant [o: Grev Detlev Hølek] ist in der andern Linie gewesen, hat ihm wohl secundirt. Von dem andern kan er nichts sagen.

Lt. Pulow: Als er ausz Lund kähme, hat er nicht mehr gesehen als 5 à 6 Troupen von dem Rest vom linker Flügel, die sich setzten zwischen unser Lager und der Aw. So avancirte der Feind auff den unsrigen, und haben die unsrige nicht mehr als 5 à 6 Schüsse gethan, sind soo zertrennet und haben sich alsobald auff die Flucht begeben, weil sie vom Feinde überlegen wären.

15. Wie oft die Squadronen von eersten Linie getroffen?

Fp. Ritm. Artmar: Davon wisze er nicht. Er hätte aber mit den Vortroupen 6 Mahl getroffen.

Kornet Schneidewind: Referirt sich auff den 13de.

Obr. Steensen: Dasz wisze er eigentlich nicht. Ihm deüchte aber, dasz sie drey Mahl getroffen haben. Hat auch gesehen, dasz etliche Squadronen den Feind poussirte. Darnach aber würden die unsrigen wieder repousirt.

B.D. Obr. Brockenhuus: Er habe mit seinem Regimente 3 Mahl getroffen ehe er blessirt ist geworden. Von dem andern weisz er nichts.

4 j. Oblt. Wortmann: Er habe mit sein Squadron 3 Mahl getroffen und weisz woll dasz die andern 2 Mahl getroffen haben. Als er sich aber umbsahe, war der linker Flügel gantz wech. Und habe der General Major ihm zum andern Treffen angemahnet, und den Squadron angewiesen. Darnach sahe er, dasz der General Major die Leute recolligirte und ruffte, sie solten halten.

Ritm. la Mare: 2 Mahl haben sie fermerlich getroffen und 3te Mahl kahn es wieder zu Stellen, seynd aber in Confusion gerathen.

Kapt.-Lt. Wortmann: Er hat sich als reformirter Capitain-Lieutenant bey des sl. Hrn. General Arenstorffs Regimente auffgehalten. Ist in der Squadron gewesen, welcher Major Wortmann führete. Weisz von anders

nicht, als dasz er gesehen habe, dasz der Gen. Major Sandberg vor sein Squadron kahn und den Majoren dem feindlichen Squadron anwiesete, wo auff er treffen solte. Weitters wuste er nichts.

h. Ritm. Pogwisch: Weisz nicht. Er habe mit sein Squadron 3 Mahl getroffen.

Oblt. Oertzen: Er habe drey Mahl getroffen. Von andern weisz er nichts. Er hätte auch kein Officier bey der gantzen Squadron alsz ein Quartiermeister.

G.R. Ritm. Bernstorff: Dasz wisze er nicht, dan er sey im ersten Treffen blessirt.

2 f. Maj. Grabow: Sie haben 2 Mahl getroffen und sich zum dritten gestellet. Die Gemeine aber waren flüchtige. Lt. Bülow: Vom Flügel weisz er nicht. Sein Squadron, woo er bey gewesen, hat ein Mahl getroffen.

Lt. Bartholin: So viel er gesehen, haben sie 2 Mahl getroffen.

Oblt. Bibow: Seine [Squadron] hat 1 Mahl getroffen, Vom andern weisz er nicht. Sey selbst im eersten Treffen blessirt.

3 j. Kornet Diebitsch: 2 Mahl hat sein Squadron getroffen hat auch woll getroffen.

j. R. Obr. Kruse: Zwey Mahl haben sie getroffen, und wie sie sich zum dritten Mahl gestellet hatten, seind die Leüte hintter den Officireren durchgegangen und nicht lenger pariren wollen.

Lt. Thomsen: 2 Mahl habe er mit sein Squadron getroffen und war zum dritten Treffen gestellet. Die Leütte aber seynd auff der lincken Hand flüchtig worden, worauf sie vom Feinde alsobald umbzingelt [wurden].

Trompeter Michelsen: 2 Mahl haben sie getroffen. Als sie zum dritten Treffen solten, ist die Confusion gekommen.

Kvarterm. Jensen: Mit ihrem Squadron haben sie 4 Mahl getroffen. Von dem andern weisz er nicht.

16. Wie oft die Squadronen von der andern Linie getroffen?

- Fp. Kornet Schneidewind: Referirt sich auff den 13de.
 Obr. Steensen: Referirt sich auff dem vorigen.
- 4 j. Ritm. la Mare: Nach dem eersten Treffen seynd die beyde[n] Linie[n] bald in pesle mesle gekommen, und, — so weit alsz er gesehen hat, — in einer Linie gerathen. Er habe so mit sein Squadron 2 Mahl getroffen.
 (Oblt. Wortmann kan intet forklare).
- h. Ritm. Pogwisch: Er wize von keiner ander Squadronen nicht als die seinige, mit welchen er 3 Mahl habe getroffen.
 Kornet Holst: Er war übel blessirt und im eersten Treffen von ein Squadron Cuirasiers umbringet, und dasz Pferd untter ihm geschoszen. Sie haben 2 Mahl getroffen.
- 2 f. Lt. Hartwig: Sie haben 2 Mahl getroffen mit ihrer Squadronen. Vom andren wize er nichts. Sie stelleten sich aber zum Treffen dasz dritte Mahl, und avancirte der Feind so starck, dasz sie auff der Flucht und in Confusion seynd gerathen.
 Maj. Grabow: Wie vorher.
 (Oblt. Bibow og Løjtnanterne Bülow og Bartholin kunde ikke give Forklaring).
- j. R. Obr. Kruse: Er habe bey den 14 Punct dazu geandt-wortet.

17. Ob die andre Linie desz lincken Flügels die eerste Linie secundirt habe?

- Fp. Kornet Schneidewind: Referirt sich auff den 13 Post.
- Obr. Steensen: Er wize es nicht, weil sie Squadron-Weisz gefochten. Dan wie er esz an dem Ohrt, da er gewesen ist, habe observiren können, haben bald 4 bald 5 Squadronen in einem Linie getroffen.
- B. D. Obr. Brockenhuus: Davon weisz er nichts. Obr. Ørtzen aber ist einmahl bey ihm gekommen.

- 4 j. Oblt. Wortmann: Dasz habe er nicht sehen können.
Er habe aber den Leuten woll fechtende sehen.
Ritm. la Mare: Referirt sich zu dem vorigen.
- h. Ritm. Pogwisch: Der Feind hätte ihn dasz benommen.
Er sah nichts als Feind vor sich.
Kornet Holst: Ja! Sie haben ihm secundirt.
Oblt. Oertzen: Er ist nicht secundirt worden, war doch in der eersten Linie. Als er geschoszen war, habe er doch gesehen, dasz die hintterste Linie eben so woll mit den Feind zu thun hätte alsz die eerste, also dasz der Feind zwischen beyden Linien wäre.
- G.R. Ritm. Bernstorff: Es ist ihm unbewust.
- 2 f. Maj. Grabow: Referirt sich zum 13 Punct.
- Lt. Hartwig: Von der gantzen Linie weisz er nicht, dan wie sie Squadron-Weysze haben getroffen, ist darnach keine Linie können observirt werden. Er hat aber mit seiner Squadron den vor ihm stehende Squadron secundirt.
- Lt. Bartholin: Sie kahmen so in Confusion, dasz er nicht weisz, wie es zugieng.
- Oblt. Bibow: Sie waren in Confusion, wie oben gemeldet bey den 14 Punct. Vom andren weisz er nicht.
- j. R. Obr. Kruse: Im gleichen bey den 14 [Punct] beandt-wortet.
- Trompeter Michelsen: Er habe gesehen, dasz der Obr. Lieutenant Holck dem ersten Squadron secundirt. Von andren weisz er nicht.
- Kvarterm. Jensen: Er habe nuhr gesehen von 3 Squa-dronen, die den eersten Linie secundirt haben.

18. Bey wem die Confusion am lincken Flügel erst ent-standen, und woo daselbst damit einen Anfang gemacht?

- Obr. Steensen: Wooher die Confusion entstanden und wer mit dem Flugte den Anfang gemacht hätte, weisz er nicht.
- 4 j. Kapt.-Lt. Essemann¹⁾: Die Vortrouppen seind eerst-

¹⁾ Der dog næppe har deltaget i Regimentets Kamp, da han intet ved at forklare til Spørgsmaal 14—17. Jfr. førøvrigt hans Svar paa Spørgsmaal 12.

lich darauff gegangen, darnach habe der Feind also starck eingedrungen.

h. Ritm. Pogwisch: Beim Vortruppen und Dragunern ist es angefangen.

G.R. Ritm. Bernstorff: Er meinete, wie die Confusion bey dem äussersten Truppen angefangen und die Reserve abgeschnitten, ist es so durch einander gegangen.

2 f. Lt. Bartholin: Esz ist von den Vortruppen angefangen und so ein nach dem anderen.

3 j. Kornet Diebitsch: Esz wäre von oben hinunten gekommen, weisz aber nicht wie es geschehen.

Oblt. Drewitz, der laa saaret i Skjelskør, afgiver følgende Erklæring i et Brev dateret den 15. Febr. 1677: Anlangent dasz Zeugnisz wegen des Hrn. General Major Sandberg, worumb ich befragt, kan ich mihr nichts anders entsinnen noch sagen, alsz dasz ich selbigen nicht als im Reteriren gesehen, welches auch im Fal ich weiteres sollte befragt werden, und mihr Gott mein Leben fristet, gegenwertig sol bezeugen. Esz hat mein Unglück in dem mein Pferd unttter mir erschoszen, mich am vielen verhindert, welches ich dahmahls zu thun schuldig war. Habe auch zu Fusz dasz beste ich vermögte, meiner Freyheit beschützen müssen, bisz so lange mihr der Obr. Lieut. Bass aufgestoszen und mit einem Pferde geholffen, dasz ich also nicht viel, wie gerne ich wolte, habe beobachten können.

j. R. Obr. Kruse: Er habe seine Dienste als ein ehrlicher Diener von Ihre köngl. Majestet gethan und gnugh zu thun gehabt. Bey wem die Confusion ist entstanden, weisz er nicht. Er habe aber woll gesehen, dasz unttter Lund und nicht weit von der pointe des lincken Flügels 3 Squadronen zugleich sind durchgegangen. Wer sie aber gewesen, weisz er nicht, weil er selber in voller Action gewesen.

Kvarterm. Jensen: Weisz es nicht. Habe auch kein Infanterie gesehen.

19. Woher der lincker Flügel sich nicht im Reteriren bey der Infanterie gesetzet?

- Fp. Kornet Schneidewind: Dasz wisze er nicht. Di[e]s aber hätte er gesehen, nach dem die Cauallerie geschlagen, dasz einige von der Infanterie Bataillons-Weisze hintter einander seind anmarchirend gekommen. Weiter wuste er davon nichts.
- Lt. Kecker: Er weisz es nicht. Habe auch kein Infanterie gesehen.
- Kornet Munroe: Weisz nicht. Allein er habe kein Infanterie gesehen.
- Kornet Krabbe: Er habe kein Infanterie gesehen.
- Obr. Steensen: Dasz weisz er nicht, weil sie ihren Flucht nach dem Lager genommen, und er vom lincken Flügel wäre abgekommen in Meinung sich auff dem Kirchhoff zu setzen. Er habe des Hr. Brochenhuses Regimente rencontrirt. Darnach sey er zu Ihr köngl. Majestet gekommen.
- B. D. Obr. Brockenhuus: Weil er schon blessirt wäre, köndte er esz nicht wiszen. Er habe auch gantz kein Infanterie gesehen.
- 4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Er weisz es nicht. Er habe es aber gehört, dasz der Stalmeister Lützwow zum den sl. Hrn. General gekommen sey und gesaget, dasz die Infanterie noch nicht [in] ein halb Stund kommen köndte, welches geschahe kurz vorm Treffen als sie in Contramarche noch wären.
- Oblt. Wortmann: Er habe kein Infanterie gesehen.
- Ritm. la Mare: Er habe kein Infanterie gesehen. Es war ein Geschrey, dasz die Infanterie geschlagen wäre.
- h. Ritm. Pogwisch: Er war im dritten Treffen vom Feinde gantz umbzingelt. Alz er auszkähme hat er niemandt als den Obr. Bylow gesehen. Er hat vor sein Person keine Infanterie gesehen.
- Oblt. Oertzen: Weisz es nicht. Habe auch kein Infanterie gesehen.
- G. R. Ritm. Bernstorff: Dasz wisze er nicht. Habe auch kein Infanterie gesehen.
- 2 f. Ritm. Buggenhagen: Er hätte keine Infanterie gesehen.

Maj. Grabow: Weis es nicht. Er habe kein Infanterie gesehen.

Lt. Bülow: Er weisz es nicht. Er habe auch im Reteriren keine Infanterie gesehen.

Lt. Bartholin: Dasz weisz er nicht. Er habe keine Infanterie gesehen.

Oblt. Bibow: Er habe kein Infanterie gesehen.

3 j. Kornet Diebitsch: Er weisz es nicht. Habe auch kein Infanterie gesehen.

j. R. Obr. Kruse: Er habe keine Infanterie oder Stücken gesehen, und weil die Cauallerie im vollen Trabe und Gallop auff dem Feinde vortgangen, dasz die Infanterie unmöglich folgen köndten. Haben sich alsoo in der Rerirade bey denen nicht setzen können, die sie nicht vorgefunden noch gesehen haben.

Lt. Thomsen: Er habe keine Infanterie gesehen.

Trompeter Michelsen: Er habe keine Infanterie gesehen.

20. Woher der lincher Flügel im Fliehen den rechten Weg verlaszen und einen solchen Umbweg genommen?

h. Oblt. Oertzen: Weisz es nicht, dan er suchte ein Feldtscherer und liesze sich verbinden.

2 f. Ritm. Buggenhagen: Warumb sie den Weg verlaszen, weisz er nicht. Er aber kahn zu ihnen, wie sie sich s[c]hon einige Mahl reterirt hätten und waren in ziemlicher Confusion. Sie stellten sich aber wieder zum Treffen nicht weit vom Lager, und sagte der Ritmeister dem Gen. Major Sandberg, als er die Front vorbei rittede: „Der Feind avanciret gegen unsz und wir stehen in Confusion“. — „Ja!“ andtwortede der Gen. Major, „nun wollen wir treffen“ und ritte nach den lincken Hand. So kahn der Feind in gutter Ordnung, schlieszete sich in ein halb Monde und avancirte gegen uns. In deh m seind die Officirer von den Gemeinen verlaszen, welche wieder zum Stande zu bringen wäre unmöglich.

Lt. Bülow: Weil alles in Confusion gewesen, hat ein jeder sein Weg genommen.

j. R. Obr. Kruse: Esz seye ihm gantz unbewust, dan er ist von allen seinen Leutten verlaszen bisz auff zwey blessirten und einem von Sandbergs Regiment. Er wolte auch nach dem rechten Flügel, ist aber von 2 feindliche Squadronen coupirt und habe gesehen, wie der Feind s[c]hon anfieng die unsrige in den Barraquen zu caputiren, also dasz es ihm unmöglich wäre zu dem rechten Flügel zu kommen.

21. Woher der lincke Flügel sich nicht nach den rechten Flügel begeben und den [Weg] verlaszen?

B. D. Obr. Brockenhuus: Wegen der gantzen Flügel könne er nicht andtworten. Sein Regiment aber habe nach dem rechten Flügel gehen wollen. Alsdan ist Ordre gegeben, dasz sie solten dem König folgen, welche Ordre sein Regiments Quartiermeister zum Regimente brachte und ihm von seine Regim. Officiren wider ist berichtet worden, weil er selbst blessirt wäre.

4 j. Ritm. la Mare: Er habe mit Oberste Bylow und Ob. Lieut. Wortmann den rechten Flügel mit sein Squadron gesucht und könnte nicht dahin kommen.

2 f. Ritm. Buggenhagen: Die Ursache kan er nicht sagen. Maj. Grabow: Sie wusten nicht, wo er stunde.

j. R. Obr. Kruse: Sie haben nicht gewust, woo der rechte Flügel wäre und referirt sich auff den 19de Beantwortung, dasz er nicht wuste, woo die Infanterie wäre, viel weniger woo die Cavallerie von rechten Flügel wäre.

Kvarterm. Jensen: Sie suchten den rechten Flügel mit ihren Squadron, köndte aber nicht hinkommen.

22. Wie weit der Feind den lincken Flügel verfolget?

Fp. Ritm. Artmar: Bisz durchs Lager. Weiter weisz er nichts.

Kornet Schneidewind: Er habe es nicht gesehen.

Lt. Kecker og Kornet Munroe: Bisz ans Waszer.

Kornet Krabbe: Bisz an der Aw.

Obr. Steensen: Weisz es nicht.

B.D. Obr. Brockenhuus: Weisz es nicht.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Er habe nicht weitter gesehen
als ungefehr 1 Par Musqueten-Schusz.

Oblt. Wortmann: Bisz an der Aw.

Ritm. la Mare: Von dem weisz er nicht.

Kapt.-Lt. Wortmann: Weisz nicht.

h. Ritm. Pogwisch: Bisz an dem Pasz.

Kornet Holst og Oblt. Oertzen: Weisz es nicht.

G.R. Ritm. Bernstorff: Weisz es nicht.

2 f. Ritm. Buggenhagen og Maj. Grabow: Bisz an dem
Waszer.

Lt. Bülow, Lt. Hartwig og Lt. Bartholin: Bisz an
der Aw.

Oblt. Bibow: Weisz nicht.

3 j. Ritm. Splet: Weisz nicht.

Oblt. Drewitz og Kornet Diebitsch: Bisz an der Aw.

j. R. Obr. Kruse og Lt. Thomsen: Bisz an der Aw.

Trompeter Michelsen: Bisz an der Aw. Ein
Schwede kahn über der Aw, welcher wurde todt ge-
schoszen.

Lt. Pulow: Weisz nicht.

Rgmt. Kvarterm. Berthelsen: 5. oder 6 Trouppen folgten
ihnen bisz an der Aw.

Kvarterm. Jensen: Bisz an der Aw.

**23. Ob der General Major Sandberg etzliche fluchtige
beim lincken Flügel mit dem Gewehr gestraffet oder
getödtet?**

Fp. Ritm. Artmar: Er habe nichts davon gesehen.

Kornet Schneidewind: Er habe den General Major
Sandberg nicht gesehen, den er war bey den Vortrouppen.

Obr. Steensen: Er ist nicht bey ihm gewesen, als sie flüch-
teten.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Er habe es nicht gesehen.

Oblt. Wortmann: Alsz der lincker Flügel flüchtig

wäre, habe er dem General Major nicht gesehen, kan deswegen nichts davon sagen.

Ritm. la Mare: Dasz habe er nicht gesehen.

Ritm. Brockdorff: Der Hr. General Major habe — so weit er gesehen — dasz seinige gethan mit Anweisung der Squadronen und Recolligirung der Flüchtigen. Von allen andren Puncten weisz er nichts.

h. Ritm. Pogwisch: Er habe es nicht gesehen.

G.R. Ritm. Bernstorff: Er habe den General Major nicht gesehen.

2 f. Maj. Grabow, Ritm. Buggenhagen og Løjtnanterne Hartwig, Bülow og Bartholin: Dasz habe er nicht gesehen.

Oblt. Bibow: Weisz nicht.

3 j. Ritm. Splet: Hatt sich nach der Citation eingestellt. Weil er aber 6 Wochen kranck in Lund gelegen, und habe sich durch den Trouppen salvirt, wuste er von der gantzen Sache nichts.

Kornet Diebitsch: Habe es nicht gesehen.

j. R. Obr. Kruse: Er habe gesehen dasz der General Major Sandberg einige mit dem Degen animirte und straffete. Dasz er aber einige getödlet hat, habe er nicht gesehen. Er habe sie als ein brave Cavallier gebetet, dasz sie als ehrliche Leutte fechten solten, wie er auch mit dem sl. Generals Leib Compagnie und mit seinem Obrist-Lieuten. Dewitz [o: Drewitz] Compagni ihm secundirt habe, welche Leutte der Gen. Major selbst zusammenjagte und zu ihm habe gebracht mit diesen Worten: „Er solte nur frisch auff dem Feinde losz gehen.“ — Welches er auch gethan.

Lt. Thomsen: Er habe wol gesehen dasz der General Major mit dem Degen in der Hand die flüchtige wolte zum Stande bringen. Dasz er aber einige getödtet kan er nicht sagen.

Trompeter Michelsen: Er habe gesehen, dasz er mit dem Degen in der Handt sie stutzen wolte. Dasz er aber einige getödtet, habe er nicht gesehen.

Lt. Pulow og Regim. Kvarterm. Berthelsen: Weisz nicht.

Kvarterm. Jensen: Er habe nichts gesehen.

24. Ob andere Officirer vom lincken Flügel die laufende Reutter mit dem Gewehr corrigirt oder blessirt und zum Stande zu bringen gesucht?

Fp. Ritm. Artmar: Er habe selbst einige Truppen wollen formiren, habe auch einige zusammen gehabt, aber ist gleich woll also bald verlaszen, also dasz esz unmöglich wäre, sie zum Stande zu bringen.

Lt. Kekker: Er habe woll gehört, dasz die Officirer geruffen und sie ermahnet mit den Worten: „Umb Gottes Willen! halt euch! — stellet euch!“ Esz wäre aber unmöglich sie zum Stande zu bringen. Weiters hat er nicht gesehen, dasz sie einige mit dem Gewehr solte gestrafft haben.

Kornet Munroe: Er habe es nicht gesehen. Habe aber woll gehört, dasz sie zum Halten gestutzt seynd.

B.D. Obr. Brockenhuus: Er hat es vor sein Person gethan, s[c]hon er blessirt wäre. Von dem andren wüste er nichts und habe es unmöglich befunden die flüchtigen wieder zu setzen. Ruffet dem Hrn. Commissario Harbo zum Zeugen¹⁾.

4 j. Ritm. la Mare: Er habe Ruffens genug gehört, dasz sie solten halten, aber nicht gesehen, dasz einige blessirt seynd. Oblt. Wortmann: Er sey nicht dabey gewesen.

2 f. Maj. Grabow: Er weis es nicht. Sein Squadron aber blieb bey ihm.

Lt. Bülow: Sie haben genug angemahnet. Haben auch die Trompetters in der Trompette zum Halte gestoszen. Esz wäre aber unmöglich sie zu recolligiren.

Lt. Hartwig: Esz war Ruffen genug, Es wäre aber unmöglich sie zu recolligiren.

---

¹⁾ Jens Harboe, den senere Krigssekretær. Han var da Kommissær ved Armeen i Skaane.

Lt. Bartholin: Er habe dasz nicht gesehen. Sie haben aber geruffen, dasz sie sich setzen solten. Es wäre aber unmöglich.

j. R. Obr. Kruse: Esz seye ihm gantz unbewust, aber selbst habe er einem Corporal und einem Reitter, welche flüchtig wären, niedergestoszen. Dieselbige waren von seinem Regiment. Von andren weisz er nicht.

Lt. Thomsen: Ja! Dasz habe er gesehen, dasz andre Officirer gesacht haben die Leutte zum Stand zu bringen. Es wäre aber unmöglich.

Trompeter Michelsen: Ja! Er habe gesehen, dasz die Officirer die Leutte zum Stande angemahnet.

Rgmt. Kvarterm. Berthelsen: Er habe es woll gehört, dasz sie geruffen haben, sie solten halten. Sie waren aber nicht zum Stande zu bringen.

Kvarterm. Jensen: Ja! Dasz habe er gesehen. Esz wäre doch unmöglich, sie zum Stande zu bringen.

25. Wasz Ihr köngl. Majestet dem General Major Sandberg befohlen, als Sie ihm, da der linker Flügel sich eerst auff die Flucht begeben hatte, selber zu gesprochen?

Fp. Ritm. Artmar: Er habe es nicht gesehen, dasz Ihr köngl. Maj. ihm zugesprochen.

Kornet Schneidewind: Er habe es nicht gehört.

Lt. Keker: Weisz es nicht.

Kornet Munroe: Er weisz nichts davon.

Kornet Krabbe: Er habe es nicht gesehen.

Obr. Steensen: Er habe es nicht gehört, weil er voraus geritten.

B.D. Obr. Brockenhuis: Er habe es nicht gehört.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Er habe es nicht gehört.

Oblt. Wortmann: Er ist nicht dabey gewesen.

Ritm. la Mare: Er ist nicht dabey gewesen.

(Kapt.-Lt. Wortmann og Ritm. Brochdorff give ingen Forklaring).

h. Ritm. Pøgwisch: Er seye nicht dabey gewesen.

Kornet Holst: Er weisz nichts davon.

- Oblt. Oertzen: Er weisz nichts davon.
- G.R. Ritm. Bernstorff: Er weis es nicht.
- 2 f. Ritm. Buggenhagen: Er habe es nicht gehört.
- Maj. Grabow: Er habe es nicht gehört, oder gesehen.
- Lt. Bülow: Er habe es nicht gesehen.
- Lt. Hartwig: Er habe es nicht gesehen.
- Lt. Bartholin: Er habe nicht gesehen, oder gehört.
- Oblt. Bibow: Weisz es nicht.
- 3 j. (Ritm. Splet giver ingen Forklaring).
- Kornet Diebitsch: Er habe es nicht gesehen.
- (Oblt. Drewitz giver ingen Forklaring).
- j. R. Obr. Kruse: Es wäre ihm unbewust, weil er nicht dabey gewesen.
- Lt. Thomsen: Dasz habe er nicht gehört.
- Trompeter Michelsen: Weis nicht.
- (Lt. Pulow giver ingen Forklaring).
- Rgmt. Kvarterm. Berthelsen: Dasz habe er nicht gehört.
- Kvarterm. Jensen: Weisz es nicht.

26. Was die andern, so von Ihr köngl. Majestet am General Major Sandberg geschicket worden, für Ordre demselben in Ihr köngl. Majestet Nahmen gebracht haben?

- Obr. Steensen: Er weisz nichts davon, weil er den General Major Sandberg über den Aw nicht gesehen.
- 2 f. Ritm. Buggenhagen: Er weisz von keinen Ordre nicht, aber er hätte von andern gehört, dasz sie solten algemach nach Landsz-Cronie gehen. Vnd befohle dersehl. Hr. General, dasz sie solten ihrer Gewehr fertig halten und Trouppen machen und sagte dabey: es wäre heuffte nicht wol gethan.

Ritmesteren blev derpaa adspurgt, om han havde sagt til General Arenstorff, at Hs. Maj. havde befaleet „dasz die Trouppen algemach nach Landsz-Cronen gehen sollte“ hvorpaa han replicerede: „Er kan sich dasz nicht erindren. Er habe doch dem Hrn. General angesprochen und sich über seine Blessure condolirt.“

Maj. Grabow: Dasz wisze er nicht. Er habe aber gehört, dasz Ihr köngl. Majestet gegen Obr. Jägermeister Hanow¹⁾ gesagt, dasz dieser Tag wäre ein unglücksehliger Tag, esz wäre best, dass sie sacht nach Lands-Crone giengen, welches geschahe ein gutter halbe Meil von der Aw.

Lt. Bülow: Er habe nichts davon gehört. Es wäre aber ein gemeine Rede, dasz sie solten Trouppen machen und sacht nach Landsz-Cronen marchiren.

Lt. Hartwig: Er weisz nichts davon. Er habe doch gehört, dasz die Ordre wäre, sie solten sich setzen.

Lt. Bartholin: Er weisz es nicht. Es wäre aber gesagt untter den Leutten, dasz sie nach Landsz-Crone solten.

j. R. Obr. Kruse: Er weisz von keiner andre Ordre nicht, als sie ungefehr drey viertel Meil Wegs von Lands-Crone wären, über dem andren Pass, woo sie bey ein halb Viertel-Stunde halten hätten und warr esz dahmals gegen der Sonnen-Vnttergang. Da ist der Ritmeister Bugenhagen an dem sehl. Hrn. General Arenstorff gekommen und sagte, dasz Ihre köngl. Majestet hette befohlen, dasz sie solten sich allgemach mit den Trouppen nach Lands-Crone begeben; wooauff der sl. Hr. General antwortete: „Was des Königs gnädigste Wille und Befehle wäre, wäre auch sein“. Und seye darauff Ordre gegeben an dem beywesenden Trouppen (sc. des Obr. Brochenhusen Draguner, 1 Squadron vom sl. Generals Regiment, 1 Squadron vom General Major Sandberg und 2 Standarten von seinem Regiment) zu marchiren.

Lt. Thomsen: Er habe dasz nicht gehört. Esz war aber eine gemeine Rede, dasz die Trouppen algemach nach Landsz-Crone gehen solten.

Rgmt. Kvarterm. Berthelsen: Als sie über den andern Pass kähmen und sich in Trouppen stelleten, ist der sl. Hr. General mit dem General Major Sandberg

---

¹⁾ Overjægermester Vincents Hahn.

angekommen, und habe der sl. Hr. General gefraget wo sie hin marchiren solten, worauff der Ritmeister Bugenhagen nebenst andere Officiren, die er nicht kennete, — andtwortete, dasz Ihr Köngl. Majestet habe befohlen, sie solten nach Landsz-Crone marchiren. Der General antwortete: In Gottes Nahmen — mit weitteres, welches er nicht habe gehört. Lt. Jens Thommesen und Jost Kehl waren auch dabey und haben es gesehen.

27. Ob der General Major Sandberg commandirt hat, dasz der lincke Flügel, wie er über die Aw passiret war, solte Halte machen?

Fp. Ritm. Artmar: Dasz habe er nicht gesehen.

Kornet Schneidewind: Ist nicht dabey gewesen.

Lt. Kecker: Davon wisze er nichts. Er habe ihm nur marchiren sehen.

Kornet Munroe: Er habe gesehen, dasz sie sich gestuzet hätten. Hat aber kein Befehl gehört. Die meisten waren doch weit hinausz.

Obr. Steensen: Er habe ihm nicht gesehen.

B.D. Obr. Brockenhus: Er sey nicht dabey gewesen.

4 j. Ritm. la Mare: Ist nicht dabey gewesen.

h. Ritm. Pogwisch: Er ist nicht dabey gewesen, aber er ist erstlich an dem flüchtigen lincken Flügel ungefehr $\frac{1}{2}$ Meil über der Aw gekommen. Da haben sich die Troupen wieder gesetzt, und die Leute recolligirt, und haben sie Standarten bey sich gehabt. Habe auch Ihr Majestet selbst befohlen, sie solten Troupen machen, dasz beste sie köndten.

Kornet Holst: Als Ihre köngl. Majestet zu General Major Sandberg über der Aw ungefehr 1 Meil Wegs kahn, sagte der König zu ihm, er solte dar halten, und alles was dähr kähme solte sich bey ihm setzen. Darauff ist der General Major gehalten, wie lange aber wuste er nicht, weil er nach Landsz-Crone sich zu verbinden hinritte.

2 f. Maj. Grabow, Ritm. Buggenhagen og Lt. Bülow:
Er habe es nicht gehört.

Lt. Hartwig: Er war nicht bey dem General Major.

3 j. Kornet Diebitsch: Er habe es nicht gehört.

j. R. Obr. Kruse: Er seye damahls nicht bey ihm gewesen.
Lt. Thomsen: Ja! Er habe gehört, dasz der General Major befohlen habe, dasz sie solten Halte machen und sich setzen.

Trompeter Michelsen: Ja! Er habe gehört dasz der General Major bey der Aw befohlen, dasz sie halten solten, und haben sie sich erstlich gestellt bey 'einem Dorffe ungefehr 3 Viertel Meil Wegs von der Aw ab.

Rgmt. Kvarterm. Berthelsen og Kvarterm. Jensen:
Er habe nichts gehört.

**28. Ob der Feind über dasz Waszer den lincken Flügel
verfolget?**

Fp. Lt. Kecker: Nein!

Kornet Krabbe: Nein! Sie haben sie nicht über dasz Waszer verfolgt.

h. Ritm. Pogwisch: Nein!

j. R. Obr. Kruse: Der Feind sey nicht über dasz Wasser gekommen.

Trompeter Michelsen: Er habe nuhr einen einzigen Kerl gesehen.

Kvarterm. Jensen: Nein!

(Alle de andre Vidner kunde ikke afgive Forklaring om dette Spørgsmaal).

**29. Woo der sl. General Arenstorff dem General Major
Sandberg angetroffen?**

Fp. Kornet Krabbe: Es wäre ungefehr halb Weg zwischen Landsz-Crone und der Aw.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Nahe bey Andelew. Wasz sie gesprochen haben, weisz er nicht.

h. Kornet Holst: Woo er habe ihm angetroffen, weisz

er nicht. Er habe sie zusammem reitten sehen ein Meil Wegs von der Aw ab.

2 f. Maj. Grabow: Ungefehr 1 Meil von Landsz-Crone, alsz er gesehen habe.

Lt. Hartwig: Ein Meil Wegs von der Aw 'an ein Dorff.

3 j. Kornet Diebitsch: Er habe ihnen zusammen gesehen 1 Meil von der Aw.

j. R. Obr. Kruse: Woo der sl. Hr. General dem General Majoren eerst angetroffen, weisz er nicht, aber bey dem andren Passe habe er sie beyde vor sich gefunden, wie Bugenhagen die Ordre bragte.

Lt. Thomsen: An den Ohrt, da sie sich gesetzt hatten, ist der sl. General gekommen. War ungefehr 3 viertel Meil Wegs von der Aw.

Trompeter Michelsen: Er habe gesehen dasz der sl. General den Gen. Majoren habe angetroffen bey dem Dorffe, da sie Halte machten.

Lt. Pulow: Esz wäre ein gutter Meil von der Aw ab.

30. Was der General Carl v. Arenstorff dem Gen. Major Sandberg für Ordre gegeben, als er ihm mit dem flüchtigen lincken Flügel angetroffen?

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Der sl. Hr. General befohle ihm als Regiments Quartiermeister, dasz er solte zu General Major Sandberg oder der vorhandenen Officierer reitten und sagen, dasz er sich solte setzen und Trouppen machen, auch nicht so unördentlich marchiren. Wohin aber dasz sie marchiren solten war nichts gedacht.

j. R. Obr. Kruse: Weisz nichts davon. Referirt sich an dem vorigen.

Lt. Thomsen: Er habe gesehen dasz sie mit einander sprachen; wasz es war, weisz er nicht. Sie seynd also-bald darauff marchirt.

Trompeter Michelsen: Er weisz nicht, wasz sie mit einander redeten. Sie seynd aber alsobald nach Landsz-Cronen abmarchirt.

**3r. Ob sie beym lincken Flügel nicht gehört, dasz zwischen
3 und 4 Uhr die dänische Losung auf dem Wahlplatz
gegeben worden?**

- Fp. Ritm. Artmar: Ja! Er habe es gehört, dasz von 3 bisz 9 Schützen seind gegeben.
- Kornet Schneidewind: Ja! Er habe 3 Mahl 3 Schüsse gehört, und habe damahls beym Dorff 1¹/₂ Meil vom Wahlstette einige Squadronen und Standarten marchiren sehen in welchem Dorff der selige Hr. General sich verbinden liesze. Wass aber dasz Schieszen bedeütete, wuste er nicht.
- Lt. Keker: Er habe es nicht gehört.
- Kornet Munroe: Er habe etliche Schützen gehört, wüste nicht was bedeütete.
- Kornet Krabbe: Er habe wol Schützen gehört, wasz es bedeütete, wuste er nicht.
- Obr. Steensen: Ja! Er habe schieszen gehört und war damahls beim sl. Hrn. General.
- B.D. Obr. Brockenhuus: Er habe es nicht gehört.
- 4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Er habe es gehört, dasz sie mit Stücken geschossen haben. Weisz aber nicht, ob es Losungs Schüsse gewesen sey.
- Ob.-Lt. Wortmann: Er habe woll schieszen gehört aber keine Losung observirt.
- Ritm. la Mare: Er habe kein Losung observirt, hat aber wol schieszen gehört.
- h. Ritm. Pogwisch: Er habe es nicht gehört.
- Kornet Holst: Er habe wol schieszen hören aber nicht observirt wie viel Schüsse.
- G.R. Ritm. Bernstorff: Er habe Canon-Schüsse gehört, wuste aber nicht, wasz es zu bedeüten hätte.
- 2 f. Ritm. Buggenhagen: Ja! Er habe es gehört und dasz 9 Canon-Schützen.
- Maj. Grabow: Ja! Er habe gehört eben derselbige Zeit wie der sl. General zu ihnen kahm. Sie wusten nicht wasz es bedeütete. Sie dachten, dasz die Schweden wolten sie locken.

Lt. Bülow: Er habe 3 Stücken gehört. Wuste nicht wasz es bedeütete. Ungefehr umb 1 oder 2 Uhr.

Lt. Hartwig: Er habe es nicht gehört.

Lt. Bartholin: Er habe 9 Schüsze gehört. Wie weit es vom Lager köndte seyn, wuste er nicht.

Oblt. Bibow: Er habe schieszen gehört, hat kein Achtung darauff gegeben.

3 j. Kornet Diebitsch: Er habe es gehört. Wuste aber nicht wasz es bedeütete.

j. R. Obr. Kruse og Lt. Thomsen: Nein! Er habe es nicht gehört.

Trompeter Michelsen: Er habe schieszen gehört, weisz aber von keiner Losung.

Lt. Pulow: Ja! Er habe es gehört, und Oberste Steensön sagte zu ihm: „hört die Losung, unser rechter Flügel treffet noch“.

Rgmt. Kvarterm. Berthelsen: Ja! sie haben es gehört.

Kvarterm. Jensen: Ja! Er habe es gehört ungefehr Kloche 2 die dänische Losung mit 3 Stücken.

32. Ob kein Officirer vom lincken Flügel zurück gekehret und nach unser fechtenden Armée oder dessen rechten Flügel sich begeben hat?

Obr. Steensen: Er habe keine gesehen, die zurück gegangen sind.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Er habe keine gesehen als den Trouppen, der mit Obr. Bülow wäre.

Oblt. Wortmann: Der Obr. Bylow und er mit etwan 70 Reutter und 5 Standarten hätten gerne nach den rechten Flügel gehen wollen. Sie waren aber also von des Feindes Trouppen coupirt, dasz es unmöglich wäre durchzukommen. Er habe dahmahls auf Befehl Ihre köngl. Majestet Lieut. Molck nach dem lincken Flügel gesandt, dasz er berichten solte, dasz der rechter Flügel noch im gutten Stande wäre, und dasz der lincker Flügel sich wieder setzen solte. Der Lieutenant habe aber nicht zu dem lincker Flügel kommen können, weil der Feind s[c]hon zwischen ihnen wäre.

Ritm. la Mare: Er weisz von keinem alsz den Ritmeister v. Calen mit 3 Standarten und sich selbst mit 2 Standarten. Referirt sich auff dem 21 Punkt.

j. R. Obr. Kruse: Er wisze von keinem als von dem Obr. Brockenhus und er selber. Sie suchten nach dem fechtenden zu kommen, esz wäre aber ihnen unmöglich. Der Obr. Brockenhus war auch von den Pferden so zertreten, dasz er nicht weit reitten köndte.

Rgmt. Kvarterm. Berthelsen: Da waren 3 Lieutenants von Obr. Krusen Regmt. und der Obr. Lieut. von Sandberg, wie auch Ritmeister Bugenhagen mit 2 blau und etzliche gelbe Standarten hätten sich umbkehren wollen. Die Gemeine aber haben sie nicht gefolgt.

33. Wasz dasz Feldtgeschrey an unsere Seite gewesen sey, und wan solches angesagt worden?

Fp. Ritm. Artmar: Dasz Feldtgeschrey ist gewesen „in Nahmen Jesus“, welches er von Ihre köngl. Majestet gehört, und sey es die Vortrouppen von Obr. Lieutenant Bass angesaget.

Kornet Schneidewind: Des Morgens haben sie beym Vortrouppen von Obr. Lieut. Bass dasz Feldtgeschrey empfangen: „In Nahmen Jesus“.

Lt. Keker: Der Obr. Lieutenant Bass habe ihm im Marche — wie sie an den Feind solten — dasz Feldtgeschrey „Im Nahmen Jesus“ gegeben.

Kornet Munroe: Ihm ist kein Feldtgeschrey angesagt. Weisz auch nichts davon — Weiteres ausz sagte er; er hätte die rechte Flügel-Wacht gehabt mit Lieutenant Wangelin und sey nicht abgefordert worden. Als sie aber gesehen, dasz alles ausz dem Läger wäre, seynd sie von sich selbst nach dem lincken Flügel gegangen, weil selbige ihm am nechsten war.

Kornet Krabbe: Bey den Vortrouppen sey es angesaget worden: „Im Nahmen Jesus“. Von den andern weisz er nichts.

Obr. Steensen: Er habe dasz Feltgeschrey vom Generalen

gehört auff dem Felde. Ob esz ist angesaget worden, dasz weisz er nicht.

B.D. Obr. Brockenhuus: Es sey ihm nicht gegeben worden.

4 j. Kapt.-Lt. Essemann: Ob dasz Feldtgeschrey ist angesaget worden, weisz er nicht. Er habe es aber im Contramarche von Ihre köngl. Majestet gehöret: „Im Nahmen Jesu“ ist unser Losung.

Da Kaptajnløjtnanten derefter blev spurgt, om han havde mere at forklare i denne Sag, svarede han:

Er weisz nichts anders, als wie er zu dem sehl. Hrn. General Arenstorff wolte reiten, war General Major Sandberg bei ihm, und hörte er im Reitent, dasz der sl. General sagte zum General Major Sandberg: „Hr. General Major! Ich komme mit euch nicht zurecht. Lasz ein Regiments Quartiermeister von der Aufwartung den General Major Meerheim ansagen, dasz er zu mihr komme“. Er habe nicht gehört, wasz die Sache wäre und wuste nichts weiteres als die blose Wörter.

Oblt. Wortmann: Bey sein Squadron habe der General selbst angesagt. Vom andern weisz er nichts.

Ritm. la Mare: Es sey bey sein Squadron nicht angesaget worden. Weisz auch von keinem nicht.

h. Ritm. Pogwisch: Ihm ist dasz Feldtgeschrey nicht gegeben, und haben [sie] auch keine bei seiner Squadron gehabt.

Kornet Holst: Sie haben bey ihrem Squadron kein Feldtgeschrey gehabt und keine auszugeben.

Oblt. Oertzen: Sey nicht bey ihm und sein Squadron gewesen noch angesagt worden.

G.R. Ritm. Bernstorff: Dasz Feldtgeschrey sey gewesen: „In Nahmen Jesus“, welches er von den nechsten Squadronen habe gefraget, als er gesehen hätte, dasz Ihr köngl. Majestet denselbigen Squadronen es ansagte und sie ermahnete, dasz sie solten sich woll halten.

2 f. Ritm. Buggenhagen: Es sey ihm nicht angesaget, aber er habe es von andern gehört, dasz Ihre köngl. Maj. es selbst solte gesagt haben. Esz wäre: „Im Nahmen Jesus!“

Da Ritmesteren derefter adspurgtes, om han vidste mere at berette om Sagen, svarede han:

Er habe bey dem abgebrandten Dorff den General Major gesagt, dasz man nicht so distendirt solte marchiren woo auff der General Major andtwortete, dasz der General würde voran seyn.

Maj. Grabow: Er habe keine Feldtgeschrey bekommen.

Lt. Bülow: Sie haben kein Feldtgeschrey bey ihre Squadron gehabt.

Lt. Hartwig: Dasz sey ihm nicht angesaget.

Lt. Bartholin: Sie haben bey ihren Squadron kein gehabt, und kein angesagt worden.

Oblt. Bibow: Er habe kein Feldtgeschrey bekommen.

3 j. Kornet Diebitsch: Sie haben im Treffen — seines Wiszendt — kein Feldtgeschrey gehabt.

j. R. Obr. Kruse: Des Nachts alsz er in der Hauptwache war, habe er Feldtgeschrey gehabt. Ob andre Feldtgeschrey bey angehenden Treffen gegeben und angesaget, wisze er nicht, weil er keine empfangen.

Lt. Thomsen: Er habe kein gehabt, und ist auch kein bey dem Regiment angesagt worden.

Trompeter Michelsen: Weisz nicht davon. Habe kein Feldtgeschrey gehabt.

Lt. Pulow: Er wisze nichts davon.

Da Løjtnanten derefter blev adspurgt om han havde mere at forklare, svarede han:

Er weisz nichts anders, als dasz der sl. Hr. General ihm commendirte dasz er zu General Major Sandberg solte reitten und sagen, dasz die Trouppen solten sich wieder setzen und dasz Ritmeister Graaboe [o: Vidnet Major Grabow] sagte, dasz der König hat Ordre gegeben, dasz sie solten nach Landsz-Cronen marchiren, und referirt sich auf seine eingebene schriftliche Relation.

Kvarterm. Jensen: Er weisz von keinem Feldtgeschrey, den esz sey ihm nicht gesagt worden.

Den 4. April indgav Generalløjtnant Fr. Arenstorff en Skrivelse til den nedsatte Kommission, hvori han protesterede mod, at Sandberg i sit Indlæg til Kongen havde væltet Ansvaret for Uordenen ved venstre Fløj over paa den salig General. Sandberg maatte først bevise, at Carl Arenstorff var Skyld i, 1) at Eskadronerne maatte defilere over dybe Grøfter i Fjendens Paasyn, 2) at Fløjen var rykket frem, uden at den — endsige Arméen — var rangeret, og at Forbindelsen med Centrum og venstre Fløj derved var gaaet tabt, samt i 3) at Regimenterne vare „jagede“ paa Fjenden uden Feltraab. Sandberg havde gjort gældende, at han som Generalmajor maatte følge sin General. Men denne var ilet til Fortropperne for at skynde paa Angreb, og Sandberg har bevislig ikke været ved Brockenhuus' Dragoner eller ved 4 jyske Rytterregiment, der vare de første Regimenter der chargerede, og her burde hans Plads — efter Frederik Arenstorffs Formening — have været, naar han havde haft Ordre til at følge Overgeneralen. Sandberg kunde jo ikke vide, hvilken Ordre Carl Arenstorff havde faaet af Kongen. Der var „periculum in mora“, da Kongen vilde have Stillingen foran Lund besat, før Svenskerne kom op. Var Sandberg ilet frem uden Ordre, maatte han selv bære Ansvaret. Det var ingenlunde enestaaende, at Fortravet sendtes langt frem foran Hovedstyrken, naar man vilde vinde en eller anden Fordel over Fjenden. Sandberg burde være marcheret „ferme geschloszen und in guter Ordnung“, og Overgeneralen vilde da være kommen til ham, naar Tidspunktet kom, da Fløjen skulde gribe ind. Dette vilde upaatvivlelig ogsaa være sket, hvis den salig General ikke var bleven dødelig saaret. Dersom det er Tilfældet, — hvad Sandberg foregiver — at Carl Arenstorff har befaleet ham til med Regimenterne „at jage mod Fjenden“, maa en saadan Ordre uden Tvivl være givet paa Foranledning af Hs. Majestæt. Angaaende Modtagelse og Uddeling af Feltraabet, da var det Generalmajorens Pligt

at afhente det hos Hs. Majestæt eller hos Overgeneralen og ikke Overgeneralens Pligt at bringe det til ham. Carl Arenstorff var ved Fortropperne og havde nok at tage vare, og Sandberg var ikke saa langt fra Kongen, at han jo uden Vanskelighed kunde have faaet Feltraabet opgivet af Hs. Majestæt selv.

Sandberg besvarede denne Protest i et Indlæg af 30. April. Fordi en Anklaget renser sig for de mod ham rettede Beskyldninger, kan han ikke sigtes for at ville besudle andre. Generalløjtnant Arenstorff har optaget Sandbergs 1ste Indlæg „som et Forsøg af denne paa at touchere General Arenstorffs Minde“, medens Sandberg kun har haft til Hensigt at forsvare sig mod Generalfiskalens Anklage: at være Ophavsmanden til at venstre Fløj gik for tidligt frem og skilte sig fra Arméen, og Skyld i at denne efter en Salve gjorde omkring og flygtede. Det har imidlertid aldrig været Sandbergs Mening at sætte nogen Plet paa Carl Arenstorff, hvem han altid blindt hen har fulgt. Der er bleven udtalt, at Generalen vilde sende Bud efter Meerheim. Hvad der er fremkommet i Forhørrerne angaaende denne Sag, véd Sandberg ikke, men dersom den salig General endnu var i Live, vilde han trøstigt beraabe sig paa hans Vidnesbyrd. Da man formerede Linie bag Lejren, beordrede Generalen ham til „in Eyl“ at avancere, uagtet 2. Linie endnu ikke var opstillet. Sandberg havde da gjort den salig Herre opmærksom paa, om det ikke var raadeligere at vente med Fremrykningen, indtil hele Hæren stod rangeret „da wir allein des Feindes Force nicht subsistiren können“, men dette haaber Sandberg, at man ikke vil udlægge som Vrangvilje fra hans Side. Meerheim kom for øvrigt heller ikke til Stede ved venstre Fløj¹⁾. I det Sandberg beklager sig over, at han — uagtet gentagne Anmodninger -- ikke har erholdt nogen Udskrift af For-

¹⁾ Som man vil erindre af Kapt.-Lt. Essemanns Sv. paa Sp. 33, truede Carl Arenstorff ved denne Lejlighed med at lade Generalmajor Meerheim hente.

hørene, meddeler han, at hans Kornet Daniel Koch, der med Oberstløjtnant v. der Schulenburg var rømmet fra svensk Fangenskab, nu er kommen til Kjøbenhavn og kan give værdifulde Oplysninger.

Begge disse Indlæg bære Paategning om at være blevne oplæste i Kommissionen samme Dag, Dommen blev afsagt.

Den 30. April samledes Kommissionen til Domsafsigelse, men bestod da kun af 9 Medlemmer, idet Frederik Arenstorff havde forladt Dommerbænken og sluttet sig til den offentlige Anklager og Holger Vind, Baudissin, Jochim Schack, Detlev Rantzau og Hans Schack — vel sagtens paa Grund af Bortkommando — vare blevne erstattede med Generalløjtnant Rysenstein, Generalmajor Siegfried Bibow og Oberst Carl Henrik v. der Osterr. — Vidneudsagnene oplæstes enkeltvis, hvorpaa Sandberg fremlagde et Brev af s. D. fra Daniel Koch¹⁾, samt sit ovenfor citerede Indlæg, og, idet han paa ny gjorde Fordring paa en Udskrift af Vidneforhørene, tilbød han at give Kommissionen nærmere Oplysning. Med Hensyn til sin Supplik af 8. Februar, erklærede han atter, at det aldrig havde været hans Agt „at touchere“ den afdøde Overgenerals Ære og sluttede med at begære sig frifunden for Aktors Tiltale. Generalløjtnant Fr. Arenstorff fremtraadte derpaa og deponerede sit Indlæg af 4. April, idet han afviste Sandbergs Beskyldninger mod Broderen og erklærede, at naar Generalmajoren ikke kunde bevise sine Paastande, maatte man fremtidig anse ham for en Mand, der skrev mere, end han kunde staa ved. Sandberg replicerede og henviste til sine Indlæg, idet han fastholdt, at det ikke havde været hans Hensigt at rejse nogen Beskyldning mod Overgeneralen, men at han kun har villet rense sig over for Generalfiskalens Anklage, at han for hastig skulde være gaaet frem til Angreb; thi dersom dette var Grunden til Uor-

¹⁾ Koch var den Kornet, der om Morgenen den 4. December af Sandberg blev sendt til Hovedkvarteret med den 3dje Melding om Fjendens Overgang. — Jfr. Sp. 8.

denen ved venstre Fløj, maatte Bebrejdelserne rettes mod den, der havde kommanderet Fløjen „en chef“.

Parterne bleve derefter adspurgte, om de havde mere Sagen vedrørende at anbringe, og da dette var besvaret benægtende, traadte de af, hvorpaa man skred til Voteringen, efter at Ove Juul — som Sandbergs Slægtning — atter havde fjernet sig.

Voteringen foregik efter de almindelige Krigsretsregler, idet de laveste i Rangen først afgave deres Vota, som affattedes skriftligt, efter at Generalauditør Meier rimeligvis har angivet de Krigsartikler, der kunde komme til Anvendelse i det foreliggende Tilfælde.

Da der ikke blev afsagt nogen endelig Dom, men de 8 afgivne Vota indsendtes til Kongen, hidsættes disse her i Udtog.

Obersterne B. Bülow og C. H. v. der Osten erklærede Generalmajoren skyldig efter Artikel 75, fordi han ikke havde rekognosceret, efter at han havde erholdt Melding om Fjendens Overgang, og for ikke at have statueret et Eksempel ved at hugge nogle af de flygtende ned, samt skyldig efter Artikel 95 og 101 for ikke at have gjort sin Pligt ved „Recolligeringen“, og efter Artikel 102 for ikke at have pareret Kongens Ordre om at sætte sig.

Generalauditør Meier: skyldig efter Artikel 75, fordi han havde vist Mangel paa Vigilance, idet den Omstændighed, at der var givet ham en Oberst til Assistance, ikke kunde fritage ham for Ansvar for Sikringen. Efter den Meerheimske Alarmering burde han, da han ikke modtog Rapport fra Patrouillerne, have forsikret sig om, at disse gjorde deres Pligt og undersøgt, hvorledes det stod til ved Vagterne, og da der indgik Melding om Fjendens Overgang, burde han ved fremsendte Partier have søgt at udforske „Fjendens Contenance“. Generalmajoren havde endvidere sendt saa vigtige Meldinger med simple Ryttere: „wovon die Generals nicht wissen wollen“ og først affærdiget den 3 Melding med en Officer, hvorved han havde foraarsaget, at Arméen saa sent „kom i Positur“. Han maatte dernæst anses skyldig

100 og 101, fordi han ikke havde undersøgt, hvorfra „Konfusionen“ stammede, ikke opfordret Officerer og Ryttere til at repliere sig paa Infanteriet, ikke havde hugget ind paa de flygtende samt for ikke at være standset hinsides Aaen, eller taget Offensiven for at hjælpe de fægtende Afdelinger, men fortsat Flugten mod Landskrone, uagtet han havde Hs. Maj.s Ordre til at sætte sig og ikke havde modtaget nogen Kontraordre af den salig General, da han mødte ham ved Andelöv. Endelig var han skyldig efter Artikel 137, fordi han ikke „für seine Person sich gewendet habe“ og med de Officerer, han havde hos sig, søgt til højre Fløj. Der havde da været en Mulighed for, at nogle pligtro Ryttere havde fulgt ham.

Generalmajor H. Frederik Levetzau: Skyldig efter Artikel 75 og 83 for ikke at have vist tilstrækkelig Vigilance. Skyldig efter Artikel 100 og 101 fordi han ikke replierede sig paa Infanteriet, som han maatte vide var til højre for ham, og fordi han ikke har kunnet angive Aarsagen til Konfusionen og er flygtet længere tilbage, end han blev forfulgt, samt fordi han ikke har rejst Anklage mod nogen af sine underhavende Officerer.

Skyldig efter Artikel 7 og 37 fordi han ikke har efterlevet Hs. Maj.s Ordre, tilmed da han havde hørt det danske Løsen, samt fordi han ikke personlig er vendt tilbage til Kampen.

Generalmajor Siegfried Bibow: Skyldig efter Artikel 75 fordi han ikke havde vist tilstrækkelig Vigilance og ikke selv rekognosceret, da han modtog Melding om Fjendens Overgang.

Skyldig efter Artikel 100 og 101 fordi han, der efter at Generalen var bleven ukampdygtig, havde Kommandoen over Fløjen, ikke var gaaet tilbage paa Infanteriet. Skyldig efter Artikel 7 fordi han ikke havde hugget ind blandt de flygtende eller har kunnet bevise, at han har beordret sine Officerer til at samle dem, men er gaaet til Landskrone til Trods for Kongens Ordre om at sætte sig og atter at begive sig til Slaget.

Generalløjtnant Henrik Rysensteen: Generalmajoren har ikke holdt tilstrækkelig Vagt og burde have rekonosceret „mit groszen Trouppen“, da Meldingerne indløb. Han er flygtet længere tilbage, end han blev forfulgt, og er ikke vendt om, da han fik samlet nogle Tropper, end ikke da han hørte Løsenet. Efter at han var kommen til Landskrone, burde han have klaget over sine Officerer, for at man kunde have nedsat en Inkvisitionskommission over dem. Han har altsaa handlet mod de anførte Krigsartikler: „Dieweil aber leichtlich zu ersehen ist, das[z] er solches nicht aus Bösheit oder qvade¹⁾ Meinung sondern aus Manquement der Conduite faillirt habe, könte er allerunterthänigst ansuchen, ob er von Ihr köngl. Majestet Gnade und Pardon erhalten kan.“

Gehejmerraad Otto Pogwisch formener, at Sandberg har gjort, hvad der var befalet ham med Hensyn til Sikringen, eftersom der var bleven adjungeret ham en Oberst, fordi Tjenesten ellers vilde være uudholdelig for Generalmajoren. Da Fjenden var gaaet over, har han ladet Fløjen sidde op, sendt Melding til General Arenstorff, og til Hest afventet nærmere Ordre. Han maa derfor anse ham for uskyldig ogsaa i dette Punkt.

Da General Arenstorff er kommet ud til Sandberg og selv har overtaget Kommandoen over Fløjen, kan der ikke paahvile Sandberg noget Ansvar for Rangeringen, og da Generalmajoren bevislig har gjort sit bedste under Kampen, indtil han blev forladt af Mandskabet i det 3. Rencontre, og ikke har ladet det mangle paa Formaninger, bør han ogsaa frikendes i dette Punkt.

Da det fremgaar af Vidneforhørene, at Generalmajoren har gjort sit muligste for at samle de flygtende, maa han ogsaa frikendes i dette Punkt.

„Und weil der General Major in seiner Beantwortunge sich referirt an dem sl. Hr. General, das er ihm befohlen habe nach Lands-Cronen zu gehen, welches er auch gefolget. Setze aber allerunterthänigst dieser Punct in Ihre

¹⁾ Nedertysk Udtryk for „ond“.

köngl. Majestet allernädigster Wille, weil er ihm in selbigen nicht excusiren kan.“

Rigsmarskal Kørbitz's Votum bestaar af 7 tætskrevne Foliosider, paa hvilke Rigsmarskallen gennemgaar hele Processens Forløb, citerer Aktors Beskyldninger og Anklagedes Retfærdiggørelse paa en saa forvirrende Maade ved indskudte Parenteser, der tage Reservation for, hvad der er sagt i den foregaaende Sætning, at det er vanskeligt at komme paa det rene med, i hvilke Punkter og i hvor høj Grad Kørbitz finder Sandberg skyldig. Med Hensyn til Visiteringen og Patrouilleringen udtaler han dog, at Generalmajoren efter hans Formening har ladet det mangle paa tilstrækkelig Omhyggelighed, idet Ansvar for Sikringen ikke var bleven taget fra Sandbergs Skuldre, fordi der var givet ham en Oberst til Assistance. Da Aaen var tillagt, og navnlig da der i Løbet af Natten til den 4. ikke indgik Meldinger fra Patrouillerne, maa det bebrejdes ham, at han ikke personlig undersøgte Forholdene ved Forposterne. Thi den sene Opdagelse af Fjendens Overgang anser Rigsmarskallen for Hovedaarsagen til hele Ulykken og mener, at dersom Generalmajoren i Tide havde opdaget Fjendens Fremrykning, kunde han maaske med de 7 Eskadroner, der holdt i Beredskab, have forhindret Fjendens videre Fremtrængen, eller i alt Fald have skaffet Fløjen og Arméén den nødvendige Tid til at rangere sig.

Generalmajoren har ikke sørget for, at Fløjen — der var kommen i Uorden ved Defileringen — blev rangeret før den gik til Angreb. Dette mener Kørbitz, at han lettelig kunde have gjort, og man havde da undgaaet Konfusionen, og at 1. og 2. Træfning vare bleve angrebne samtidig. Sandberg har saaledes ikke observeret sin Charge som Generalmajor.

Ifølge Generalfiskalens Anklage skulde Fløjen efter en Salve have gjort omkring og være flygtet, men ved næsten alle Vidneudsagn er det godtgjort, at Flugten først begyndte, efter at Eskadronerne vare opstillede til

det 3. Rencontre. Da Overgeneralen straks i Begyndelsen af Kampen blev dødelig saaret, og da de fleste Officerer vare faldne eller haardt saarede, øgedes Konfusionen yderligere, idet Generalmajoren kun havde faa Officerer tilbage, der kunde assistere ham med atter at samle Mandskabet. Kørbitz maa derfor anse det for undskyldeligt, at Sandberg ikke har kunnet samle Mandskabet S. for Aaen og lader Sandbergs Ytring gælde, at han er jaget efter Fløjen for at indhente de flygtende, — ikke for at unddrage sig Slaget. Hvad der derimod „aggraverer“ Generalmajorens Sag er, at han ikke gjorde Holdt bag Aaen, hvor Forfølgelsen ophørte. Havde han alvorlig formanet Officerer og Underofficerer og benyttet sig af det Middel som under saadanne Omstændigheder er tilladt enhver Officer — saa meget mere en Generalmajor — og hugget ind blandt de flygtende, maatte han have kunnet standse den forsmædelige Flugt. Med Hensyn til Anklagen for ikke efter Kongens Ordre at have samlet Mandskabet og være vendt tilbage til Slaget, beraaber Generalmajoren sig paa, at han straks, da han modtog Kongens Ordre, „bevægelig“ gjorde Majestæten opmærksom paa, hvor umuligt det vilde være ham at standse de flygtende, og Kørbitz vil derfor lade dette staa ved sit Værd, ligesom ogsaa Sandbergs Benægtelse af at have hørt Løsenet fra Valpladsen, som dog ellers 20 af Vidnerne have hørt — mange rigtignok uden at forstaa, hvad det betød. — Men Kørbitz kommer atter tilbage til sit Raisonnement fra det foregaaende Punkt, at dersom Sandberg havde tvunget sine Officerer til at gøre deres Pligt og brugt Klinge, vilde han have formaaet at standse Flugten. Under alle Omstændigheder burde Generalmajoren — enten alene, eller med saamange der vilde følge ham — være vendt tilbage til Kampen, for „männiglich“ at vise, at det ikke var hans Agt at unddrage sig Slaget.

Kørbitz finder imidlertid ikke i Krigsartiklerne nogen Paragraf — uden § 137 — der passer paa en saa højt-

staaende Officer, og vil derfor „zu allergnädigster köngl. adjudicatur in tiefster Demuth anheim gestellt seyn lassen, ob die cassatio ab officio [nicht genüge(?)] und zwar in allergnädigster Erwegung [stellen], dasz die Fehler nicht so eben aus bösem Fürsatz als viel mehr aus Mangel Vorstandes, Conduite und Resolution herrühre.“

Den 5. Maj indsendte Sandberg et Bønskrift til Kongen, hvori han anraaber Hs. Maj. om „at anse hans Uskyldighed, som han med god Samvittighed for Guds Domstol vil bestaa, at han hverken for Livs eller Blods Fortabelse videndes haver forsømt eller efterladet noget af alt det før og udi Bataglien hans Bestilling vedkom at udrette, mens beder allerunderdanigst kongl. Maj. af højmedfødte kongl. Naade allernaadigst vilde anse hans Flid, Livs og Blods uden Afskyen Vovelse, som han efter allerunderdanigst Pligt som hans kongl. Maj.s tro Arveundersaat haver udvist“ og indflyr derfor til Befrielse for Generalfiskalens Anklage, idet han bønfalder Majestæten om fremdeles at være ham en naadig Herre og Konning.

To Dage derefter lod Kongen udfærdige en Ordre til Undersøgelseskommisionen, hvori den beordres til offentlig at foreholde Generalmajor Sandberg „hvorudi og imod hvilke Artikler i Krigsretten, han sig haver forset og hannem at forstændige, at Vi hannem af sær kongl. Naade for den Straf, som Krigsretten omformelder, haver pardonneret, dog at han sin Charge skal have fortabt og her indtil videre Ordre tilstede blive“.

Og hermed ender Anders Sandbergs Saga. Han skulde vel i sit ufrivillige Otium endnu opleve det for de danske Vaaben saa uheldige Sommerfelttog 1677 og se Rytteriet ødelagt efter den meningsløse Kavalkade til Kristianstad, men døde allerede den 8. September s. A.

som Slægtens sidste Mand ¹⁾, vel næppe 57 Aar gl. Uden Tvivl har de Sjælslidelser, han havde udstaaet siden den 4. December det foregaaende Aar, nedbrudt den kraftige Mand legemligt som aandeligt. Var han søgt tilbage til Kampen med den Haandfuld Folk, han kunde faa til at følge sig, og var han falden med Kaarden i Haanden, var Slægtens Navn vel gaaet til Grunde i Glans, og han havde da sikret sig et berømmeligt Eftermæle, men den danske Sag var ikke bleven gavnet en Smule ved dette til ingen Nytte udgydte Blod.

Oberst Cicignon og Oberstløjtnant Brüneck bleve ligeledes dømt fra deres Charge, men senere benaadede. Cicignon blev sendt til Norge, hvor han udmærkede sig under Felittoget i Båhus i 1678 og avancerede her til Generalmajor. (Jfr. Biogr. Lex.). Brüneck faldt ^{20/a} 1677 Approcherne for Malnø. (Indk. Sag ^{523/1677}.)

Hvor megen Skyld for den uheldige Føring af venstre Fløj, der maa tilskrives Anders Sandberg, og hvor megen der bør tillægges Carl Arenstorff, skal eftervises i det følgende, hvor man paa Grundlag af de foranciterede Akter og Vidneudsagn vil søge at udvikle, hvorledes Forholdene maa have været ved venstre Fløj før og under Kampen den 4. December. Men naar General Arenstorffs

¹⁾ Hans Enke — Ingeborg Krabbe — levede siden i saa fortrykte Kaar, at hun ikke evnede at betale Skatter og Afgifter af Kvelstrup. I Marts 1688 tilstod Kongen hende derfor „paa Grund af hendes store Armod og forhaabentlig korte Levetid“ Tilladelse til at blive siddende skattefri paa Gaarden Resten af sin Livstid, mod at Kvelstrup tilfaldt Kronen efter hendes Død (Rentekam. Resol. Prot. XIII. 74, 108).

I sit Ægteskab havde Sandberg kun haft 2 Døtre, der døde som Børn; men i 1769 fremkom en i Norge født Underofficer med Paastand paa at være den sidste Mand af den „ældgamle liflandske (?) Adelslægt Sandberg, som havde været betroet anseelige Charger her udi Riget“; dennes Afstamning fra den jydsk Herremandslægt kan imidlertid ikke eftervises.

Forsvarer (Side 176 i sin Bog) hævder, at han kun vil rensse General Arenstorff, ikke anklage Generalmajor Sandberg, gør han sig skyldig i det samme Haarkløveri, som Generaløjtnant Frederik Arenstorff saa bittert bebrejdede Sandberg under Processen — og for denne var Beskyldningerne mod Overgeneralen dog kun Nødværge. Thi der findes ingen Mellemvej, kun et enten — eller. En af de to Generaler ved venstre Fløj maa bære Ansvar for, at denne var sprængt, før Centrum og højre Fløj naaede op i Kampterrænet.

III. Den danske venstre Fløjs Kamp, fremstillet paa Grundlag af Procesakterne.

Den danske Hær, der i December 1676 havde taget Stilling paa Plateauet N.Ø. for Lund, bestod af 39 Rytter- og 6 Dragoneskadroner, 19 Batailloner¹⁾ Infanteri

¹⁾ Den hos Vaupell, Side 146 opførte Slagorden er vildledende. 2. jyske Rytt. Rgmt. opføres saaledes baade ved højre og ved venstre Fløj. Det stod i den venstre Fløj som Nr. 4 fra Centrum, medens 1. jyske Rytt. Rgmt. (Ob. Levetzau) stod i den højre Fløj paa det i Listen med 2. jyske Rgmt. betegnede Sted. Endvidere er 4. jyske Rytt. Rgmt. (Carl Arenstorffs eget Rgmt.) ombyttet med 1. sjæll. (Frederik Arenstorffs); førstnævnte stod yderst til venstre i venstre, sidstnævnte yderst til venstre i højre Fløj. Med Hensyn til Fodfolket er det derimod vanskeligt at bestemme, hvilke Batailloner der have deltaget i Slaget, da Kilderne her ikke ere tilstrækkelig nøjagtige. Der opbevares vel endnu i Rigsarkivet fire ordres de bataille for Slaget, men disse angive forskellige Batailloner og nævne disse i forskellig Orden. I alle fire angives dog efterfølgende 14 Batailloner, om hvilke da alle ere enige:

- 2 Batl. af Liv Rgmt. til Fods,
- 2 — - Prins Georgs Rgmt.
- 1 — - Stuarts hv. Rgmt.

og Matroser samt 14 Felt- og 35 Regimentsstykker²⁾. Den var efter Datidens Skik formeret med Infanteriet i Centrum, Rytteriet og Dragonerne paa Fløjene, saaledes at højre Fløj under Generalløjtnant Frederik Arenstorff talte 20 Rytter- og 3 Dragoneskadroner og venstre Fløj — under Overgeneralens egen Kommando — dannedes af 19 Rytter- og 3 Dragoneskadroner. Forpostlinien, der udelukkende var besat med Rytteri, stod paa Højderne S. for Løddeaa fra Gettingebro til Hoby, saaledes, at Vagten N. for Håstad under Lt. Munroe³⁾ dannede Skellet mellem de 2 Fløje. Det frengaar af Vidneudsagnene, at de enkelte Forpostled ved venstre Fløj ikke vare besatte med taktiske Afdelinger, men vare sammenstykede af kommanderede Befalingsmænd og Ryttere af

-
- 1 Batl. af Hertugen af Croys Rgmt.
  - 2 — - Prins Frederiks Rgmt.
  - 2 — - Dronn. Livrgmt.
  - 1 — - slesv. natl. Inf. Rgmt. (Hertug Joh. Ad. af Pløen, ført af v. den Brincken).
  - 1 — 2. jyske natl. Inf. Rgmt. (Barthold Bülow).
  - 1 — - 1. fynske „ „ „ (Cicignon).
  - 1 — Lütkens hv. Inf. Rgmt.

De tre af Listerne nævne desuden 3 Batl. Baadsfolk, medens den 4. Liste (16 a) udelader disse og opfører 1 Batl. af sydjyske natl. Inf. Rgmt. (Egidius Christoffer Lützow), 1 Batl. af Schönfeldts hv. Inf. Rgmt. og den 3. Batl. af Prins Georgs Rgmt. Det er imidlertid vitterligt, at de 3 Matrosbatailloner vare til Stede i Slaget — om end først paa et sildigt Stadium, men Lützows og Schönfeldts Batailloner maa ligeledes have deltaget, thi man kan konstatere, at førstnævnte fik 1 Kapt., 1 Lt. og 3 Fændr. fangne i Slaget, og at sidstnævnte havde 1 Kapt. og 1 Fændr. saarede samt 2 Kapt., 3 Lt. og 3 Fændr. fangne. Derimod har den 3. Batl. af Prins Georg næppe været til Stede ved Lund; den laa dengang vistnok som Garnison paa Landskrone Slot under Oblt. R. Offenber.

- 2) Efter Felttøjhusskriver Joachim Kruses Regnskaber bestod Artilleristycken af 5 12pundige, 6 8pundige og 3 6pundige Feltkanoner. De 35 til Infanteriet udleverede Regimentsstykker vare alle 3pundige.
- 3) Kornet Munroes Svar til Sp. 9.

begge Fløjes Rytterregimenter¹). Destoværre mangle vi nu Midler til at bestemme, hvorledes Forholdene have været ved højre Fløjs Forpostafdelinger, men den samme Fremgangsmaade er upaatvivlelig ogsaa bleven fulgt her, eftersom en sliq Sammenstykken af Rytterstyrker var ganske almindelig under den skaanske Krig. Da det ved Sikringstjenesten — mere end under andre Forhold — er vigtigt, at Befalingsmænd og Mandskab ere indarbejdede med hinanden, var en saadan Ordning af Forposterne i høj Grad uheldig.

Medens Vaupell hævder, at der var en Forpostkommandør for hver Fløj, paastaar Generalerne Arenstorffs Forsvarer, at Sandberg var Forpostkommandør for hele Arméen og støtter denne Paastand paa Oberst Kruses Forklaring til Spørgsmaal 1 i Processen og paa den Omstændighed, at Generalfiskalen i sin Anklage betegner Sandberg som „Generalvagtmeister“. Hvad det første Argument angaar, da turde det være tvivlsomt, om man paa Grundlag af Overauditor Reenberg's Gengivelse af Oberst Kruses Forklaring kan drage den Slutning, at der kun skulde have været én Forpostkommandør for hele Arméen. Hverken Fløjen eller Generalmajor

---

¹) Følgende Officerer af højre Fløjs Regimenter forrettede saaledes Forposttjeneste foran venstre Fløj:

Oblt. Bars af Livrgmt. til Hest (Meerheim) havde Forvagten ved Stangby og Kommandoen over den yderste Linie.

Ritm. Artmar af 2. sjæll. Rytt. Rgmt. (Detlev Rantzau) havde venstre Fløjvagt ved Hoby, Lt. Keker af 1. fynske (Duncan) og Kornet Schneidewind af 1. sjæll. Rytt. Rgmt. (F. Arenstorff) vare paa Vagten hos Oblt. Bars (se vedk. Svar til Sp. 5). Af Forhørene fremgaar endvidere, at Ritm. Artmar havde 1 Korporal af holstenske Rytt. Rgmt. (Sehested) paa sin Vagt (Artmars Svar paa Sp. 5) og at Mandskab af jyske Rosttjeneste (M. Kruse) deltog i Sikringstjenesten paa yderste venstre Fløj (Kruses Svar til Sp. 6 og 9), uagtet Regimentet selv havde besat Hovedvagten foran Lejren. Ligeledes synes Kornet Krabbe af Sandbergs Rgmt. at have været paa Hovedposten hos Bars (jfr. Schneidewinds, Kekers og Krabbes Svar paa Sp. 5).

Sandberg nævnes i Spørgsmaal 1, og Kruse udsiger ikke udtrykkeligt, at de 2 Oberster bleve adjungerede Generalmajoren for venstre Fløj, men meddeler kun, at „ihm sey wiszendt, dasz der General-Adjutant-Lieut. Reck habe des Abends anbefohlen einem Obristen von dem rechten und einem von dem lincken Flügel dem Gen. Maj. (mon ikke „des rechten und des lincken Flügels“ ?) zu assistiren o. s. v.“ Da saavel Inkvirent som Adspurgte naturligvis udmærket godt maa have vidst, om der var Tale om en Generalmajor for hele Forpostlinien eller om én for hver Fløj, er Kruses Svar desværre ikke bleven redigeret saa præcist som ønskeligt var for Efterverdenen, der ikke sidder inde med denne Kundskab, og den ovenfor tilføjede forklarende Parentes kan derfor let tænkes at være bleven udeladt under Spørgsmaalenes Affattelse, da der den Gang ikke kunde være Tale om nogen Misforstaaelse. Hvad Betegnelsen Generalvagtmeister angaar, da var dette en fra Tyskland hentet Titel, der betød nøjagtig det samme som Generalmajor, og som her i Danmark kun en sjælden Gang tillagdes den næstkommanderende, uden at Vedkommende derfor kom til at indtage nogen særlig Stilling over for Vagterne og Forposterne. I Generalfiskalens Aklage er det ogsaa i Sandbergs Egenskab af Generalmajor ved Fløjen — og ikke som Forpostkommandør — at dette Prædikat tillægges ham.

Medens det saaledes af foranstaaende fremgaar, at der ikke er ført et fyldestgørende Bevis for, at Sandberg har været Forpostkommandør for hele Lejren, findes der derimod flere Omstændigheder, der tyde paa, at Vaupell har Ret, naar han nævner Generalmajor Meerheim som Forpostkommandør for højre Fløj. Der foreligger ganske vist ikke nogen positiv Angivelse, der bestyrker denne Paastand, men, da der ved højre Fløj foruden Fløjkommandøren, Frederik Arenstorff, var 2 Generalmajorer (Ditlev Rantzau og Meerheim), er det ikke rimeligt, at den opslidende Tjeneste

som Forpostkommandør for begge Fløje skulde være bleven kastet over paa Anders Sandberg, der foruden selve Overgeneralen var den eneste Generalsperson ved venstre Fløj, navnlig naar man erindrer, at Visiteringen lige indtil Natten mellem den 3dje og 4de December havde paa hvilet Generalmajoren personlig. En Fordeling af Forposttjenesten efter Fløjene vilde desuden være i god Samklang med Datidens — for øvrigt ogsaa med en langt senere Tids — Begreber om Sikringstjenestens Tarv. Havde Sandberg havt Kommandoen over hele Forpostlinien, maatte man ogsaa i de citerede Aktstykker have kunnet se Spor af, at der var indgaaet Melding til ham fra højre Fløjs Vagter — navnlig da man her observerede den Uro i den svenske Lejr, der foranledigede Meerheim til at rekognoscere over Aaen, men han synes (se hans Indlæg) ikke engang at have faaet Underretning om dennes natlige Ridt, før Forposterne bleve alarmerede af Skydningen ved Ørtofte, hvilket foranledigede ham til at lade hele Fløjen sidde op. Hertil kommer yderligere, at Sandberg ikke paa et eneste Sted i Aktstykkerne nævnes i Forbindelse med højre Fløj, og at Generalfiskalen i Anklageakten betegner ham, som den „welcher bey dem Flügel (kan her kun være venstre) dasz oberste Commando gehabt“. Det er vistnok derfor uden for al Tvivl, at Meerheim har havt Kommandoen over Fortropperne ved højre Fløj, og at det er i denne Egenskab, at han er rykket frem for at rekognoscere, da han af sine Poster havde erholdt Melding om Røret i den svenske Lejr.

Da det her kun drejer sig om at undersøge, hvor vidt Anders Sandberg var Skyld i, at den svenske Hær uhindret kunde passere Løddeaa, og om han eller General Arenstorff bærer Ansvar for, at venstre Fløj var opreven førend det egentlige Slag begyndte, ville vi for Fremtiden indskrænke os til alene at betragte Forholdene ved denne Fløj.

Som tidligere omtalt bestod Fløjen af 19 Rytter-

eskadroner¹⁾), dækkede i deres venstre Flanke af Oberst Brockenhuus' 3 Dragoneskadroner. Ryttereskadronerne vare formerede i 2 Linier og stode i Lejren i følgende Orden, regnet fra venstre Fløj:

	4. jyske (Carl Arenstorff)	Holstenske (H. Sehested)	Rauchske (G. Rauch)	2. jyske (J. Bülow)	2. fynske (C. Reventlow)	jyske Rostj. (M. Kruse)	3. jyske (A. Sandberg)
1. Linie	2 Esk.	2 Esk.	1 Esk.	2 Esk.	2 Esk.	1 Esk.	2 Esk.
2. Linie	1 -	1 -	1 -	1 -	1 -	1 -	1 -

I denne Opstilling var der dog Natten mellem den 3. og 4. sket den Forandring, at jyske Rostjeneste havde besat Vagten foran Hovedkvarteret ved Svenstorp og altsaa gik ud af Rækken og kom paa yderste højre Fløj²⁾).

Naar Vaupell Side 142 omtaler, at der bag Vagtrækken stod tre (for venstre Fløjs Vedkommende vel altsaa to) Hovedposter hver paa 100 Heste, maa hermed sigtes til Oberstløjtnant Bars' Post ved Stangby og den fornævnte Hovedvagt. Hvor stor den første af disse har været, kan ikke afgøres. Den var, som tidligere vist, sammenstykket af Kommanderede fra højre og venstre Fløjs Rytterafdelinger. Hvad derimod den sidste angaar, da maa den vist have bestaaet af begge de til Stede værende Eskadroner af jyske Rostjeneste, eftersom Kruse — der paa Grund af sit Vagthold optraadte sidst paa Kamppladsen — mødte her med hele sit Regiment. Af disse to Rytterstyrker har dog kun Bars' Kommando svaret til, hvad vi nutildags vilde kalde en Hovedpost: Oberstløjtnanten udstillede Posterne, og Vagterne „dependerede“ af ham. Hans Plads skulde om Natten være

1) Da Rytterregimentet deltes i 3 Eskadroner, kunde dissers Størrelse variere efter det Antal Kompagnier, Regimentet indeholdt. I dette Tilfælde vare Eskadronerne formerede af 2 Rytterkompagnier.

2) se Sandbergs Indlæg og Kruses Svar paa Sp. 1, 5, 7 og 10. Garden til Hest har da vistnok næppe — som Vaupell angiver — bevogtet Svenstorp.

ved Stangby — om Dagen formodentlig midt bag Vagtrækken. Kruses Hovedvagt synes derimod ikke at have dannet noget Led af Forposterne — om den end eventuelt kunde komme til at optræde som Soutien for disse. Dens Anbringelse skyldes vistnok udelukkende Hensynet til Sikringen af Herregaarden Svenstorp, hvor Kongen havde opslaaet sit Hovedkvarter. Den egentlige Hovedpostgering udførtes derimod af de fire Eskadroner, der ifølge Generalitetets Befaling „holdtes i Beredskab“ foran første Linie. Fra hver af disse udgik der i Løbet af Natten 4 Officerspatrouiller, der visiterede samtlige udstillede Vagter og Poster i den i Sandbergs Indlæg angivne Orden. Disse Eskadroner maa have været trukne saa langt frem i Terrainet, at de — naar det blev lyst — fra deres Standplads maa have haft fri Udsigt til Aaen, thi Oberstløjtnant Oertzen af holstenske Rytterregiment, der kommanderede den ene af disse Eskadroner, observerede fra sin Standplads Svenskernes Overgang samtidig med, at Melding derom indgik fra Forvagten ved Stangby (se Oertzens Svar paa Sp. 5). Paa lignende Maade patrullerede de tre Eskadroner, der vare trukne ud af Lejren og som holdt bag anden Linie med Front imod Lund. Venstre Fløjs Patrouillegang endte ved højre Fløjs venstre Fløjvagt og ikke, som Generalerne Arenstorffs Forsvarer Side 98 i sin Bog synes at antage, ved sammes højre Fløjvagt. Efter endt Patrouillegang skulde enhver Patrouillefører personlig aflægge Sandberg Rapport om Visiteringen, men Generalmajoren anker i sit Indlæg over, at ingen af de 21 Officerer, der i Løbet af Natten havde udført denne Tjeneste, have aflagt den skyldige Rapport og meddeler, at han kun i Natten til den 4. har modtaget én Melding — den om den Meerheimske Alarmering.

Oberst Gotfred Rauch var Natten før Slaget kommanderet til at assistere Generalmajoren ved Visiteringen. Den Rayon, han og Sandberg bare Ansvar for, har da formentlig været fra Forposternes venstre Fløj

til venstre Fløjvagt af højre Fløj inklusive, medens Meerheim og den ham for Natten adjungerede Oberst bære Ansvaret for Forpostlinien fra venstre Fløjs højre til højre Fløjs højre Fløjvagt. Da denne Oberst altsaa ogsaa kunde forudsættes at have visiteret ved venstre Fløj, er det forstaaeligt, at man under den Sag, der var rejst mod Forpostkommandøren ved venstre Fløj, inkvirerede om Vidnerne fra denne Fløj kendte begge de to Oberster, der havde med Visiteringen at gøre. Om Generalmajoren personlig har visiteret, kan ikke ses. De Beskyldninger, der rettedes imod ham, vare af en saa alvorlig Natur, at han i sit Forsvar ikke kommer ind paa Detailler. Man skulde dog tro, at han, da han mellem Kl. 11 og 12 lod hele Fløjen sidde op, har afpatrouilleret i det mindste en Del af sin Forpostlinie, indtil han fik Vished om, hvad Skydningen ved Ørtofte betød.

Man har bebrejdet Sandberg, at han ikke straks efter Alarmeringen sendte Rekognosceringskommandoer frem for at opklare Forholdene foran sin Fløj, men da han aabenbart ikke har kendt noget til Røret i den svenske Lejr, har han formentlig antaget Forstyrrelsen af Natteroen som foraarsaget ved en utidig Provoceren af Meerheim, der altid var parat til at kaste sig i Sadlen. Da han ikke disponerede over Fodfolk, og da hans Ryttere næppe kunde klare sig i den bælgmørke Nat og i det overmaade vanskelige Terrain, har han stolet paa sine Forposters Agtpaagivenhed. Et Spørgsmaal bliver det ogsaa, om Rekognosceringskommandoer, fremsendte saa tidlig paa Natten, kunde have bibragt ham nogen Forestilling om, at Svenskerne to Timer senere vilde bryde op. Ethvert Forsøg paa at rekognoscere i deres Marcheretning vilde selvfølgelig straks være bleven afvist med en overlegen Styrke og vilde sikkert have vist sig lige saa resultatløst som den Meerheimske Rekognoscering.

Sikringstjenesten synes saaledes efter Datidens taktiske Fordringer at have været ordnet paa en forsvarlig Maade. Naar det desuagtet lykkedes den svenske Hær at naa

frem til Aaen og foretage Overgangen uden at blive bemærket af de danske Poster, skyldes dette upaatvivlelig — næst den mørke Decembemat og det tykke Sne-tæppe, der dæmpede Lyden — at Rytterne i den yderste Postrække holdt til Hest paa Højderne, hvorfra de saa ned i det uigennemtrængelige Mørke, der indhyllede Aa-dalen, i Stedet for at være udstillede i Dalbunden langs Aaen, hvorfra de svenske Kolonner, der bevægede sig ned ad de modsatte Bakkeskraaninger, lettere maatte være blevne opdagede. Da man i Datidens Krigsførelse lige saa lidt har kjendt Forskellen mellem en Forpostlinies Dag- og Natstilling, som man har forstaaet at benytte Fodfolk til Forposttjenesten om Natten, maa man vel frikende de Kommanderende for denne i vore Øjne taktiske Fejl, hvor ubegribeligt det end staar for os, at en Hær paa 8000 Mand med Kanoner og Bagage har kunnet passere over Aaen saa at sige lige ved Fløjen af den danske Forpostlinie uden at blive bemærket. At de Danskes Mangel paa Agtpaagivenhed — saaledes som Vaupell angiver — skulde hidrøre fra, at de paa Grund af en Lønningsudbetaling den 3. fejrede Natten med Drikkegilder, synes at mangle al Hjemmel. Hverken Vidneudsagnene i den Sandbergske eller i den Cicignonske Proces eller andre samtidige Aktstykker tyde hen paa, at noget saadant har fundet Sted.

Kl. halvto om Morgenen den 4. December brød det svenske Infanteri op fra Lejren ved lille Harje. En Time senere, da Maanen var gaaet ned, fulgte Rytteriet og Artilleriet. Kl. 4 stod hele Hæren — ca. 8000 Mand samlet ved Løddeaa imellem store Harje Mølle og Hoby Kirke. Den opmarcherede i 5 Kolonner. Infanteriet og Artilleriet udgorde den højre, Rytteriet de 4 andre¹⁾. Alle 5 Kolonner begyndte samtidig Overgangen, og som

---

¹⁾ Som Kilde til de svenske Efterretninger er her overalt benyttet Bjørliins „Kriget mot Danmark 1675—79“.

i 1658 skulde et skrøbeligt Isdække føre en Karolin over til Sejr. Kl. 5½ var Overgangen fuldført, og hele den svenske Hær stod inde under den danske Forvagt, uden at denne havde den ringeste Anelse om dens Nærværelse. Det Punkt, Carl XI havde valgt til Overgangssted, var beliggende lige over for Udmundingen af en Sidedal, der, idet den snoede sig langs Foden af de Højdedrag, der var besat af den danske venstre Fløj, strakte sig hen imod Valkärra. Medens den dybeste Ro hvilede over den danske Lejr, ordnede den svenske Konge sin Hær. Generalløjtnant Otto Wilhelm Fersen sendtes frem med 6 Troppe under Oberstløjtnant Lode og Oberst Rolshausen for at ekclairere og navnlig for at dække Kongen mod Overraskelse fra Ø. Selve Hæren formeredes i 2 jævnsides marcherende Kolonner med 200 Skridts Mellemrum, saaledes at anden Træfning rykkede frem til højre for første. I Tæterne af begge Kolonner marcherede Rytteri og Dragoner: første Træfning under Kongens egen, anden under Generalmajor Wittenbergs Kommando. Derefter fulgte Infanteriet og Artilleriet, og Toget sluttedes atter af Rytteri og Dragoner. Eskadronerne og Fodfolksbrigaderne skulde holde den tilbørlige Afstand, saa at Hæren ved en Indsvingning til venstre kunde være formeret i Batailleorden, parat til at gaa frem til Angreb paa Plateauet mod Øst. Marchen var i høj Grad besværlig i den smalle Dalbund. Da Fersen var naaet op i Højde med Hoby Kirke, stødte han paa et Kær. Undveg han til venstre, vilde han være redet lige i Armene paa Artmars Vagt, hvis Rytteri han saa aftegne sig mod Vagtilden. Efterat have undersøgt, om Isen kunde bære, fortsattes derfor Fremrykningen gennem den frosne Moses Siv og Rør. Men paa den anden Side Kæret blev Dalen gennemkrydset af Grøfter og Stendiger, saa at en Eskadron Dragoner maatte sendes frem fra Tæten for at hjælpe Fortropperne med at rydde Vejen. Alt dette sinkede Marchen, saaledes at, da de forreste Eskadroner af Hovedkolonnerne vare komne i Højde med Stangby

Kirke, og Fortravet var naaet et Kanonskud længere frem, begyndte det at lysne over den danske Lejr, samtidig med at den svenske Hærs videre Marchelinie blev overskuelig fra Plateauet ved Skælshøj.

Paa dette Tidspunkt maa imidlertid den første Melding om Fjendens Overgang allerede være indtruffen i det danske Hovedkvarter. Efter Oberst Kruses Svar paa Sp. 5 ankom den første af de Ryttere, Korporal From afsendte til Hovedvagten ved Svenstorp, $\frac{1}{2}$ Time før Dagens Frembrud, efterat han først havde aflagt sin Melding hos General Arenstorff. Da Solen paa denne Tid staar op lidt før $8\frac{1}{2}$, og det forudgaaende Tusinørke omtrent varer $\frac{3}{4}$ Time, skal denne Tidsbetegnelse formentlig angive Tiden imellem Kl. 7 og $7\frac{1}{2}$. Da Korporal From maa have haft en fremskudt Post paa Højdedraget N.-Ø. for Stangby, kan den Vejlængde, Melderytteren har maattet tilbagelægge. — fra Posten over Forvagten til Sandberg og fra denne til Hovedkvarteret — i det højeste have været $\frac{3}{4}$ Mil. Hertil synes han imidlertid at have brugt to fulde Timer, da hans Melding — efter Kruses Forklaring — gaar ud paa, at „5 starcke Squadronen auf dem Eysz wäre fertig überzumarchiren“, hvilket tyder hen paa en Situation før Kl. $5\frac{1}{2}$, eftersom jo Overgangen ifølge de svenske Relationer var fuldført ved dette Klokkeslet. Da Rytteren hørte til et af Fløjens Regimenter og havde staaet i Stillingen ved Skælshøj siden den 11. November, maa det forudsættes, at han — selv i Mørke — har haft saa meget Kendskab til Terrainet, at han saa nogenlunde har kunnet styre i de rigtige Retninger og ikke har spildt Tiden ved at flakke om paa Maa og Faa. Eftersom Kruses Vagt skulde dække Hovedkvarteret, maa den have staaet umiddelbart ved Carl Arenstorffs Kvarter — der formentlig har været hos Kongen paa Svenstorp — og det kan derfor ikke have taget lang Tid for Rytteren at komme til Hovedvagten, efter at han var bleven affærdiget hos Generalen. Forsinkelsen maa da enten hidrøre

fra, at Melderytteren har maattet vente hos Arenstorff eller fra, at han er bleven utilbørlig længe opholdt ved de Led af Forposterne, han skulde passere. Man kan altsaa — desværre — ikke bestemt faa konstateret, om Forpostkommandøren og Overgeneralen allerede skulde have faaet Kundskab om Fjendens Overgang, medens han endnu var i Færd med at formere sig. Der kunde imidlertid tænkes en anden Maade, hvorpaa Meldingens Indhold og Meldetidens Varighed bedre kunne bringes i Samklang med hinanden. Da der ved Forvagten — maaske før Melderytterens Ankomst hertil — var mødt to skaanske Bønder, som havde berettet om Svenskernes Overgang, er der en Mulighed for, at Meddelelsen om de fem stærke Eskadroner skyldes disses Iagttagelser tidligere paa Natten, og at Oberstløjtnant Bars paa Grundlag heraf har været saa uforsigtig at omredigere Korporal Froms Melding, der maaske kun har gaaet ud paa, „at Fjenden gik over“. Dersom dette har været Tilfældet, kan altsaa Froms Melding godt tænkes afsendt paa et senere Klokkeslet, der bedre vilde svare til det Tidspunkt, da den ankom til Hovedvagten.

Den anden Melding — ligeledes fra Korporal From — ankom til Kruses Hovedvagt „zu vollem Tage“, $\frac{3}{4}$ Time efter den første. Den gik ud paa, at Fjenden vedblivende rykkede over. Det maa være ved Overbringelsen af denne Melding til General Arenstorff — omtrent Kl. 8 — at Oberst Steensen var til Stede i Hovedkvarteret sammen med Admiral Niels Juel og Generalløjtnant Frederik Arenstorff. Spørgsmaalet bliver nu: hvad er der gjort ved Fløjen for at opklare Situationen i de $\frac{3}{4}$ Time, der vare forløbne siden den første Meldings Ankomst? Som vi se, har General Arenstorff — efter rimeligvis at være bleven vækket ved den første Melding — tilkaldt de nærmest værende højere Officerer for at høre deres Mening om Forholdene. Hvad Sandberg angaar, da kan det vel ikke bestemt paavises, at han har fremsendt Patrouiller

eller anstillet Undersøgelser om den modtagne Meldings Paalidelighed, men det synes, som om han har været i Sadlen og paa det rene med Situationen, da den tredje Melding — kort efter den anden — indløb samtidig fra Ritm. Artmar paa venstre Fløjvagt og fra Oberstløjtnant Oertzen, der holdt i Beredskab foran Fronten. Sandberg lod straks Fløjen blæse til Hest og beordrede Kornet Koch af sit Livkompagni, der just skulde føre den nye Afløsning op, til uopholdelig at overbringe den sidste Melding til Hovedkvarteret.

Handlingens Tid var nu kommen. Som det vil erindres, havde Ritmester Artmar sin Vagt ved den lille Høj imellem Stangby og Hoby — foran Forvagten. Han havde her fra sin Post, da Dagen begyndte at gry, i Dalbunden nedenunder sig skimtet „bey 21 Trouppen vom Feinde hier über dem Aw stehende“, idet Carl XI muligvis et Øjeblik har trykket sig og gjort Holdt, da Tæten af hans Kolonner vare naaede saa langt frem, at en videre Fremrykning ikke kunde undgaa at blive opdaget af den danske Hær. Artmar sendte straks Melding til Forpostkommandøren, og denne beordrede Ritmesteren til at forblive paa sin Post, indtil han hørte nærmere fra ham, medens Generalmajoren selv forblev holdende med hele Fløjen opsiddet, indtil han — ifølge de ham for nogle Dage siden indskærpede Instruktioner¹⁾ — erholdt Direktiver fra Kongen eller Overgeneralen¹⁾). Rigsmarskal Kørbitz kommer inidertid i sit Votum til det Resultat, at det maaske vilde være lykkes Sandberg at standse Svenskerne eller skaffe Arméen Tid til at rangere sig, dersom han i Tide — alt-saa medens det endnu var mørkt — havde kastet sig over Fjenden med de 7 i Beredskab holdende Eskadroner. Men Kørbitz godtgør kun herved — hvad han i øvrigt ved en senere Lejlighed beskedent indrømmer —

¹⁾ Sandbergs Indlæg.

at han¹⁾ — Præses i Krigsraadet — ikke har tilstrækkelig Indsigt i Krigssager til at bedømme de taktiske Forhold. Havde Sandberg været letsindig nok til at indlade sig paa det Vovestykke i Mørke at foretage et Standsningsstød ned ad en ravinagtig med Stengærder gennemkrydset Skraaning paa en i Batailleorden marcherende Hær, havde han sikkert kun naaet Dalbunden i opløst Tilstand og havde værgeløst ofret sine 7 Eskadroner, uden at de havde gjort den ringeste Nytte.

Kornet Koch var imidlertid sprængt til Hovedkvarteret med sin Melding. Han mødte Overgeneralen ved Begyndelsen af Infanterilejren og meldte ham, at hele den svenske Hær havde passeret Aaen. Arenstorff slog først Meldingen hen ined den Ytring, at det vel kun var „et Parti“, der var gaaet over, men da Kornetten stod paa, at det var hele den svenske Hær, bemærkede Generalen blot tørt: „Saa lad dem komme, vi ville vente paa dem og tage imod dem“. Arenstorff red derpaa videre til Sandberg, medens Koch fortsatte Vejen til Kongen, som han traf kort efter, og til hvem han ligeledes aflagde sin Rapport. Da Arenstorff kom ud til Sandberg, førte denne ham frem til Artmars Vagt, idet han samtidig beordrede Forvagten — fra hvis Standplads man altsaa formentlig endnu ikke har haft det fornødne Overblik — til at sætte sig ved venstre Fløjvagt. Overgeneralen fik nu Troen i Hænderne. Han saa hele den svenske Hær bugte sig i Dalen nedenunder, styrende i Retning af Lund. Han gav derfor Bars Ordre til med¹⁾

---

¹⁾ Da Kørbitz i 1678 var bleven udnævnt til Præses i den Krigsret, der var nedsat over Frederik Arenstorff paa Grund af dennes Forhold under Undsætningsforsøget af Christianstad, ansøgte han 28. August 1678 om at fritages for dette Hverv, eftersom der fandtes andre Geheimeraader, „die mit weit besserem Fundament in diese Sachen præsidiren können“. Krigs Koll. Indk. Sag ⁶³/1678. Han blev da ogsaa fritaget for dette Hverv.

alle Fortropperne at følge Fjendens Bevægelser, gøre Holdt naar Fjenden gjorde Holdt, og marchere, naar han marcherede. Kort efter drønedede det danske Løsen — 3 Kanonskud — ud over Egnen, og „Svenskerne saa med Undren“, hvor hurtigt de danske Eskadroner indtog deres Stilling i den Batailleorden, der formeredes bag den danske Lejr. Og det maa i Sandhed være gaaet Slag i Slag, thi Kornet Schneidewind forklarer, at han „mit dem Tage“ havde set Standarterne rykke ud af Obersternes Kvarter, hvilket altsaa vil sige, at Regimenterne allerede paa dette Tidspunkt vare formerede til Afmarche¹⁾).

Efter Bjørllins Opgivende havde det oprindeligt været Carl XI's Hensigt, naar han var naaet op i Højde med Stangby, at lade Arméen svinge ind paa Linie og rykke lige løs paa den danske Lejr, støttende sine Fløje til Stangby og Valkärren Torn. Denne Plan opgaves nu, idet man i et i Hast afholdt Krigsraad besluttede at fortsætte Marchen og søge at naa Højdedraget foran Lund — og naar dette var vundet — herfra tilbyde de Danske et Slag. Man vilde derved opnaa, at Forbindelsen med Malmø var sikret, og at man i Tilfælde af et Nederlag kunde repliere sig paa denne Fæstning. Dersom den svenske Konge havde fulgt sin første Indskydelse, havde Slaget ved Lund maaske faaet et andet Udfald. Den danske venstre Fløj havde vel nok faaet en svær Dyst at bestaa, men Forbindelsen mellem Hærens Bestanddele vilde næppe være gaaet tabt. Dog, det skulde nu ikke være.

Ogsaa i den danske Lejr blev der afholdt et Krigsraad i Sadlen. Paa Alarmskuddene havde Hæren indtaget den i ordre de bataille paabudte Opstilling, — med Front imod Løddeaa. Under de givne Forhold maatte der altsaa foretages en Frontfor-

¹⁾ Schneidewinds Svar paa Sp. 9.

andring, og Kongen sammenkaldte derfor de tilstedeværende Generaler for at høre deres Mening om, hvad der nu burde gøres¹⁾. Den eneste Kilde, der omtaler dette Krigsraad, er en af Frederik Arenstorffs Søn — Kammerjunker Christian Arenstorff — forfattet Biografi af Faderen. I denne berettes der, at hele Krigsraadet voterede „for at bataillere“, fordi Generalerne saa, at Kongen havde saa stor Lyst dertil, kun Brødrene Arenstorff vare af en anden Mening. Da Overgeneralen imidlertid mærkede, at Kongen nødig vilde opgive Tanken om at vove en Dyst, traadte han over til Flertallet og søgte at indvirke paa Broderen, der dog ikke synes at være bleven omstemt. Om den sønlige Kærlighed — da det senere gik galt — ikke her har spillet Christian Arenstorff et Puds og ladet ham skildre Faderen som den eneste klartsynede og karakterfaste i Krigsraadet, skal vi lade staa hen. Faktum er, at der blev besluttet, at man straks skulde skride til Aktion.

Da det under hele Vinterfelttoget havde været General Arenstorffs Hovedopgave at spærre Carl XI Vejen til Malmø, kan man forstaa den Skuffelse, der nu herskede i det danske Hovedkvarter, og indse, at Fristelsen var stor til om muligt endnu i sidste Øjeblik at hindre Fjenden i uden Sværdslag at naa sit Maal. Men Overgangen var destoværre bleven opdaget for sent. Fjenden havde vundet for stort et Forspring. Da en Frontforandring med Datidens ubevægelige Troppelegemer ikke lod sig udføre i en Haandevending, vilde Svenskerne sikkert have besat de dominerende Højder N. for Lund, før den danske Hær kunde stille sig spærende i

---

¹⁾ Da Overgeneralen efter sit første Udbrud til Kornet Koch (se ovenfor) endnu ikke var paa det rene med, at hele den svenske Hær var gaaet over, kan denne Raadslagning først have fundet Sted, efter at Arenstorff var kommen tilbage fra Forposterne og ikke før han havde været hos Artmar, saaledes som Generalerne Arenstorffs Forsvarer Side 114 i sin Bog synes at mene.

Vejen. Dersom den danske Overkommando imidlertid under de givne Forhold endnu fastholdt Tanken om at besværliggøre Svenskerne Forbindelsen med Malmø, maatte den ved en Afmarche mod S. Ø. fra Mødeopstillingen i Lejren være kommen tidsnok til at indtage en flankerende Stilling ved Lund-Malmø-Vejen, eftersom Carl XI næppe kunde tænke paa at fortsætte Marchen udover Lund med den danske Hær i sin venstre Flanke. Da den svage Garnison i Malmø ikke kunde yde den svenske Hær nogen kraftig Bistand, naar denne forsøgte at forcere Forbimarchen, løb General Arenstorff næppe nogen stor Risiko ved at indtage en Flankestilling en Milsvejs Afstand fra Fæstningens Volde, navnlig da han i Tilfælde af et Nederlag lige saa vel kunde repliere sig paa Christianstad-Aarhus som paa Landskrone-Helsingborg. Hvis General Arenstorff derimod vilde resignere og lade Svenskerne uhindret indtage Stillingen foran Lund, vare Chancerne ikke ugunstige for den danske Hær, der var den svenske jævnbyrdig — om ikke overlegen, — naar den i fuld Slagorden rykkede frem til Angreb. Men i dette Tilfælde vilde Svenskernes Forbindelse med Malmø være en fait accompli.

Men intet af disse to Alternativer valgtes, hvorimod man greb til den fortvivlede Udvej at sende venstre Fløj — som først kunde komme til Stede, — frem for at tvinge Kong Carl til at standse sin Fremrykning og binde ham, indtil Resten af Arméen kunde naa op. Men ved dette Vovestykke prigsaves Fløjens 22 Eskadroner, der eventuelt kunde komme til at tage Kampen op med hele den svenske Hær og det tilmed i et Terrain, der var gennemskaaret af Bække, Grøfter og Stengærder, der vanskeliggjorde Eskadronernes Bevægelser.

At det fra første Færd har været Meningen at sætte Fløjen ind paa at standse Svenskernes Marche er klart, hvad end saa Frederik Arenstorff i sit Indlæg af 4. April skriver for at vride sig derfra. Generallojtnantens Udtalelser her (se hans Indlæg) ere i det hele i høj Grad

uklare, thi samtidig med, at han ikke undser sig for at blande Christian V ind i den Sandbergske Proces ved at udtale, at der var *periculum in mora*, og at Kongen vilde have Stillingen foran Lund besat, før Svenskerne kom op, anker han over, at Sandberg ikke har marcheret „ferme geschlossen“, indtil Overgeneralen — der imidlertid førte Eskadron i den yderste Linie — kom til ham. Da der paa det Tidspunkt, da dette Indlæg nedskreves, kun kunde herske én Mening om, at det Standsningsstød, som venstre Fløj havde foretaget, var forfejlet og Aarsag til alle Slagets senere Ulykker, ser det ikke godt ud, at en af Hærens Spidser i et offentligt Dokument, kun for at rense sin Broders Minde, drager Kongen personlig ind i den uhyggelige Inkvisitionsproces og saa at sige fordeler Skylden for den begaaede taktiske Fejl paa Majestæten og Generalmajor Sandberg. Men Ansvaret for venstre Fløjs Nederlag kan ikke tages fra Carl Arenstorffs Skuldre. Som Hærens Overgeneral bærer han alene Skylden for de før Slaget truffne Dispositioner, og selv om Kong Christian i sin Kampiver havde ytret Ønsket om at standse Fjendens Marche, havde det været Arenstorffs Pligt og Ret som den gamle, erfarne Soldat indtrængende at gøre Hs. Majestæt Forestillinger om, hvor uberegnelige Følger et saadant Forsøg kunde drage efter sig, og Kongen havde da næppe imod sin Overgenerals Raad vovet et saa hasarderet Skridt. Det efterfølgende vil yderligere vise, at det var med Arenstorffs Vilje og paa hans Tilskyndelse, at venstre Fløj i hurtigere og hurtigere Tempo rykkede mod Fjenden.

Som tidligere omtalt, beordrede Overgeneralen, da han fra venstre Fløjvagt saa den svenske Hær i Marche mod Lund, Oberstløjtnant Bars til — straks — med Fortropperne at følge Fjendens Bevægelse. Af den Instruction, som Bars og Ritmester Artmar modtog: at møvere sig med Fjenden og staa, naar han stod, kan ses, at Arenstorff dengang nærrede det Haab at naa Højderne

foran Lund før Svenskerne, og hans Ordre til Fortropperne om ikke at jage frem, dersom Fjenden gjorde Holdt, maa være dikteret af Ønsket om at vinde Tid til at faa Hæren rangeret paa den nye Front. Om Oberst Brockenhuus selv har taget Initiativet til at følge Fortroppersnes Bevægelse, eller om han har erholdt Ordre dertil samtidig med Forvagten, kan nu ikke ses. Han maa imidlertid være brudt tidligt op, da han under Fremmarchen var tæt bag Fortropperne.

Da Arenstorff — efter det omtalte Krigsraad — kom tilbage til Lejren, hvor Tropperne vare i Begreb med at indtage deres Pladser i Slagordenen, befalede han Sandberg til „in Eyl“ at avancere med Fløjen, uagtet anden Linie endnu ikke var i Orden. Generalmajoren gjorde da opmærksom paa, om det ikke var raadeligere at vente med Fremrykningen til hele Hæren var rangeret, „da wir allein des Feindes Force nicht assistiren können“. Da Arenstorff maaske har indset det berettigede i Sandbergs Indvendinger, men ikke har kunnet afkræfte dem, tog han det Parti at fare op og lod haarde Ord falde, som dog Sandberg ikke omtaler i sit Indlæg. Samtalen havde ikke været uden Vidner. Kaptlt. Essemann var nemlig i samme Øjeblik passeret forbi Generalerne og havde da hørt Arenstorff sige til Sandberg: „Hr. General Major, ich komme mit euch nicht zurecht. Lasz ein Regiments-Quartiermeister von der Aufwartung den General Major Meerheim ansagen, dasz er zu mihr komme“. Man behøver ikke som Generalerne Arenstorffs Forsvarer i Tankerne at konstruere den hele Scene med tilhørende Fortolkninger for at komme til det Resultat, at den underordnede maatte bøje sig under sin Foresattes Vilje, men man har ingen Ret til heraf at uddrage den Slutning, at Sandberg med indædt Harme er gaaet til sin Gerning og kun slavisk har villet parere den givne Ordre uden at iagttage de Pligter, der paahvilede ham som Næstkommanderende ved Fløjen. Tilmed glipper ogsaa det eneste Bevis,

som Forfatteren kan føre for Sandbergs ophidsede Sindsstemning; thi den Samtale mellem Generalmajoren og Ritmester Buggenhagen¹⁾, der skal godtgøre Førstnævntes Forbitrelse, fandt ikke Sted om Morgenens, men først paa den anden Side Aaen ved Anneløv Kl. mellem 3 og 4 om Eftermiddagen, eftersom Ritmester Buggenhagen under Udmarchen fra Lejren og under hele første Del af Kampen laa i sin Hytte med et kvæstet Ben og først kom til Stede, da Retræten var i fuld Gang og Sandberg i Nærheden af Lejren rangerede Resterne af Fløjen²⁾. Buggenhagens Ytring om, at de ikke skulde marchere saa spredt³⁾, gælder derfor Flygtningene paa Landskronevejen og faldt paa. et Tidspunkt, da Ævret var opgivet og da det alt begyndte at skimre, saa Sandbergs Svar — at Arenstorff var forud — maaske simpelt hen kun er et Udslag af det almenmenneskelige Ræsonnement, at der ikke var Anledning til at gøre store Anstrengelser for at faa de adspredte Tropper samlede, eftersom den Overordnedes Øje ikke hvilede paa dem, og Flugten „allgemach“ gik til Landskrone.

Uagtet Fløjen altsaa endnu ikke var rangeret, fik Sandberg Ordre til — ved Afmarche til venstre i Kontramarche — hurtigst muligt at avancere mod Fjenden. Spørgsmaalét bliver nu, om Kontramarchen — efter den almindelige Antagelse — er udført inden for hver enkelt Træfning, og om General Arenstorff altsaa er rykket frem, formeret paa lignende Maade som den svenske

1) Se Generalerne Friderich og Carl v. Arenstorff, Side 183 ff., hvor der udsiges, at Generalmajoren under Fremrykningen mod Lund red hos Ritmester Buggenhagen ved den 11. ell. 12. Eskadron. Forfatteren underlægger her Sandbergs Svar „Der General würde vorann seyn“ den Mening, at det ikke kom Sandberg ved, om man marcherede spredt, Generalen skulde faa det, som han vilde have det. Sandberg skulde vise ham, at han nok skulde følge efter.

2) Buggenhagens Svar paa Sp. 5 og Sp. 20.

3) Buggenhagens Svar paa Sp. 33.

Hær i to jævnsides Kolonner med Træfningsafstand, eller om han — efter at være kommen fri af Lejrterrainet — har opstillet Fløjen efter ordre de bataille i en skraa Linie med Front mod den paa Landskronevejen marcherende Fjende. Ifølge Vidneudsagnene til Sp. 10 var Fløjen formeret i Slagorden, men det fremgaar ikke bestemt, om der herved skal forstaaes den første eller den sidste af disse Formationer, og om der ved „Contramarche nebenst dem Feind“ kun sigtes til en Fremrykning mod . Lund jævnsides med Fjendens Marchelinie. Efter Oberstløjtnanterne Oertzens og Wortmanns samt Kornet Holsts's Svar paa nævnte Spørgsmaal synes det imidlertid, som om Fløjen efter Udmarchen fra Lejren var bleven rangeret („in Bataglie gestellt“), og Oberst Brockenhuus vil da have set Hs. Majestæt ride frem og tilbage foran Eskadronerne for at opmuntre Folkene. Oertzens Tilføjelse — at de paa Grund af Defileringen ikke havde kunnet blive i deres Linier og Distancer — taler ligeledes for Sandsynligheden af, at Fløjen har været formeret til Angreb ved Indsvingning i Slagordenen og ikke dannet to sammenhængende Kolonner — eftersom Oertzen saavel som en Del af Vidnerne under Sp. 13-14 — vel næppe vilde have betegnet de bag hverandre i Marchekolonne følgende Eskadroner som en Linie. Da Fremrykningen skete i Fjendens Paasyn, og Modstanderne fra Minut til Minut nærmede sig hinanden paa to konvergerende Linier, er det ogsaa forstaaeligt, om Carl Arenstorff, der kun tænkte paa hurtigst muligt at kaste sig over den svenske højre Fløj, allerede ved Lejren har ordnet den til hans Raadighed staaende Styrke saaledes, at den straks kunde gaa over til Angreb. Desuden maatte de enkelte Regimente i en opmarcheret Slagorden hurtigere og lettere kunne sno sig igennem det stærkt kuperede Terrain end de sammenhængende, dybe Kolonner, hvor enhver Standsning af Tøten maatte forplante sig til alle de bagved værende Eskadroner og forsinke Fremrykningen. Fuld Klarhed

om, hvorledes Fremmarchen mod Lund er foretaget, kan vel næppe opnaas, men man kan konstatere, at Regimenterne optraadte paa Kamppladsen i den Rækkefølge fra venstre Fløj, hvori de skulde staa efter den oprindelige ordre de bataille, enten dette nu skyldes en Afmarche fra venstre eller den Omstændighed, at de højre Fløjregimenter under en opmarcheret Slagordens Fremrykning maatte hænge bagud, da Angrebepunktet, Fjendens Fortrav, stadigt forskød sig til venstre. Regimenternes Orden bliver da — regnet fra venstre Fløj — følgende: 4. jyske, holstenske, Rauchs hvervede, 2. jyske, 2. fynske og 3. jyske, idet Brockenhuus' Dragoner alt vare forude, og jyske Rostjeneste — paa Grund af sit Vagthold ved Hovedkvarteret — først kom til Stede, da Kampen var i fuld Gang. Efter Vidneudsagnene avancerede Fløjen nu saa længe det lod sig gøre „i Batailleorden“; men Terrainet var saa gennemskaaret af Stendiger, at Forbindelsen snart tabtes, og hver Eskadron skiftevis ved Afbrydning og Opmarche maatte se at klare sig, som den kunde bedst. Da Marchen samtidig paaskyndedes, manøvrerede snart hvert af de seks Regimenter for sig. Det er forstaaeligt, at Ledelsen under saadanne Omstændigheder blev overmaade vanskelig. Afdelingerne vare saa at sige fra Defilerings Begyndelse, indtil de bleve indviklede i Kamp, givne ud af Hænderne paa Arenstorff og Sandberg.

Kong Christian og hans Broder Prins Jørgen fulgte Fløjens Bevægelse. Kongen var ledsaget af en Del Kavalerer, hvoriblandt vistnok Admiral Niels Juel, Overjægermester Vincents Hahn og den senere Krigssekretær Jens Harboe. I Hist. Tidssk. 7 R. II, 29 udtales der en Formodning om, at han tillige skulde have medtaget en Eskorte af Garden til Hest, men noget saadant antydes ikke i Aktstykkerne og synes næppe rimeligt, da Garden ikke — som Vaupell angiver — stod ved Svenstorp hos Kongen, men laa i Lejren sammen med de øvrige Rytterregimenter, hvor den havde faaet anvist Plads paa

yderste højre Fløj. Da der under det hovedkulds Opbrud om Morgenens var saa meget, hvorm Kongen skulde tage Bestemmelse, har han næppe givet sig Tid til at kommandere en Eskorte fra yderste højre, hvilket ogsaa skulde synes overflødig, da Kongen jo under Fremrykningen var omgivet af venstre Fløjs Regimenter og paa ethvert givet Tidspunkt kunde beordre et af disse til at afgive, hvad han i saa Henseende ønskede. Dette skete virkelig ogsaa senere, da Retraiten begyndte; Brockenhuus' Dragoner bleve nemlig da beordrede til at følge Kongen.

Da Carl XI saa, at det var de Danskes Hensigt at gøre ham Stillingen ved Lund stridig, lod han sin højre Fløj — der, som omtalt, dannede Tæterne af hans to Kolonner — paaskynde Marchen. Der opstod derved — ligesom paa dansk Side — et Mellemrum imellem den fremad ilende Fløj og den øvrige Del af Hæren, eftersom det svenske Infanteri ikke kunde følge saa hurtigt efter. Men da Svenskerne kun behøvede at svinge ind til venstre for at staa i Batailleorden, vilde denne Uforsigtighed næppe faa skæbnsvangre Følger, navnlig da man saa, at kun den danske venstre Fløj endnu var under Fremrykning. Marchen gik tæt V. om Valkärren, og for ikke at blive forulempet under Forbidefileringen, beordrede General Ascheberg — uden at underrette Føreren for Fortravet derom — Oberstløjtnant Lode til med sine tre Eskadroner at besætte denne Landsby. Ifølge Bjørlin Side 139 skulde Ascheberg have truffet denne Disposition, fordi en Del af de danske Fortropper anfaldt Valkärren, men Vidneforhørene i den Sandbergske Sag melde intet om et saadant Forsøg. Da Fortravet af begge Hære jøge afsted jævnsides paa to hinanden skærende Linier og følgelig nærmede sig hinanden mere og mere, kan det dog maaske fra svensk Side have set ud som om de Danske havde til Hensigt at bemægtige sig dette Punkt. Efter alle Vidneudsagnene begyndte imidlertid Fægtningen først under Lund „bey der Windmühle“. Men der behøves vistnok ingen Undskyldning for Aschebergs

Handlemaade. Valkärre var af saa stor Betydning saavel for den svenske højre Fløjs som for den hele Hærs Op-marche, at Lodes 3 Eskadroner, selv om de, som Forholdene udviklede sig, ikke fik Lejlighed til at deltage i Fortroppernes Kamp, udførte et langt betydningsfuldere Hverv i Valkärre, end om de havde fulgt Fortravet. Derimod er det en Selvfølge, at Ascheberg burde have underrettet Fersen om, at han havde disponeret over Halvdelen af hans Styrke og ikke ladet det komme an paa, at denne selv skulde opdage det.

Oberst Rolshausen havde imidlertid fortsat Marchen og naaede at faa Vejmøllebakken foran Lund besat samtidig med, at det danske Fortrav ankom til det sydlige Affald af Galgebakken. Oberstløjtnant Bars havde ikke formeret sine Fortropper som Eskadroner, men delt dem i seks à syv Troppe, og Rolshausen har sikkert været formeret paa lignende Maade. Da begge Modstandere gjorde Holdt og maalte hinanden, sendte General Arenstorff — der endnu var under Defileringen — Kaptajnløjtnant Essemann til Oberst Steensen og beordrede denne til at lade Fortropperne avancere, men Steensen undskyldte sig med, at Oberstløjtnant Bars ikke vilde finde sig i, at der blev gjort Indgreb i hans Kommando. Det blev da Rolshausen, der gjorde Begyndelsen, idet han gik frem til Angreb — vistnok saavel fra Vejmøllebakken som fra Lund-Landskrone-Vej. De Danske modtog Angrebet med Karabinild og gik derefter over til Modangreb. Oberst Rolshausen blev dødelig saaret, og hans Folk kastedes. Samtidig med at Carl XI sendte Budbergs Dragoner frem over Landskrone-Vej, ankom Brockenhuus' Dragoner paa Kamppladsen. De Danske gik nu atter frem til Angreb, kastede Fjenden ned af Vejmøllehøjen, og Brockenhuus' Regiment splittede Budbergs Dragoner. Da Drabanterne (den svenske Hestgarde) nu ilede frem til Understøttelse for de svenske Fortropper,

¹) Essemanns Svar paa Sp. 12.

opstod der en haardnakket Kamp om Besiddelsen af Vejrmøllebakken. Begge Parter vare lige stærke og efter et blodigt Haandgemæng trak begge sig tilbage for at ordne sig paa ny. Klokken var da 8¹/₂.

Den svenske højre Fløj var nu kommen op og svingede ind i Slagordenen. Første Linie dannedes af Livregimentets fem Eskadroner under Nils Bjelke og fire Eskadroner Finner under Oberst Baranoff. Den tog Stilling Ø. for Landskrone-Vejen med Front imod Galgebakken, medens anden Linie formerede sig paa den anden Side af denne Vej, skilt fra første Træfning ved to Stendiger. Forreste Træfning førtes af Kongen personlig, anden Træfning af General Wittenberg. Denne bestod af to Eskadroner af den gamle Adelsfane (Drake), to Eskadroner af den nye Adelsfane (Güntersberg), én Eskadron smaalandske Rytteri (Ramsvärd), én Eskadron af Civilstatens Bevillingsryttere (Rhen-sköld) og én Eskadron skaanske Dragoner under Oberstløjtnant Goes. Efter at Træfningerne vare formerede gav Carl XI Ordre til Fremrykning. Den danske venstre Fløj nærmede sig nu i en skraa Linie — en échelon — med de venstre Fløjeskadroner længst fremme. Uagtet Regimenterne havde defileret over Grøfter og Gærder, saa at undertiden knap to Mand kunde ride jævnsides, var det dog lykkedes General Arenstorff ved at forcere Marchen med de yderste venstre Eskadroner af Fløjen at tilbagelægge de ³/₄ Mil fra Lejren i mindre end ¹/₂ Time. Generalen var selv foran ved sit Regiment. Da han saa den svenske første Linie rykke frem, skød Rytterofficeren op i ham, og han glemte sin Stilling som Overgeneral. I Stedet for at afvente, at de tilbagehængende Eskadroner vare alignerede, saa at Fløjens Slagorden kunde formeres, satte han sig i Spidsen for første Træfning af sit Regiment og førte sine tre Eskadroner frem til Angreb, idet han med Pallasken vinkede Ritmester la Mare, der førte Regimentets anden Træfning, til at følge efter. De tre Eskadroner af holstenske Rytterregiment, der ligeledes nærmede sig Kamplinien, fulgte 4. jyskes Bevægelse

fremad, saaledes at Oberst Henrik Sehested, der selv førte den højre Eskadron i første Træfning — fulgt af Ritmester Pogwisch, der førte Reserven i anden Linie, travede efter Ritmester la Mare af 4. jyske, medens Oberstløjtnant Oertzen, der havde venstre Eskadron i første Linie, veg ud til Siden og ilede Brockenhuus' Dragoner til Hjælp, ved hvis venstre Side han kom til at kæmpe. Dragonerne bleve nemlig i Øjeblikket haardt trængte af de svenske Drabanter og Liveskadronen af Livregimentet, som Carl XI havde sendt frem til Drabanternes Understøttelse, da disse ikke havde formaaet at trænge de Danske ned af Vejrmøllebakken. Den svenske Konge søgte under Fremrykningen halvcirkelformet at omfatte de danske Eskadroner. Regnet fra højre Fløj angrebe altsaa Drabanterne og Bjelkes Liveskadron fra Vejrmøllebakken, medens de fire andre Eskadroner af Livregimentet og Baranoffs fire Eskadroner Finner angrebe fra Landskrone-Vejen. Lige over for paa dansk Side stod — regnet fra venstre Fløj — Oertzens Eskadron, de tre Eskadroner Dragoner, de to andre Eskadroner af holstenske og tre Eskadroner af 4. jyske Rytterregiment, idet Sehested ved Indrykning i Slaglinien med sine to Eskadroner maa have søgt ind til venstre for 4. jyske Regiment¹⁾. Desuden vare vel Afdelinger af begge Hæres Fortrav blandede ind mellem Regimenterne. Svenskernes anden Træfning fulgte ikke Bevægelsen fremad. Dens Fører, General Wittenberg, var bag Landskrone-Vejen bleven haardt saaret af en vild Kugle og ført bort, og Træfningen stod saaledes i Øjeblikket uden Fører.

Det er vanskeligt at fastholde Momenterne under en Rytterkamp, hvor Situationerne veksle fra Minut til Minut, og i den paafølgende Kamp skifte Momenterne saa hurtigt, at det næsten er umuligt at rede dem ud, især da Kilderne indbyrdes synes at modsige hverandre. Medens saaledes Bjørnin udtaler, at de Danske „icke voro

¹⁾ Jfr. Kornet Holsts Svar paa Sp. 13. S.

sena att möta de anfallande på halfva vägen“, synes han dog at ville antyde, at Kampen — paa begge Sider — er begyndt med Karakollering¹⁾, idet han — efter Spe-gels²⁾ Diarium — anfører, at de Danske skød først, hvorpaa Svenskerne svarede med en Salve, „som varede en fjerdedels stund“. Efter de danske Aktstykker og navnlig efter foranstaaende Vidneudsagn af Officererne af 4. jyske og holstenske Rytterregiment maa dog disse seks Eskadroner lige fra Marchen være gaaede over til Angreb, og det første Sammenstød maa have fundet Sted i Dalstrøget S. og V. for Galgebakken, den saakaldte Møllevang. Som omtalt chargerede General Arenstorff selv i Spidsen for sit Regiment og førte Oberst-løjtnant Wortmanns Eskadron frem mod Fjenden. Men Generalen blev straks haardt saaret af en Kugle i Armen og maatte bringes ud af Kampen. Medens Drabanterne og Livregimentet fra alle Sider trængte haardt ind paa Brockenhuus' og Sehesteds Regimenter, kastedes de fire finske Eskadroner saa eftertrykkeligt, at de spredte sig for alle Vinde og kunde ikke igen bringes til at staa, uagtet Kong Carl selv søgte at standse deres Flugt. Forladt af Finnerne trak Bjelke sig ud af Kampen for at ordne sig, hvorpaa han umiddelbart efter paa ny gik frem til Attake og efter en hidsig Kamp trængte de Danske op ad den vestlige og sydlige Skraaning af Galgebakken. De yderste Eskadroner af den danske venstre Fløj (3: fire jyske Eskadroner) bleve under Kampen „pousserede“ ind paa Sehesteds Eskadron og flygtede³⁾. Det maa være

1) Geled efter Geled travede en halvhundrede Skridt frem, afgav en Salve, højre Halvdel svingede højre, venstre Halvdel venstre helt omkring og satte sig i Queuen af Eskadronen.

2) Carl XI.s Hofpræst, der fulgte Arméen.

3) Kornet Holst' Svar paa Sp. 13. Side. Da Holst udtrykkelig nævner, at de flygtende Eskadroner stode yderst paa Fløjen, maa det nødvendigvis være denne Kamp, han tænker paa, og ikke den senere Kamp paa Galgebakken, hvorimod Kruses Svar paa Sp. 18 vistnok gælder den sidstnævnte Kamp.

disse Sammenstød, som Oberst Brockenhuus ifølge sit Svar paa Sp. 13 kun kan estimere „für ein Rencontre und keine Bataglie“. Om Brockenhuus er bleven saaret her, kan ikke afgøres, men hans og Sehesteds Regimenter maa formentlig allerede nu have været stærkt medtagne efter de haarde Kampe, de havde maattet bestaa under deres Forsøg paa at understøtte Fortropperne. Paa svensk Side havde Tabene under disse Fortravsfægtninger været betydelige. Alene Livregimentet skal efter Björllins Beretning have faaet tre Ritmestere og fire Løjtnanter dræbte og to Ritmestere saarede samt mistet en Standart. Kl. maa da omtrent have været 9^{1/2}.

Naar Fremstillingen af denne Kamp er væsentlig forskellig fra den, der findes hos Generalerne Arenstorffs Forsvarer, Side 125 ff., ligger det i, at Forfatteren her sammenblander disse Fortravskampe med den derpaa følgende Kamp om Galgebakkens vestlige Affald, og at han ikke har gjort sig Rede for, hvorledes Eskadronerne fulgte paa hverandre. Han har saaledes ladet Siegroths Drabanter, der stode yderst paa Svenskernes højre Fløj, kæmpe med Arenstorffs Regiment, der var kommen ind yderst til højre for de hidindtil paa Kamppladsen indtrufne danske Regimenter, og ladet Brockenhuus' Dragoner endnu tumle sig ude i Terrainet med Budbergs Dragoner. Forfatteren synes heller ikke at være rigtig klar paa, hvor stor den danske Styrke i det givne Øjeblik var; thi medens han i Teksten lader Fløjens efterfølgende Regimenter — i det mindste delvis — være naaede op, angiver han selv i Noterne, at Arenstorffs Regiment var det yderste Regiment (til højre) paa Fløjen. Af Vidneudsagnene fremgaar det imidlertid tydeligt, at kun Brockenhuus' Dragoner, fire jyske og holstenske Rytterregimenter have deltaget i Fortravskampene. Dersom den danske Fløjs 22 Eskadroner vare naaede op til Kamplinien, vilde det ogsaa have været mere end dumdristigt af Carl XI med sin første Træfning (Drabanterne, fem Eskadroner af

Livregimentet og fire Eskadroner Finner) at have voget et Angreb paa hele den danske Fløj.

Under den Kamppause, der fulgte efter Skjærmydslen paa Møllevangen og paa den ydre Skraaning af Galgebakken, naaede endelig Resterne af den danske venstre Fløj — med Undtagelse af jyske Rostjeneste — frem til Kamplinien. Fra svensk Side maa man have set de mørke Eskadroner aftegne sig paa den hvide Snemark, idet de i skraa Retning ilede den lille tapre Hob paa Galgebakken til Hjælp, og Carl XI kunde under saadanne Omstændigheder ikke tænke paa at forny Angrebet, før han havde trukket sin anden Træfning til sig. Man havde nemlig nu opdaget Aarsagen til, at denne ikke havde fulgt den fremadgaaende Bevægelse, og den var da bleven beordret frem over Landskrone-Vejen, idet dog Oberstløjtnant Goes med de skaanske Dragoner blev efterladt ved Vejrmøllebakken for at bevogte de i de foregaaende Træfninger tagne Fanger. Der er vel næppe nogen Tvivl om, at Rygtet om Overgeneralens Uheld maa være naaet de fremrykkende danske Regimenter, før de kom op i Stillingen. Generalmajor Sandberg vil derfor have følt, at Ansvar for Fløjen nu hvilede paa ham alene, og han har sikkert været forude ved de første Regimenter af Forstærkningen for at anvise Plads. Efter Oberstløjtnant Bibows Udsagn til Sp. 13 og 14 og Løjtnant Hartvigs Svar til Sp. 10 er 2. fynske — og rimeligvis ogsaa de andre Regimenter blevne opstillede i „bataille rangée“¹⁾. Den hele Styrke maa vel altsaa have været formeret saaledes, i det vi gaa ud fra venstre Fløj: Oertzens Eskadron, tre Eskadroner Dragoner, de to andre Eskadroner af holstenske, to Eskadroner af Rauchs hvervede, tre Eskadroner af 2. jyske, tre Eskadroner af 2.

---

1) Naar derimod Kornet Holst til Sp. 10 udtaler, at Regimenterne ere stillede af den salig General, maa han paa Grund af den efterfølgende Tidsbestemmelse tænke paa Rangeringen efter Frontforandringen oppe ved Lejren.

fynske og tre af 3. jyske Rytterregiment, hvoraf vel seks eller syv Eskadroner have dannet anden Linie. Da Svenskernes bageste Træfning omtrent samtidig kom op, ordnede Kong Carl sin Fløj ligeledes paa to Linier, før han gik frem til Angreb. Regnet fra højre, dannedes første Linie af Drabanterne og Livregimentets fem Eskadroner, anden Linie af gamle Adelsfaners to Eskadroner, nye Adelsfaners to Eskadroner, én Eskadron smaalandiske Ryttere og én Eskadron Civilstatens Bevillingsryttere, idet paa svensk Side Budbergs Dragoner og Finnerne, paa dansk Side de fire jyske Eskadroner flakkede om bag Linierne og ikke kunde bringes til at staa. Medens den danske Fløj altsaa talte 17 Eskadroner, talte den svenske kun 12, naar man for begge Parters Vedkommende ser bort fra deres respektive Fortrav; men Moralen hos de seks danske Eskadroner paa yderste venstre Fløj, der to Gange vare blevne kastede, var vist allerede den Gang stærkt rystet. Hvor store de svenske Rytterkompagnier have været, ser man sig ikke i Stand til at angive. De danske talte imellem 60 til 80 Heste.

Klokken maa have været lidt over 10, da Carl XI stillede sig i Spidsen for sin nu samlede højre Fløj og rykkede frem med Eskadronerne i anden Linie bag Mellemrummene i første. De Danske modtog Angrebet med en Salve, hvorpaa de gik over til Modangreb. Ført af sin heltemodige unge Konge — hvis Skæbne maaske var afhængig af det heldige Udfald af denne Kamp — borede den svenske højre Fløj sig søm en Kile ind i den danske Slagorden. Dens anden Træfning brød igennem den danske første Linie og angreb Reserverne bag denne, omtrent samtidig med at Eskadronerne i Fronten tørnede sammen¹⁾,

¹⁾ Ritm. Bernstorffs Svar paa Sp. 14 og Oblt. Oertzens Svar paa Sp. 17. Kilderne angive vel ikke udtrykkelig, at Eskadronerne af den svenske anden Træfning vare formerede bag Mellemrummene i første Træfning, men der er paa den anden Side intet der tyder paa, at Carl XI skulde have gjort Brud paa den almindelige Kampformation og forlænget sin Angrebsfront ved at trække

og snart var den hele Ryttermasse — som i Middelalderens ubevægelige Rytterkampe — blandet i et stort Haandgemæng, og Slagpladsen indhyllet i en saadan Krudtrøg, at man havde ondt ved at skælne Ven fra Fjende. Det fortælles saaledes, at Kong Carl under Kampbuldret satte sig i Spidsen for en dansk Eskadron, befalede den at rykke frem „och röra spelet“, og først opdagede sin Fejltagelse, da Krudtrøgen var draget noget bort. Træfningerne opløstes. Eskadronerne trængte ind i hverandre. Al Orden og Kommando ophørte; det var, som et svensk Øjenvidne skriver, „intet möyligt at beskrifve huru det gick till“. Om Sammenstødet har varet i Minutter eller Kvarterer er umuligt at angive. Vidnerne i den Sandbergske Proces udtale sig ikke herom, og da Indtrykkene i saadanne Øjeblikke veksle med rivende Fart, maatte man vel ogsaa være varsom med at bygge paa Tidsangivelser, der hidrørte fra Deltagere i selve Kampen. Derimod foreligger til Besvarelsen af dette Punkt et værdifuldt Vidnesbyrd af en Mand, der dengang endnu var udenforstaaende. Som det vil erindres fik Oberst Kruse først Ordre til at afmarchere med jyske Rostjeneste fra Hovedvagten ved Svenstorp, da de øvrige Regimenter af Fløjen alt forlængst vare rykkede ud, og efter at disse efter Kruses Forklaring til Sp. 10 havde faat $\frac{3}{4}$ Mils Forspring. Obersten jog derfor afsted i frit Trav for at søge sin Plads i Slagordenen, og saa, da han var i et Kanonskuds Afstand fra Kamppladsen, at Fløjen allerede var „in Fevr und Flammen“. Det lykkedes dog Kruse — efter at have tilbagelagt den angivne Afstand — endnu at komme tidsnok til at understøtte

---

anden Træfning op til højre i Højde med første Linie. Et omfattende Angreb fra V. og SV. vilde desuden — dersom det lykkedes — let kunne kaste den danske venstre Fløj ind paa dens naturlige Retraite (paa det fremrykkende Centrum), og det maatte jo netop være Svenskerne's Opgave at kaste Fløjen bort fra det danske Infanteri.

to Eskadroner af Sandbergs Regiment, „die meisten[s] über den Hauffen wären“. Men bedre end alt andet taler Officerstabene for at Kampen ikke har havt Karakter af en almindelig Renkontrefægtning. 2. jyske Rytterregiment fik saaledes Oberstløjtnant Jean Paulli Kremberg, Ritmestrene Mogens Marsvin og Andreas Lepper samt Løjtnant Christoffer Hans Korff dræbte, Regimentschefen, Oberst Jacob Bülow, Kaptajnløjtnant Marcus Flörche, Kornet Cay Pogwisch og Major Gottfred Tillisch saarede — den sidste dødeligt; holstenske Regiment mistede Ritmestrene Anton Hans Wackerbarth og Otto Reventlow og fik Oberst Henrik Sehested, Oberstløjtnant Claus Oertzen og Major Frants Carl Angeloch saarede. Desuden vides Oberstløjtnant Grev Henrik Detlev Holck af jyske Rostjeneste, Oberstløjtnant Burchard Drewitz og Kornet Frederik Christian Friis af 3. jyske, Oberstløjtnant Hartnach Bibow og Major Johan Ernst Hagedorn af 2. fynske Rytterregiment og Ritmester Henrik Detlev Bernstorff af Rauchs Regiment at være blevne saarede her. Paa svensk Side faldt Chefen for Drabanterne, den tapre Oberst Siegroth. Begge Ritmestrene ved nye Adelsfane bleve skudte, og Chefen for Fanen, Oberst Güntersberg, Majoren ved Livregimentet og flere andre Officerer saarede. Det er forstaaeligt, at Tabet af saamange Eskadrons- og Kompagnichefer har forøget den almindelige Forvirring. Flere af de danske Rytterkompagnier bleve nu førte af Kornetter, flere vare aldeles blottede for Officerer¹⁾. „Konfusionen“ tog derfor til fra Minut til Minut, og Panikken begyndte at gribe de danske Ryttere. Oberst Kruse forklarer til Sp. 18 at, medens han selv var i fuld Aktion, saa han, at „unter Lund und nicht weit von der Poincte des lincken Flügels 3 Squadronen zu gleich sind durchgegangen“. Obersten kunde ikke se, til hvilke Regimenter disse Eskadroner hørte, men det maa have været Eskadroner af Brockenhuus' og Sehesteds Regimenter,

¹⁾ Oberstløjtnant Oertzens Svar til Sp. 15.

der fra den tidlige Morgen havde bestaaet tre haarde Kampene og mistet næsten alle sine Førere.

Imidlertid havde Svenskerne uimodstaaeligt trængt de Danske ned ad den østlige Skraaning af Galgebakken. Følgende det af Eskadronerne paa venstre Fløj givne Eksempel, gjorde de Danske omkring og søgte — i Tillid til deres gode Heste — at unddrage sig det knugende Tag. Tilbagetoget gik forbi Lund Ladegaard, langsomt efterfulgt af de Svenske. Efter Björlin blev Oberst Henrik Sehested her indbragt som Fange. Dødeligt saaret i den foregaaende Kamp, har han formodentlig ikke kunnet fortsætte Flugten længere. Paa Bakkekammen NV. for Ladegaarden, hvor der efter Björlins Opgivende skal have staaet nogle danske Kanoner¹⁾, fik Sandberg en Del af Fløjen standset og rangeret, medens Hobe af Flygtninge allerede nu begyndte at sprede sig til alle Sider i Terrainet, idet de søgte at redde sig over Löddea. Oberst Kruse forklarer til Sp. 23, at Sandberg selv havde jaget Oberstløjtnant Drewitz²⁾ Kompagni af jyske Rostjeneste og General Arenstorffs Livkompagni sammen og med den saaledes formerede Eskadron stillet sig i anden Linie bag Kruse.

Kong Christian havde været til Stede ved hele den foregaaende Kamp, lige fra Udrykningen om Morgenen, da han i Artmars Overværelse selv uddelte Feltraabet til Oberstløjtnant Bars. Ifølge de svenske Beretninger har den danske Konge og Prins Georg fægtet i de Kæmpendes Rækker. Uheldigvis er den eneste Relation, der gaar nærmere ind paa Kongens personlige Deltagelse i Slaget ved Lund, af tvivlsom historisk Værdi. Det er en af Sekretær i tyske Kancelli, Frederik Moth, den 5. Decbr.

1) De danske Relationer omtale ikke Kanoner paa dette Sted. Der er dog en Mulighed for, at der her har været anlagt et bestykket Retranchement til Dækning af Lejren mod S.

2) Som det vil erindres, var Oblt. Drewitz bleven saaret paa Galgebakken, og Arenstorffs Liveskadron havde allerede trukket sig ud af Kampen under Fægtningen paa Møllevangen.

1676 forfattet Kladde, forsynet med Randgloser af Storkansler Frederik Ahlefeldt¹⁾. Den Del af Aktstykket, der omhandler Kongens Ophold ved venstre Fløj, lyder saaledes, idet Storkanslerens Bemærkninger ere indskudte med Petitskrift: „In wärender dieser gantzen Action haben Ihre Mj. zu gleich mit dero Hr. Bruder, Prince Georg, sich überall, wo esz am heisesten daher[ge]gangen, gefunden. Da Sie dan zu unszerem rechten Flügel, welcher eben in Action gewesen [sich] begeben [addatur: vom Printzen! — et de rege: das er umbringet gewesen! — sich bemühet — den Flügel nicht zu Stande bringen können!]. Koncepten gaar derpaa over til at behandle Forholdene ved Centrum og højre Fløj og udtaler, at Kongen ved højre Fløj „mit dero Leibgarde auff den Feind getroffen“ i hvilken Sætning Ahlefeldt vil have indflettet, at Garden chargerede 12 Gange. Paa et indlagt løst Stykke Papir findes Moths Udkast til de af Storkansleren forlangte Rettelser, og Koncepten blev derefter i sin rettede Skikkelse fremlagt for Offentligheden i Paullis maanedlige Relationer for December 1676²⁾) som en officiel Beretning om Slaget ved Lund. Men der var saa meget i dette, der skulde skjules, saa meget, der skulde dækkes over. De uheldige Episoder ere derfor behandlede paa en sløjfende Maade, idet de forskellige Kampmomenter ikke ere holdte ud fra hverandre, men blandede paa en saa forvirrende og vildledende Maade, at man tydeligt faar Indtryk af, at den hele Fremstilling er sat paa Skruer. Beretningen mister derfor sit Værd som historisk Kilde. Aktstykkerne i den Sandbergske Proces give ikke nogen Antydning af, at Kongen — saaledes som hans Overgeneral — selv har kastet sig ind i Kampen og ført en Afdeling til Angreb. Men selv om han ikke personlig har fægtet med, er det notorisk, at han har opholdt sig i saa umiddelbar Nærhed af Kamplinien, at han fra sin

¹⁾ Dan. Kong. Hist. 163 C. Rigs Ark.

²⁾ St. kongl. Bibl.

Standplads har kunnet overse og lede denne. Christian V har ved mange Lejligheder godtgjort, at han var i Besiddelse af stort personligt Mod, og den Kampiver, der efter Frederik Arenstorffs Relation¹⁾ besjælede Kongen den 4. Decbr., maa uimodstaaeligt have bragt ham saa nær de Kæmpendes Rækker som muligt.

Efter at Fløjen var sprængt og alt var i Deroute, svævede Kongens Person i Fare. Brockenhuus' Dragoner bleve derfor beordrede til at støde til ham som Eskorte. Disse maa rimeligvis — da de forlode Kampen paa Galgebakkens østlige Affald — være blevne kastede i sydøstlig Retning, thi Oberst Steensen beretter under Sp. 19, at det havde været hans Agt „at sætte sig paa Kirkegaarden“ (∴ Hellne kyrkovång), men at han saa mødte Dragonerne og kort efter Kongen. Saa vel Kongen som Dragonerne maa altsaa have opholdt sig i disse Egne. Steensens Svar synes i det hele at tyde paa, at en Strøm af Flygtninge er gaaet i Retning af Kirkevangen. Da Obersten som bekendt var uden Kommando og ikke synes at have deltaget i nogen af de foregaaende Kampe, men kun er redet rundt som Amatør, vilde han vel næppe — ene som han var — have tænkt paa at styre sin Kaas mod dette Punkt, naar ikke andre før ham havde vist Vejen derhen. Obersten sluttede sig nu til Kongens Følge.

Den danske Hærs Centrum og højre Fløj havde imidlertid foretaget sin Frontforandring og var nu naaet frem i Højde med den flygtende Fløj. Infanteriet rettede sin Marche mod St. Libers Høj, 800—1000 Alen N. for det Sted, hvor Fortropskampene vare begyndte. Uagtet kun en smal Bakkeaaas skilte det fremrykkende Fodfolk fra de med Sandberg retirerende Eskadroner, er der dog — hvor utroligt det end synes — kun ét eneste af de 31 Vidner i den Sandbergske Proces, der vil have vidst Besked om, hvor Infanteriet var. Selv Oberst Kruse,

¹⁾ F. Arenstorffs Indlæg af 4. April.

som paa sit Ridt ned til Kamppladsen havde passeret og distanceret Fodfolket, fastholder, at venstre Fløjs Eskadroner ikke kunde repliere sig paa Infanteriet, fordi man ikke vidste, hvor dette i Øjeblikket befandt sig, og Ritmester la Mare forklarer, at der endogsaa verserede Rygter om, at Centrum var slaaet. Det eneste Vidne, der har set Infanteriet rykke frem, er Kornet Schneidewind af Forposterne, der til Sp. 19 forklarer, at han — efter at Kavalleriet var sprængt — har set: „dasz einige von der Infanterie Bataillons-Weisz hinter einander seind anmarehirend gekommen“. Efter de svenske Relationer saa Carl XI ogsaa, da Krudtrøgen drog bort „öfver fältet åt venster huru infanteriet i midten gick fram til anfall“, og at nogle af de danske Eskadroner søgte Tilflugt hos dette, forfulgte af en Eskadron af den nye Adelsfane og Rhenskölds Eskadron. De danske Afdelinger, der replierede sig paa Centrum, maa formentlig have været en Eskadron af Rauchs og en af 2. fynske Regiment¹⁾.

Uagtet den svenske Konge altsaa var paa det rene med, at Kampen i Centrum inden føje Tid vilde tage sin Begyndelse, besluttede han dog at benytte sin nylig vundne Sejr og gøre det umuligt for den danske venstre Fløj atter at komme til at optræde paa Kamppladsen. I Stedet for med sin sejrige Fløj at kaste sig over det fremrykkende danske Infanteri, ordnede han Resterne af sine Eskadroner til en Forfølgning, der i flere Timer skulde holde ham fjernet fra Slagets Brændpunkt, idet han dog sendte to Eskadroner Finner, som det nu endeligt var lykkedes at faa samlede, til Understøttelse for sit Infanteri, hvis Flanke ved den svenske højre Fløjs Fremrykning ellers vilde komme til at svæve i Luften. Den Styrke, han kunde disponere over, bestod af 10 Eskadroner, nemlig foruden Drabanterne af fem Eska-

---

¹⁾ Vistnok Oberstløjtnant Bibows Eskadron af 2. fynske, efter at Oberstløjtnanten var bleven saaret. De to andre Eskadroner af Regimentet fulgte Hovedstrømmen.

droner af Livregimentet, to af den gamle og én af den nye Adelsfane og én Eskadron smaalandske Ryttere. Sandbergs Styrke kan ikke angives. Den bestod af Ryttere af alle Fløjens Afdelinger, der i Hast vare jagede sammen og formerede i nye Eskadroner under de forhaandenværende Førere. Har hans Optagelsesstilling — som Björlin angiver — været støttet af Kanoner, maa Betjeningsmandskabet rimeligvis være flygtet, da de saa, at Fløjen i Uorden blev kastet tilbage paa Ladegaarden. Kanonerne kom i alt Fald ikke til Skud, før Svenskerne brøde ind over den saaledes etablerede Arrièregarde, der efter en kort Kamp kastedes og flygtede gennem Lejren. Dette Sammenstød maa have fundet Sted samtidig med at Kampen i Centrum tog sin Begyndelse, det vil sige, omtrent Kl. 11.

Lidt N. for Lejren gjorde Sandberg atter et Forsøg paa at standse Fjenden, eller vel rettere paa at dække Tilbagegangen. Svenskerne vare for en Stund stoppede op i Lejren. De kunde formentlig daarligt løsrive sig fra de Herligheder, den danske Armé her havde efterladt, og begyndte efter Oberst Kruses Forklaring¹⁾ allerede „at caputere“ de syge og Marodørerne i Barakkerne, da disse vilde forsvare deres Ejendele. Den Standsning i Forfølgelsen, der derved opstod, benyttede Sandberg til at samle, hvad samles kunde, og formere sig i Eskadroner. Dette Sandbergs sidste Forsøg er skildret af flere Øjenvidner. Løjtnant Hans Adam Pulow²⁾, der fungerede som Regimentskvartermester ved Frederik Arenstorffs Regiment, var den 3. December bleven sendt til Lund i Tjenesteanliggender og havde tilbragt Natten i Byen. Om Morgenens rygtedes det, at Fjenden stod udenfor. Pulow kastede sig paa sin Hest, sprængte ud for at se om det var Tilfældet, og da han havde faaet Bekræftelse

1) Kruses Svar paa Sp. 20.

2) Pulows Brev af 13. Februar 1677. Krigs Koll. Indk. Sag, Appendix 1677. Det er gengivet i Oversættelse i „Generalerne Friderich og Carl Arenstorff“, Side 201 ff.

herpaa, ilede han tilbage til Lund og gjorde Alarm. Ledsaget af en Korporal jog han derpaa af Sted for at søge sit Regiment, men da han kom ud af Byen, maa han have set Fjenden i Fremrykning mod Ladegaarden og er derved bleven nødsaget til at vige ud mod Ø. Paa sit Ridt her traf han Ritmester Artmar med nogle faa Ryttere, der efter Kampen paa Galgebakken vel vare blevne forsprængte i Retning af Allehelgenesbakken. Ritmesteren satte undervejs Pulow ind i Forholdene, og Flygtningene naaede Lejren netop i det Øjeblik, da Grev Conrad Reventlow med Liveskadronen af 2. fynske Regiment kom tilbage fra Kampen ved Ladegaarden. Pulow skiltes nu fra Artmar og sluttede sig til Ritmester Buggenhagen, der red i Queuen af Reventlows Eskadron. Da de havde passeret Lejren, saa Pulow, at fire eller fem Eskadroner havde gjort Holdt og stillede sig op. Efter hans Formening var det Eskadroner af holstenske og 2. fynske Regiment, men som det vil ses af det efterfølgende, var det Mandskab af alle Fløjens Afdelinger. Løjtnanten angiver, at Kl. da var 10¹/₂, men den maa have været over 11. Hvor vanskeligt det er, under saadanne Omstændigheder, at angive Klokkeslet, illustreres paa en iøjnefaldende Maade ved Vidneforklaringerne til Sp. 2 i Processen, hvor Tidsbestemmelsen for den Meerheimske Alarmering varierer imellem Kl. 8 og Midnat. Pulow forklarer videre, at Svenskerne rykkede frem gennem Lejren, hvorpaa de Danske avancerede c. 30 Skridt, gjorde Holdt og lod Fjenden komme saa nær, „dasz sie kaum ihn [o: in] sich schwencken künnten“. Der afgaves ikke Salve paa nogen af Siderne, men der faldt dog enkelte Skud, „und gieng der Feind mit Degensz hinter die unsrigen drein. Weil die unsrigen besser beritten [waren], alsz verfolgte der Feind sie nicht weit“. Ritmester Buggenhagen forklarer om den samme Episode¹⁾, at medens Eskadronerne endnu stode i Konfusion, gjorde han Sandberg opmærksom

¹⁾ Sp. 20.

paa, at Fjenden avancerede mod dem. Generalmajoren svarede da: „Ja! nun wollen wir treffen!“ og red ned paa venstre Fløj. Men da Fjenden i god Orden rykkede frem og omsluttede dem i en Halvcirkel, gjorde Mandskabet omkring og forlod deres Officerer, uden at det var muligt atter at bringe dem til at staa. Oberst Kruse, Løjtnant Thomsen, Trompeter Michelsen af jyske Rostjeneste, Major Grabow af 2. fynske og Oberstløjtnant Wortmann, Ritmester la Mare og Kaptajnløjtnant Wortmann af 4. jyske, der alle vare til Stede her, udtale ligeledes, at Mandskabet undveg bag Officererne, og at man ikke længer formaaede at holde det til Lydighed. Kaptajnløjtnant Wortmann tilføjer desuden, at Sandberg (før Fjendens Indbrydning) red frem for Oberstløjtnant Wortmanns Eskadron og anviste Oberstløjtnanten (der den Gang kun var Major) hvilken fjendtlig Eskadron han skulde attackere ¹⁾).

¹⁾ Sp. 15. Igennem Svarene til dette Spørgsmaal har man en god Kontrol paa Afdelingernes Deltagelse i de forskellige Kampe. Ritmester Artmar siger saaledes, at han har deltaget i seks Sammenstød, 3: tre Renkontrer med Rolshauszen og Drabanterne paa Vejrmøllebakken, de to Kampe paa Møllevangen og paa Galgebakkens vestlige Skraaning, samt i Hovedkampen paa Galgebakken, hvor han vistnok blev forsprængt mod Syd. — Oberstløjtnant Wortmann af 4. jyske har haft tre Sammenstød og var stillet op til det fjerde, 3: General Arenstorffs Attake, hvorved Finnerne kastedes, Kampen paa Galgebakkens vestlige Skraaning, under hvilken hans egen Eskadron flygtede og som Følge heraf ikke kom til at deltage i Hovedkampen, og endelig Fægtningen N. for Ladegaarden, hvor Sandberg af hans og Oberstløjtnant Drewitz' Folk formede en Eskadron i anden Linie. — Ritm. la Mare af samme Regiment deltog kun i de to første af disse Træfninger og maa altsaa først være stødt til Sandberg oppe ved Lejren. — Oberstløjtnant Oertzen af holstenske Regiment har deltaget i de to Kampe paa Møllevangen og Galgebakkens vestlige Skraaning samt i Hovedkampen, hvor hans Eskadron flygtede, og han har saaledes ikke været hos Sandberg under Fægtningen ved Ladegaarden. — Major Grabow og Løjtnant Bartholin af 2. fynske have deltaget i Hovedkampen og

Efter at dette sidste Forsøg paa at holde igen var glippet, jog den fuldstændig opløste Fløj, greben af en panisk Skræk, ned mod Løddeaa. I 3 forskellige Hovedstrømme søgte den mod Overgangsstederne ved Fladmansvad, Bøsmøllen og Krudtmøllen, hvoraf de to yderste vare beliggende $\frac{1}{4}$ Mil fra hinanden. Da de Danske vare bedre beredne end Fjenden, kunde disse ikke gjøre sig Haab om at indhente dem og nøjedes derfor med at følge langsomt efter for at forhindre Sandberg i paa ny at sætte sig fast. Desuagtet blev Flugten vildere, jo mere man nærmede sig den skærmende Aa. Men her ventede en ny Ulykke. Døgmidten havde skørnet Isen, saa at den brast paa forskellige Steder og flere Hundrede Ryttere og Heste fandt her Døden i Aaen.

Forladt af sine Folk flygtede Sandberg som én af de sidste. Oberst N. P. Jensen udtaler i Hist. Tidsk. 7. R. II. 32, at Generalmajoren rettede sin Flugt paa det vestligste af de nævnte Overgangssteder, Krudtmøllen, og anfører som Bevis herfor, at Ritmester Buggenhagen „ved den afbrændte By“ — der efter Oberstens Formening kun kan være Hoby¹⁾ — ytrede til Sand-

---

Fægtingen ved Ladegaarden, Oberstløjtnant Bibow og Løjtnant Bülow af samme Regiment kun i Hovedkampen; men Oberstløjtnantens Eskadron er da bleven kastet ind paa det danske Infanteri. — Oberst Kruse og Befalingsmændene af jysk Rostjeneste have bestaaet Hovedkampen og Fægtingen ved Ladegaarden. — Oberst Brockenhuus angiver, at han har haft tre Sammenstød for han blev saaret 3: Kampen med Budbergs Dragoner og de to Kampe paa Møllevangen og Galgebakkens vestlige Skraaning, i hvilken sidste Obersten rimeligvis er bleven saaret; hans Regiment har derefter deltaget i Hovedkampen og flygtede herfra i sydlig Retning.

- ¹⁾ Hoby var ganske vist bleven skudt i Brand af det svenske Artilleri den 12. Novbr., men det var sikkert ikke den eneste Landsby imellem Lund og Landskrone, der var gaaet op i Flamme under „Sveltekriget.“ Da venstre Fløj af de danske Forposter støttedes til Hoby, er det næppe rimeligt, at Ritmester Buggenhagen, der havde ligget i Stillingen siden den 11. Novbr. og maaske flere Gange endogsaa havde havt Post i Byen,

berg, „dasz man nicht so destendirt solte marchiren.“ Ritmester Buggenhagen har imidlertid næppe været hos Sandberg paa dette Tidspunkt. De ere vistnok først truffe sammen hinsides Aaen langt ud paa Eftermiddagen, da General Arenstorff (som det senere skal blive omtalt) ved Løjtnant Pulow lod Buggenhagen, der vare langt forude, standse. Men selv om Buggenhagen skulde have været hos Sandberg ved Flugtens Begyndelse, synes det næppe tænkeligt, at en Officer i et Øjeblik, hvor alle Lydighedsbaand vare løsnede og alt gik i vild Flugt ned mod Aaen, kunde fremkomme med en saa malplaceret Ytring som den citerede. Som bekendt svarede Sandberg: „der General würde voran seyn.“ Men Sandberg kunde sikkert ikke i dette Øjeblik vide, om Arenstorff var forude¹⁾. Da han ikke havde set ham siden om Morgen, vidste han maaske næppe, om han var levende eller død. Sandbergs og Buggenhages Samtale kan derfor lige saa lidt have fundet Sted under disse Omstændigheder som om Morgen ved Udrykningen fra Lejren, hvor den af Generalerne Arenstorffs Forsvarer benyttes til at bevise Sandbergs ophidsede Sindstemning mod Overgeneralen (se ovenfor). Da Hovedstrømmen af Flygtningene jog mod Fladmandsvad, er det ogsaa rimeligst at antage, at Generalmajoren er fulgt efter i samme Retning.

Medens Sandberg saaledes flygtede, kun omgivet af faa Officerer, indhentedes han paa Marken (Syd for Aaen) af Kongen, der befalede ham „at samle Fløjen og sætte sig.“ Sandberg gjorde paa Stedet Hs. Majestæt opmærksom paa, at han ikke var ved de første, men ved de sidste Officerer af Fløjen, at han kun havde faa

---

skulde være uvidende om dens Navn og være nødsaget til at betegne den paa en saa ubestemt Maade. Navnet „Hoby“ forekommer dog ellers hyppigt nok under Procesakterne. Den „afbrændte By“, Buggenhagen taler om, maa have ligget paa den anden Side Saxaaen mellem Annelöv og Landskrone.

¹⁾ Som det vil fremgaa af det efterfølgende, var Generalen langt bagude.

omkring sig, og at største Delen vare forude, hvilke han dog haabede at bringe til at staa o. s. v. (se Sandbergs Indlæg). Kongen maa nemlig to Gange have krydset Sandbergs Vej under Retraiten: første Gang S. for Aaen kort efter Episoden ved Lejren — anden Gang 1 Mil paa den anden Side Aaen paa Vejen til Landskrone. Da Aktstykkerne ikke tydelig holde disse to Møder ud fra hinanden, er det forstaaeligt, at flere Forfattere have ladet dem smelte sammen til ét og henlægge dette til N. for Løddeaa. Det bliver derfor nødvendigt at føre et Bevis for, at Kongen har truffet Sandberg, før begge havde passeret Aaen.

Som man vil erindre, lød det Spørgsmaal, der blev rettet til Vidnerne i den Sandbergske Proces angaaende Kongens Møde med Sandberg, saaledes: „Wasz Ihr. Königl. Majestet dem Gen. Major Sandberg befohlen, als Sie ihm, da der lincke Flugel sich eerst auff die Flucht begeben hatte, selber zugesprochen.“ Dersom der ved Formuleringen af Spørgsmaalet var tænkt paa et Møde N. for Aaen, havde Overauditor Reenberg upaatvivlelig vidst at faa indflettet et „über die (ell. der) Av,“ som han ellers forstaar i rigelig Mængde at faa anbragt i Vidneforklaringerne, selv hvor der ikke kan herske mindste Tvivl om, hvor den paagældende Begivenhed har fundet Sted. Der kan derfor ved Spørgsmaalet kun sigtes til et Møde S. for Aaen, navnlig da der i dette udtrykkelig pointeres, at Mødet fandt Sted „da der lincke Flügel sich eerst auff die Flucht begeben,“ 3: kort efter at Sandbergs Forsøg paa at standse Fjenden N. for Lejren var glippet. Den Plads, der er anvist Spørgsmaalet i Forhøret, viser ligeledes, at der er tænkt paa en Situation S. for Aaen. Man maa erindre, at Koncepten, hvorefter Reenberg har udarbejdet Spørgsmaalene, er forfattet af Krigssekretær Meier. Men Krigssekretæren var en ordentlig og metodisk Mand. Han inddelte sine Spørgsmaal i bestemte Grupper i streng kronologisk Orden saaledes: Sp. 1—4 Visiteringen og Vagtholdet om Natten mellem

den 3.—4. December, Sp. 5—8 Meldingerne om Fjendens Overgang, Sp. 9—11 Kampberedskabet og Fremrykningen mod Lund, Sp. 12—21 Kampen, Sp. 22 Forfølgelsen S. for Aaen, Sp. 23—24 Sandberg og hans Officerers Forhold under Retraiten til Aaen, Sp. 25 Kongens Møde med Sandberg; og først i Spørgsmaalene fra 26—32 omhandles Flugten hinsides Aaen. Som man ser danner altsaa Sp. 25 netop Skellet mellem de to Perioder. I sit Indlæg udtaler Sandberg desuden udtrykkeligt, at det var „auffm Felde“, at Kongen red forbi ham. Havde han tænkt paa et Møde paa den anden Side Aaen, maatte han vel have sagt „paa Landskrone-vejen.“ Endelig kan man af Generalmajorens Svar paa Kongens Befaling se, at han ved det første Møde endnu nærede — om end kun et svagt — Haab om at faa Hold paa Mandskabet. Paa den anden Side Aaen vilde hans Svar sikkert have faaet en hel anden Lyd. Hvad endelig Besvarelsen af selve Spørgsmaalet angaar, da erklære samtlige 31 Vidner, at de enten ikke have været til Stede eller ikke hørt eller set noget til Mødet mellem Kongen og Sandberg¹⁾). Kun Oberst Steensen, der som tidligere omtalt havde sluttet sig til Kongens Suite, udtaler, at han ikke har hørt, hvad Kongen sagde til Generalmajoren, „weil er voraus geritten [wäre].“

Om det andet Møde N. for Aaen faar man kun ganske tilfældigt Underretning. Man har af letfattede Grunde ikke villet have officielt konstateret, at Kongen har passeret Landskrone Vejen medens højre Fløj endnu kæmpede ved Lund, og Krigssekretær Meier har derfor ikke konciperet noget Spørgsmaal om dette Punkt. Det er Kornet Nicolaus Holst af Sehesteds Regiment, der uforvarende kommer frem med denne Oplysning. Medens Kornetten til Spørgsmaalet om Kongens Møde med Sandberg „paa Marken“ udtalte: „Er weisz nichts davon“, afgiver han derimod senere til Sp. 27, — da der afæskes

¹⁾ se Sp. 25.

ham Vidnesbyrd, om Sandberg hinsides Aaen havde befalet venstre Fløj at gøre Holdt — den Forklaring at, „alsz Ihre Königl. Maj. zu General Major Sandberg über der Aw ungefehr 1 Meil Weges kahn, sagte der König zu ihm, er solte dar halten, und alles was dar kähme solte sich bey ihm setzen.“ Dette er det eneste positive Vidnesbyrd, der foreligger om det andet Møde. Men da Kongen vitterlig er gaaet over Aaen længe efter Sandberg, maa han have passeret Landskronevejen, efter at Generalmajoren var naaet ud paa denne, og Holsts Forklaring om, at Mødet har fundet Sted 1 Mil fra Aaen, er da vistnok rigtig.

Spørgsmaalet bliver da, hvorledes Kong Christian kunde være til Stede, da Panikken begyndte. Som forhen omtalt, stødte Oberst Steensen og Brockenhuus' Dragoner efter Kampen paa Galgebakken til Kongen, vistnok i Egnen om Helne kyrkovång. Da Carl XI med hele sin højre Fløj rykkede frem mod Ladegaarden, er Kongen sandsynligvis ligesom Artmar og Pulow (og hele Strømmen, der var bleven forsprængt mod Syd) bleven tvungen ud mod Ø., og han har da omredet Lejren i en Bue, medens Sandberg foretog sin Retraite til den sidste Stilling N. for Lejren. Kongen kan dog først være naaet op til Sandberg efter Katastrofen. Han er kommen for sent til at gøre sin Autoritet gældende over for den flygtende Fløj og til ved sin Nærværelse atter at bringe den til Pligt og Lydighed og samle den om sin Person.

Efterat have meddelt Sandberg sine Befalinger angaaende venstre Fløj søgte Kongen hen til den øvrige Del af sin Hær, om hvis Skæbne han dengang maatte være uvidende. Da Centrum og højre Fløj skulde søges i Retning af Lund, maa han efter Mødet med Sandberg være redet i sydvestlig Retning — maaske ad Stangbyvejen, — et dristigt Ridt med venstre Flanke til Fjenden og næsten parallel og i modsat Retning af dennes Fremrykningslinier. Da Fjendens Forfølgelse imidlertid vistnok hovedsagelig har været rettet paa de to østligste

Overgangssteder, Fladmandsvad og Bösmøllen, og da de svenske Eskadroner sikkert havde en stor Del af deres Opmærksomhed henvendt paa den danske Lejr bag ved, hvorfra Marodører og Train søgte at undvige, er Kongen dog maaske ikke bleven saameget forulempet paa sit Ridt fra den flygtende Fløj. Da han kom frem paa det vestlige Affald af det Højdedrag, hvorpaa Lejren laa, maa han have set, at Generalløjtnant Frederik Arenstorff drev Fjendens venstre Fløj tilbage paa Valkärre. Kort efter mødte (eller indhentede) han Oberst Jacob Bülow. Denne havde i Kampen paa Galgebakken faaet Hesten skudt under sig, havde da ført sin Eskadron til Fods, men var i Haandgemænget bleven redet over Ende, og hans egen og to fjendtlige Eskadroner vare gaaede hen over ham. Kvæstet og fortraadt reddede han sig ud af Kampen og slæbte sig afsted til Fods saa godt han kunde, indtil hans Kornet Frederik Ulrik Beck overlod ham sin Hest, paa hvilken han da søgte sit Regiment. Han naaede imidlertid først op til Fløjen, da denne var sprængt, og sluttede sig da til Oberstløjtnant Wortmann og Ritmester la Mare af 4 jyske og Ritmester v. Kahlen af 3. jyske Regiment, der — efter at have deltaget i Sandbergs sidste Førsøg paa at standse Fjenden N. for Lejren — nu med fem Standarter og 70 Ryttere vilde søge at naa den højre Fløj.

Om sit Møde med Kongen beretter Bülow -- under Eds Tilbud — i en Skrivelse fra Kristianstad saaledes: „Wahr, — dasz wie ich im solchen Begriffe war (at gaa til højre Fløj) Ihro Königl. May. mir selbest begegnete, derselben ich auch meine Intention unterthänigst eröffnede und meine Marche dahin continuirte, wie derselben allergnädigst bekant“¹⁾. Før Kongen forlod Bülow, beordrede han Oberstløjtnant Wortmann til at sende en Officer til Generalmajor Sandberg og meddele denne, at højre Fløj var i god Stand, og at den venstre

¹⁾ Krigs Kollg. Expd. 199, 200/1677.

„skulde sætte sig fast.“ Da Kongen kendte Forholdene ved venstre Fløj tilbunds og kort i Forvejen havde talt med Sandberg, kan man altsaa heraf slutte, at han først for nylig havde faaet Vished om, at Sagerne ikke stod lige saa fortvivlet paa højre som paa venstre Fløj, og dette kan maaske tjene til Bevis for, at Kongen forhen paa sit Ridt op mod Lejren er gaaet Ø. og ikke V. om Lund Ladegaard. Oberstløjtnant Wortmann sendte Løjtnant Moltke med den kongelige Ordre, men Løjtnanten kunde ikke naa Sandberg, da svenske Eskadroner havde skudt sig ind imellem ham og Fløjen¹⁾, — et Bevis paa, at Sandberg og Hovedmassen af Flygtningene er gaaet over de 2 østligste Overgangssteder. Da Kongen ikke lod Bülow slutte sig til hans Eskorte, har han altsaa dengang ikke havt til Hensigt at gaa til højre Fløj, hvorhen Bülow agtede sig. Kongen maa følgelig have taget Retning mod Centrum, medens Bülow fortsatte Marchen mod højre Fløj. Hvor Mødet har fundet Sted, er vanskeligt at bestemme. Da det formentlig af det foregaaende — paa Basis af Vidneforklaringerne — er tilstrækkelig godtgjort, at saavel Kongen som Oberstl. Wortmann og Ritmester la Mare²⁾ kom nordfra, efter at have overværet Katastrofen N. for Lejren, kan det imidlertid ikke have fundet Sted paa det i Hist. Tidsskr. 7. R. II., 24 angivne Bakkedrag bag det danske Centrum. Thi selv om Kongen senere har taget Standplads paa denne Højde, var der ingen tænkelig Grund for Bülow og hans Trop til at ride saa langt ned mod Lund, naar de agtede sig til den danske højre Fløj. Mødet har derfor snarest fundet Sted N. Ø. for Valkärra, men det bliver selvfølgelig umuligt at angive, under hvilken Vinkel Kongens og

1) Oberstløjtnant Wortmanns Svar til Sp. 32. Det var Løjtnant Didrik Ulrik Moltke af 4. jyske Rytter Regiment. Generalerne Arenstorffs Forsvarer har læst „Holck.“

2) Oberstløjtnant Wortmanns og Ritmester la Mares Forklaringer til Sp. 32.

Bülows Marcheretninger have skaaret hinanden. Bülow kommer dog med et Fingerpeg i saa Henseende. Som angivet red han efter højre Fløj; det vil sige i Retning af Valkärra. Men han naaede ikke derhen og forklarer herom: „Da wir nicht mehr ferne von der rechten Flügel wahren, [kamen] einige feindliche Squadronen, — so noch nicht im Treffen, besonders bey ihr Bagage gewesen — zu rechten, andere aber, — so zuvohr unsere linchen Flügel mit verfolgten und meine Meinung vermerchet, — zur lincher Handt und von hinten, vnd der gestalt abgeschnitten, dasz wir unsere intent zum rechten Flügel zu kommen unmöglich erreichen können, besondere dadurch necessitiret würden über die Auwe zu gehen vnd dehnen anderen zu folgen.“ Oberst Jensen mener, at de Eskadroner, der efter Bülow's Forklaring kom fra Bagagen, maa have hørt til anden Træfning af det svenske Centrum og at de, der truede Bülow's højre Flanke, vare de finske Eskadroner, som Carl XI før sin Fremrykning mod Lade-gaarden havde sendt til Understøttelse for sit Infanteri. Skulde det dog ikke kunde tænkes, at Oberst Bülow har set rigtigt, og at de første virkelig kom fra det svenske Train, og at de sidste hørte til de Eskadroner, der havde forfulgt den danske venstre Fløj og nu — som Fransk-mændene sige — „battaient le terrain“ for at indbringe Fanger. Spørgsmaalet bliver da: hvor var det svenske Train, og havde den svenske venstre Fløj afgivet Bedækning til Bagagen? Dette kan imidlertid ikke oplyses af de danske Kilder. Da det svenske Train ikke kunde rykke frem ad eller parallel med Landskrone-Vejen, hvor Kampen just nu rasede paa det heftigste, er det dog tænkeligt, at det midlertidigt er kørt op et Sted N. V. for Valkärra, og at en eventuel hertil afgiven Bedækning kan have faaet i Sinde at gøre Jagt paa den Haandfuld Ryttere, der nærmede sig fra N. Ø. Bülow kom imidlertid ikke til højre Fløj. Han maatte vende om og gaa over Aaen ligesom Hovedmassen af Flygtningene.

Hvad Kong Christian angaar, da har han vistnok uan-

fægtet kunnet fortsætte sit Ridt ned til sit Infanteri. Thi selv afset fra, at han bevægede sig i en anden Retning end Bülow, har hans Eskorte med sine 6 Dragonfaner formentlig været tilstrækkelig til at skræmme de enkelte omflakkende svenske Eskadroner tilside og give Kongen fri Passage. Da det imidlertid kun er Forholdene ved den danske venstre Fløj, der her skulle gøres til Gjenstand for Undersøgelse, maa man lade Spørgsmaalet, om, naar og under hvilke Omstændigheder Kong Christian forlod Valpladsen, ligge, indtil en Offentliggørelse af svenske Aktstykker kunne raade Bod paa den sørgelige Mangel, der er paa danske Kilder til Oplysning om Centrum og højre Fløjs Kamp. Opmærksomheden skal dog henledes paa, at det maaske ikke er givet, at Oberst Steensen er fulgt med Kongen til Infanteriet (jfr. hans Svar til Sp. 25)¹⁾.

Vi forlode venstre Fløj i fuld Flugt imod Aaen. Officerernes Raaben og Trompeternes Kalden kunde ikke standse det rasende Ridt. Alle 31 Vidneudsagn stemme overens i, at det var umuligt at sætte en Dæmning for de Flygtendes Strøm. Generalmajor Sandberg var uheldigvis daarligt ridende. Som han meldte Kongen, havde han mistet sin bedste Hest, og hans Tjenerskab var under det almindelige Virvar forsvundet med hans andre Heste. Da han var bagest blandt de Flygtende, kunde han altsaa ikke gøre sig Haab om at ride Fløjen op, men, efter hans Tilsagn til Kongen, er der

¹⁾ Den i den Cicignonske Proces omtalte Hans Steensen til Astrup, der ifølge Kapt. Bruck's Svar til Sp. 8 i nævnte Proces personlig hjalp med at betjene de under Centrums Kamp erobrede svenske Kanoner, var Oberstløjtnant i Cicignons Regiment. Han blev tagen til Fange, da de venstre Batailloner bleve sprængte, og sad endnu i Septbr. 1677 som Krigsfange i Vesterdaas. Da denne var Oberstløjtnant i fynske natl. Inf. Regim. fra 1670—76, samtidig med at den i den Sandbergske Proces omtalte Hans Ditlev Steensen til Steensgaard var Oberstløjtnant i fynske natl. Rytt. Regim., er det meget vanskeligt at holde dem ud fra hinanden.

ikke Grund til at tvivle om, at han har gjort sit muligste for at faa Hold paa Mandskabet ved Hjælp af de Officerer, han i Øjeblikket havde hos sig. Fjenden forfulgte kun til Aaen — efter Regimentskvartermester Berthelsens Forklaring til Sp. 22 med 5 à 6 Troppe¹⁾. Men hinsides Aaen bleve Forholdene ikke bedre. Rytterne vedbleve at jage afsted og vare døde for alle Formaninger. Det var Krigssekretær Meier meget om at gøre, at faa konstateret, om Sandberg havde statueret et Eksempel og hugget ind blandt de flygtende, og der blev i den Anledning forelagt Vidnerne et Spørgsmaal. Ogsaa Rigmarskal Körbitz dvæler i sit Votum ved dette Punkt og mener, at Sandberg burde have benyttet sig af den enhver Officer — endsige en Generalmajor — hjemlede Ret til at bruge Værget mod det pligtforglemmende Mandskab. Men for at et saadant Eksempel skulde have den tilsigtede Virkning, maatte det være udført midt i den flygtende Sværm. Der hvor Sandberg var, havde det kun baadet lidet, om han havde nedsablet én af de faa Efternølere, der jog forbi ham. Dog Hestene havde været i Bevægelse fra den tidlige Morgenstund, og der maatte komme et Tidspunkt, hvor Rytterne med eller mod deres Vilje maatte opgive den vilde Jagt og falde til Ro. Lidt efter lidt samledes Resterne af Fløjen ud til Landskrone-Vejen, ad hvilken de i Smaagrupper — uden Ordre — fortsatte deres Flugt. Det kan konstateres, at Sandberg — ogsaa paa den anden Side Aaen — var langt bagud et Bevis paa, at han maa være tvunget over ved ét af de østligste Overgangssteder.

Imidlertid havde de to Hære kæmpet med vekslende Held i Egnen mellem Valkärra og Lund. Den danske højre Fløj havde drevet Svenskerne tilbage bag Valkärra, men mellem Kl. 12^{1/2} og 1 vare de venstre Batailloner af det danske Centrum blevne sprængte, og Oberst Cignon, der var bleven skilt fra højre Fløj af Centrum,

¹⁾ Om der hermed sigtes til Eskadroner, er vanskeligt at afgøre.

maatte slaa sig igennem til Aaen med Resterne af de sprængte Batailloner, forfulgt og omsværmet af Fjendens Rytteri og Dragoner. Imellem Kl. 1 og 2 fyldtes Landskrone-Vejen da paa ny med en Strøm af til Dels vaabenløse Infanterister, der i Troen paa, at alt var tabt, ilede efter de flygtende Ryttere. Efter Ritmester Pogwisch' Forklaring til Sp. 27 kom han til Fløjen omtrent $\frac{1}{2}$ Mil paa den anden Side Aaen: „Da haben sich die Troupen wieder gesetzt und die Leute recolligiret, und haben sie Standarten bey sich gehabt. Habe auch Ihr Majestet befohlen sie solten Trouppen machen, dasz beste sie köndten.“ Kongen kan dog ikke allerede den Gang have passeret Sandberg og givet ham en udtrykkelig Befaling om „at sætte sig“, eftersom Generalmajoren kort efter fortsatte sin Marche, hvad han dog vel næppe havde vovet, naar Kongen havde givet ham et fornyet Paalæg om at gøre Holdt. Ritmester Pogwisch' Slutningsbemærkning skal derfor vistnok kun hentyde til den Sandberg forhen — S. for Aaen — givne almindelige Befaling. De Standarter, Pogwisch har bemærket ved Arrièregarden, maa sikkert have været de fem Standarter af 3. og 4. jydsk Regiment, der vare i Oberst Bülow's Følge, og Sandbergs temporære Standsning har maaske kun været beregnet paa at give Bülow Lejlighed til at slutte op. Men ved dette Ophold er det tillige lykkedes for Cicignon med sine 26 Officerer og 200 Mand at vinde et godt Stykke ind paa venstre Fløjs Bagtrav, og Sandberg har maaske allerede nu fra denne Stilling været i Stand til at øjne det flygtende Infanteri og derved faaet Anelse om de nye Ulykker, der vare hændte paa Valpladsen. Hans Marche blev i alt Fald fra nu af langsommere, og paa den næste halve Mil indhentede Infanteriet ham tæt foran Broen over Saxaaen¹⁾, idet Sandberg maa have taget Stilling S. for Aaen for at give Cicignon Lejlighed til at forene sig med ham.

¹⁾ Den gamle historiske Døssjöbro.

At dette forholder sig rigtigt fremgaar tydeligt af Forklaringerne til Spørgsmaal 12 i den Cicignonske Proces. Der blev under denne rettet følgende Spørgsmaal til Vidnerne: „Wer dasz gehört alsz Obrister Cicignon beym Gen. Major Sandberg über der Aw gekommen, dasz ein Kerl Ordre gebracht man solte nach Landz-Cron marchiren.“ Med „die Aw“ kan der her efter de af Vidnerne afgivne Forklaringer ikke menes den i den Sandbergske Proces figurerende Löddea, men kun Saxaaen, der overskærer Landskrone-Vejen omtrent $\frac{3}{4}$ Mil nordligere. Til dette Spørgsmaal afgav Kaptajn Hans Holst af fynske nationale Infanteriregiment, som var i Følge med Cicignon, følgende Forklaring: Han havde ikke hørt nogen bringe Ordre om at marchere til Landskrone. „Dieses aber hätte er gehört, dasz Obrister Cicignon (im Beyseyn einiger Officiers) zum General Major Sandberg gesagt: Laszet unsz [uns] hier setzen und Trouppen machen, worauf der General Major Sandberg antwortede: Was sol ich thun, alle meine Officiere seind erschoszen, ich kann die Leute nicht zwingen. Obrister Cicignon andtwordede: Wir sind hier soo viel Officirs¹⁾. Wir wollen doch Trouppen machen, — und sein soo über der Aw marchirt.“ Uagtet Cicignon — og vel ogsaa Sandberg — havde god Vilje til at vende tilbage til Slaget, gik man altsaa dog over Saxaaen. Det Mandskab, de to nævnte Officerer havde hos sig, har aabenbart ikke været til at stole paa, thi som det fremgaar af de andre Vidneudsagn til foranstaaende Spørgsmaal, var der „ein Geschrey und Murmel unter den Leuten dasz sie nach Landsz-Cron gehen solten“, skønt ingen af Vidnerne havde set eller hørt det Sendebud, der skulde have overbragt en slig Ordre.

Klokken maa nu være bleven henimod 3, og kort efter Bagtravets Overgang over Saxaaen maa det andet Møde mellem Kongen og Sandberg have fundet Sted.

¹⁾ Som omtalt havde Cicignon 26 Fodfolksofficerer med sig.

Vi have kun to Udsagn om Kongens Tilstedeværelse paa Landskrone-Vejen. Det ene er den forhen citerede Vidneforklaring af Lt. Nicolaus Holst, ifølge hvilken Sandberg — 1 Mil fra Løddeaa — fik Ordre til at gøre Holdt, tage Stilling og stoppe hvad der maatte komme (af de forsprængte Batailloner af Centrum og Marodører), det andet, Major Schönfeldts Svar til foranførte Sp. 12 i den Cicignonske Proces. Majoren, der lige som Kaptajn Hans Holst var i Følge med Cicignon, forklarer, at hinsides (Sax) Aaen „habe er nach des Obristen Befehl zwei feindliche Standarten von einem Kerl genommen, welche an Ihr köngl. Maj. seind gebracht worden“. Kongen maa altsaa paa dette Tidspunkt have passeret Bag-troppen eller holdt maaske endnu midt iblandt dem, i det Øjeblik Standarterne bragtes ham. Da Sandberg ifølge den kongelige Ordre gjorde Holdt, kan man tillige paavise, at Mødet maa have fundet Sted omtrent $\frac{1}{4}$ Mil fra Broen N. for Saxaaen i Nærheden af Landsbyen Annelöf, hvor Sandberg efter Vidneudsagnene til Sp. 29 i den Sandbergske Proces havde taget Stilling, da General Arenstorff traf paa ham. Eftersom Brockenhuus' Dragoner paa Resten af Retraiten fulgte Sandberg, maa Kongen vistnok have beordret dem til at forblive hos Generalmajoren, da han forlod denne. Om Oberst Hans Detlev Steensen er fulgt med Kongen fra Kamppladsen, kan ikke angives. Han befandt sig, kort efter at Sandberg havde gjort Holdt, marcherende mod Landskrone tilligemed Major Grabow og Ritmester Buggenhagen i Spidsen for en Trop Ryttere, hovedsagelig af 2. fynske Regiment.

Vi maa nu vende tilbage til General Carl Arenstorff. Efter at være bleven saaret i Fægtningen paa Møllevangen, er han formodentlig taget til Lejren, eller maaske snarere til Svenstorp for at lade sig forbinde. Men da Fjenden rykkede frem fra Lund Ladegaard, maa han være bleven nødsaget til atter at stige til Hest for at undgaa at blive taget til Fange. Ledsaget af Kaptajn-

løjtnant Esseman red han Nord paa og blev efter Katastrofen ved Lejren nødsaget til at flygte over Aaen med den øvrige Fløj¹⁾. Paa Flugten indhentedes han af Løjtnant Pulow, som han befalede at blive hos sig²⁾. Da han paa Grund af sit Saar vel kun har kunnet ride Fod for Fod, er det intet Under, at han kom bag hele venstre Fløj og bag det fra Centrum flygtende Fodfolk, og først naaede op til Annelöv, da Solen var ved at gaa ned³⁾. Mærkeligere er det, at han ikke er bleven indhentet af Kongen. Men muligvis har Generalen af Hensyn til sit Saar holdt sig paa Sideveje for at undgaa Uroen og Virvarret paa Landskrone-Vejen og er maaske først kommen ind paa denne ved Passet over Saxaaen. Da han kom frem over Broen, saa han Vejen foran sig opfyldt af Smaatroppe, der bevægede sig mod Landskrone. Han sendte derfor Kaptajnløjtnant Essemann af Sted med Ordre til Sandberg „oder der vorhandenen Officirer“, at han skulde gøre Holdt og ikke marchere saa uordentlig⁴⁾. Det maa have været Generaladjutantløjtnant v. der Reckes, Steensens og andre Troppe, som Generalen har set, thi Sandberg havde — som Pulow, da de kom lidt længere frem, ogsaa gjorde Generalen opmærksom paa — taget Stilling til højre for Landevejen og ladet sit Mandskab sidde af⁵⁾. Arenstorff red hen til Generalmajoren og var efter Pulows Relation „sehr ungehalten auff Sandbergen“, men Pulow hørte ikke deres Ordveksling, da Arenstorff sendte ham frem for at spørge de foran marcherende, hvem der havde givet dem Ordre til at fortsætte Marchen og befale dem at gøre Holdt. Pulow jog nu af Sted hen ad Vejen. Han kom først til v. der Recke og sagde til ham: „Generalen vil vide, hvem der har givet Jer

1) Da han senere var langt bag hele Fløjen, er han maaske gaaet over ved Svenstorp.

2) Pulows Brev af 13. Februar 1677.

3) Kruses Svar paa Sp. 26.

4) Essemanns Svar paa Sp. 30.

5) Pulows Brev og Kruses Svar til Sp. 26

Ordre til at marchere“. Recke svarede hertil: „De sige, at Hs. Maj. skal have gjort det“. Pulow replicerede da: „Generalen vil, at I skal gøre Holdt“, hvorpaa Recke straks gjorde Holdt til højre for Vejen, idet han bemærkede, at de, der marcherede foran, maatte vide Besked. Pulow jog derfor videre og traf en Trop, der anførtes af Oberst Steensen, Major Grabow og Ritmester Buggenhagen. Pulow gentog her sit Spørgsmaal, hvorpaa Grabow svarede: „Kongen har befalet det“. Men da Pulow meddelte dem Generalens Befaling, saa de til hverandre og spurgte: „hvad skulle vi nu gøre“. „De Herrer hører vel, hvad der er Generalens Ordre“, sagde Pulow, vendte sin Hest og red tilbage, fulgt af Oberst Steensen. Buggenhagen og Grabow fortsatte Marchen til de vare komne op paa den foran dem liggende Højde, hvor de gjorde Holdt til venstre for Vejen. Efter Forklaringerne til Sp. 31 i Processen er man i Stand til at bestemme Tidspunktet for Overgeneralens Ankomst til Bagtroppen. Den fandt Sted mellem Kl. 3 og 4, just da man hørte del danske Løsen fra Valpladsen ved Lund, da Frederik Arenstorff søgte at kalde de flygtende tilbage. Da Steensen over for Generalen skulde gøre rede, hvorfor hans Trop var vedbleven at marchere, har han formodentlig henvist til Grabow og Buggenhagen, og den sidste blev derpaa hentet til Arenstorff, thi Oberst Kruse forklarer til Sp. 26, at da de gjorde Holdt, er Ritmester Buggenhagen kommen til den salig General og meddelte ham, „daz sie sollten sich algemach nach Landsz-Cron begeben“, hvorpaa Generalen havde yttret: „Wasz des Königs gnädigster Wille und Befehle wäre, wäre auch seine“. Generalen gav derpaa Befaling til at fortsætte Retraiten. Buggenhagen vilde dog senere gaa fra, at han skulde være optraadt som Kolportør af en kongelig Ordre om Retraite og sagde under Forhøret, at han ikke kunde huske, at han havde yttret noget lignende til Overgeneralen. „Er habe doch den Hrn. General angesprochen und sich über seine

Blessure condolirt¹⁾). Rygtet om, at Kongen skulde have givet Ordre til at marchere til Landskrone, maa dog vistnok alligevel føres tilbage til Buggenhagen og Grabow. Denne sidste havde nemlig hørt, „dasz Ihr köngl. Majestet gegen Oberjägermeister Hanow²⁾) gesagt, dasz dieser Tag wäre ein unglücksehlicher Tag, esz wäre best, dasz sie sacht nach Landsz-Crone giengen, welches geschah ein gutter halbe Meile von der Aw³⁾)“. Man kan forstaa, at Kongen efter at have set det trøstesløse Syn paa Landskrone-vejen og efter at have modtaget Rapport af Sandberg og de andre til stede værende Officerer, har indset det umulige i at faa venstre Fløj samlet og stillet op, om det saa kun var i en Optagelsesstilling. Det er derfor rimeligt, at han — efter at have forladt Sandberg — har opgivet at standse de Troppe, der vare i Drift foran ham paa Landskrone-Vejen, og er redet dem forbi uden at tildele dem nogen Befaling, og at han, idet han er passeret Buggenhagen og Grabow, kan have ladet den af sidstnævnte opsnappede Ytring falde. Men Kongen maa — som ovenfor anført — have passeret Sandberg, før Arenstorff kom til Generalmajoren. Thi dersom han — som Dr. Stille i Svensk hist. Tidsk. 1898 Side 209 mener — først skulde være kommen til Sandberg, da Arenstorff var inde i Annelöf for at lade sig forbinde, hvorledes skulde man da forklare sig, at Sandberg kort efter brød op og marcherede til Landskrone. Var Kongen kommen til Sandberg, efter at Buggenhagen var bleven hentet til Arenstorff, maatte Sandberg jo hos Hs. Majestæt have kunnet faa den allerbedste Besked om, hvorledes det forholdt sig med den foregivne Ordre. Nej! det kan først være efter, at Buggenhagen har afgivet sin

1) Buggenhagens Svar til Sp. 26.

2) Vincents Hahn.

3) Grabows Svar til Sp. 26. Uagtet Vidneforklaringen henhører til den Sandbergske Proces, maa der dog ved „der Aw“ her forstaas Saxaaen.

Forklaring for de to Generaler, at Arenstorff har samtykket i at give Ordre til Retraite.

Carl Arenstorff lod sig forbinde i Annelöf og red derpaa til Landskrone, hvortil han ankom imellem Kl. 5 og 6. Sandberg fulgte efter med Arrièregarden. Denne bestod — ifølge Oberst Kruses Svar til Sp. 26 — af én Eskadron af 3. jyske, én af 4. jyske¹⁾), to Standerter af Kruses Regiment og Brockenhuus' Dragoner. Hertil sluttede sig formentlig de Troppe, der havde fulgt v. der Recke, Grabow og Buggenhagen, og det maa være til dette Tidspunkt, at den oftere omtalte Samtale mellem Sandberg og Buggenhagen skal henlægges. Sandberg ankom først Kl. 6 til Landskrone og modtog da — gennem Ritmester Krabbe af Livgarden til Hest — Ordre til „at sætte sig under Fæstningens Kanoner“. Senere paa Aftenen fik han imidlertid Befaling til atter at lade sidde op og søge Generalløjtnant Frederik Arenstorff, hvor han maatte træffe ham. Hvormeget af venstre Fløj, der er kommet til Landskrone før den lille Sandbergske Trop, kan ikke angives. Foruden de Ryttere, der havde fundet Døden paa Valpladsen og i Löddeaa, har Sandberg sikkert mistet et betydeligt Antal som Fanger. Man kender alene Navnene paa 24 Officerer og ligestillede af Fløjen, der endnu i August 1677 hensade i de svenske Fæstninger, og, uagtet den rigelige Tilstrømning af Officersemner fra Tyskland maatte Herman Meier atter ty til sit Understikningssystem for at faa Regimenterne kompletterede og Hullerne fyldte.

Men værre end de reelle Tab var det moralske Knæk, Hæren havde lidt i Slaget den 4. December. Kong Christian havde ved en Mønstring i Landskrone Dagen efter Slaget, med Hatten i Haanden takket højre Fløj og Livregiment til Fods for deres Tapperhed, medens han tavs var redet forbi venstre Fløj og de Cicignonske Batailloner. De Afdelinger, der havde holdt ud paa

¹⁾ Netop den Trop (70 Ryttere), der var fulgt med Oberst Bülow.

Valpladsen til det sidste, saa med Mistillid og Uvilje paa de Regimenter og Batailloner, der havde ladet dem i Stikken. Skønt den venstre Fløj vel ikke kunde frikende sig selv for Skyld, har den sikkert havt en Følelse af, at det for en stor Del var ved Overledelsens Fejl, at den var kommen til at staa i saa slet et Lys over for Konge og Kammerater. Men Skylden for, at Fløjen var sprængt, før det egentlige Slag begyndte, kan ikke tillægges Generalmajor Sandberg, som maatte lide Straffen herfor. Den kan kun tilskrives Overgeneralen, thi det var ham, der uagtet Sandbergs Remonstrationer sendte Fløjen frem, skønt han maatte vide, at det vilde vare Timer, før Resten af Arméen kom op, og det var atter ham, der forcerede Marchen for at naa Lund samtidig med den svenske højre Fløj og for at opnaa dette, kastede sig ind i Fortravskampen. Generalmajor Sandberg kunde — hvad saa Generalerne Arenstorffs Forsvarer end siger¹⁾ — ikke gøre andet end følge efter. Han havde søgt at holde igen, da det var Tid — fra det Øjeblik Lavinen rullede, var det umuligt for ham at faa den standset.

Anders Sandberg har vel næppe været nogen betydelig Mand, men han har gjort, hvad han kunde, for at forebygge, at Fløjen blev ofret, og da dette ikke kunde forhindres, har han opført sig som en brav Soldat og opmuntret og formanet Mandskabet, saalænge han kunde skaffe sig Ørenlyd. Da Panikken i den sidste Opstilling greb Rytterne, var han magtesløs, som enhver vilde have været, der havde været i hans Sted. Uheldigvis red han en tung Hest, men selv om det var lykkedes ham at ride en Del af Fløjen op, er det et Spørgsmaal, om man havde kunnet bringe den til at staa, da Troen paa, at Centrum og højre Fløj vare slagne og sprængte, var almindeligt udbredt blandt Officerer og Mandskab. Hertil kom, at kun faa af de bageste

¹⁾ Generalerne Friderich og Carl Arenstorff, 183.

kunde vide Besked med Kongens Ridt mod SV., og at man derfor antog, at Hs. Majestæt deltog i Flugten og var foran paa Vejen til Landskrone, om der ikke — saaledes som Rygtet ogsaa vilde vide — var tilstødt ham en Ulykke ved Passagen over Löddeaa. Da Kongen havde været i deres Midte fra den tidlige Morgenstund, til Retraiten begyndte, kunde man ikke forstaa, at han ikke havde maattet dele Fløjens Skæbne. Det er forstaaeligt, at Sandberg under disse Omstændigheder selv har tabt Modet og ikke vist den Energi, som en mere udpræget Personlighed vilde have udfoldet, men det skal i alt Fald slaas fast, at han hverken har vist Mangel paa Mod eller ladet det skorte paa redelig Vilje til at gøre, hvad han formaaede, og det var en blodig Uretfærdighed, naar han, for sit Forhold i Slaget, blev fradømt sin Charge, og i Historien er bleven mærket som Ophavsmanden til venstre Fløjs Nederlag.

Rettelser og Trykfejl.

- Side 14 19. Linie f. o. Major Erhorn læs Oberstløjtnant Erhorn.
— — 14. — f. n. Majoren læs Oberstløjtnanten.
— — 10. — f. n. do. — —
— 49 16. — f. n. 3 f. læs 3 j.